

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZE YÖNETİMİ DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜZE YÖNETİMİ AÇISINDAN TELİF
HAKLARI VE UYGULAMADA KARŞILAŞILAN
HUKUKİ SORUNLAR**

MURAT OCAKCAN

2501170641

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Nuri Özer ERBAY

İSTANBUL – 2020

ÖZ

MÜZE YÖNETİMİ AÇISINDAN TELİF HAKLARI VE UYGULAMADA
KARŞILAŞILAN HUKUKİ SORUNLAR
MURAT OCAKCAN

Çağdaş müze yönetimi yaklaşımı, kompleks bir kurum olarak yönetsel örgütlenme, koleksiyon yönetimi, ziyaretçi ilişkileri gibi pek çok farklı alanda bilimsel ve tutarlı aksiyonlar alması gerektiğinin bilincindedir. Müzenin işlevlerini yerine getirebilmek için faaliyet gösterdiği bu alanların her biri aynı zamanda hukukun özel bir alt disiplini ile ilgilendirir. Her bir alt disiplinde bulunan kurallar bütünü, doğası gereği belli bir eylemde bulunulmasını ya da belli bir eylemde bulunmaktan kaçınılmasını emredebilir. Müzelerin etik bir kurum olarak hukuk kurallarına uyma yükümlülükleri onların kamu nezdinde güvenilir kültür kurumları olmalarını sağlayan en önemli etkenlerdendir.

Müzelerin koleksiyon yönetimi alanında en çok karşılaştıkları hukuksal problemler koleksiyonda yer alan eserlerin telif haklarına ilişkindir. Özellikle günümüzün teknolojik imkanları karşısında sergileme tekniklerindeki gelişme ve sosyal medyanın da etkisiyle ziyaretçilerin müzedeki eserlerle etkileşime geçme biçimlerindeki çeşitlilik, telif haklarının hem eser üzerindeki hakları koruyan hem de müze kullanıcılarının ifade özgürlüğünü kısıtlamayacak bir denge içerisinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmamızın başlangıcında müzelerin etik temellerini ortaya çıkaran ilkeler değerlendirildikten sonra ikinci bölümde telif haklarının temel kavramlarına değinilmiştir. Temel kavramların açıklanmasında çalışmanın odak noktasını aydınlatma amacı doğrultusunda kavramlara ilişkin monografik nitelikteki ayrıntılardan kaçınılmıştır. Bununla birlikte, kavramın müze özelinde anlamının daha iyi anlaşılabilmesi için verilen örneklerde müze uygulamasına yönelik unsurlara yer vermeye dikkat edilmiştir. Son bölümde müzelerde karşılaşılabilecek somut durumlar hukuksal olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yapılırken gerek müze yönetimi pratiği gerekse sanatsal yaratım konusunda güncel gelişmeler de dikkate alınmıştır. Böylece ulusal ve

uluslararası düzenlemeler ve örnek yargı kararlarının yanı sıra, müzecilik konusundaki en güncel gelişmeler üzerinden bir değerlendirme yapabilme imkanı da elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müze, müze yönetimi, hukuk, telif hakları, fikri mülkiyet, eser.

ABSTRACT
COPYRIGHT IN TERMS OF MUSEUM MANAGEMENT AND LEGAL
ISSUES IN PRACTICE
MURAT OCAKCAN

Modern museum management approach is aware of the necessity of taking a scientific and sound action to many different fields such as administrative organization, collection management and visitor relations. These fields in which the museum shows activity to be able to function are all concerns of a special sub-discipline of law. The regulations in each sub-discipline, by definition, might decree to act in a specific manner or avoid doing it. As ethical establishments, their obligations to abide by the law are the most important factor for museums to be trustworthy cultural establishments in the eyes of the public.

One of the most widespread problems of legality that museums face are related to the copyright of the works in their collections. Particularly having regard to the current technological means resulting the development of the exhibition methods and interaction variety between museum visitors and the works in the collection with the influence of the social media, necessitate an equitable approach on copyright both protecting the exclusive rights and visitors' freedom of expression.

In the first part of the study, the principles which form ethical aspect of the museum are evaluated and in the second part, the basic concepts of copyright is examined. When explaining the basic concepts, monographical details on the subject has been avoided to focus on the main subject of the study. However, it's been paid attention to give the specific examples from the museum activities in each definition. In the last part of the study the practical issues which might be confronted in the museums are evaluated legally. While making this evaluation, both museum management practice and also recent developments in artistic creation have been concerned. By doing that, the opportunity to evaluate the issue over national and international legislation, case law and the most recent developments on museum management has been obtained.

Keywords: Museum, museum management, law, copyright, intellectual property, work.

ÖNSÖZ

Müzeler uygarlığın hafıza mekanları olarak insanlık tarihine ait her türden eseri gelecek nesillere aktarma görevini yüzyıllardır sürdürmektedir. İnsanlığın ortaya koyduğu somut ve soyut kültür varlıkları aracılığıyla bir nevi tarih yazıcılığı işlevi üstlenen müzelerde sergilenen eserlere ilişkin telif hakları, bilginin gelecek nesillere aktarılması işleviyle de doğrudan bağlantılıdır. Bu çalışmada müze koleksiyonlarında yer alan insanlığın kültür mirasına ait eserlerin sergilenmesi, çoğaltılması gibi eserin topluma sunulmasıyla ilgili eylemler, fikri mülkiyet hukuku açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada özellikle gelişen teknoloji ile birlikte bilginin sunulmasına yönelik farklı yöntemler de somut olaylar üzerinden incelenerek güncel ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlar mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkmasında yol göstericiliğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Nuri Özer Erbay ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fethiye Erbay’a, manevi desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili eşim Tuğba Keleş Ocakcan’a teşekkürü bir borç bilirim.

Murat OCAKCAN

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜZE YÖNETİMİNDE ETİK VE YASAL KURALLARA UYMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE TELİF HAKLARI

1.1. Müzenin Tanımı.....	4
1.2. Müzelerin Etik ve Yasal Kurallara Uyma Yükümlülüğü	5
1.3. Telif Hakları Kavramının Tanımı.....	6
1.3.1. Dünyada Telif Hakları Kavramının Doğuşu ve Gelişmesi	7
1.3.2. Türkiye’de Telif Hakları Kavramının Doğuşu ve Gelişmesi	12

İKİNCİ BÖLÜM

ESER VE ESER SAHİPLİĞİ KONUSUNDA ÜLKEMİZDEKİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. Telif Hakları Kapsamına Giren Tanımlar	14
2.1.1. Eser.....	14
2.1.2. Eser Türleri.....	16
2.1.3. Eser Sahibi	18
2.2. Eser Sahipliğinden Doğan Haklar.....	20

2.2.1.	Manevi Haklar.....	21
2.2.2.	Mali Haklar	25
2.3.	Hakların Koruma Süresi.....	29
2.3.1.	Eser Sahibine Tanınan Mali Haklar Bakımından.....	30
2.3.2.	Eser Sahibine Tanınan Manevi Haklar Bakımından	30
2.4.	Hakkın Sınırları	31
2.4.1.	Kamu Düzeni Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması 31	
2.4.2.	Kamu Yararı Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması 32	
2.4.3.	Özel Yarar Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması ..	33
2.4.4.	Hükümete Tanınan Yetkiler	34
2.5.	Hakların İhlali Halinde Açılacak Davalar	35
2.5.1.	Hukuk Davaları	36
2.5.2.	Ceza Davaları	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜZE YÖNETİMİ AÇISINDAN TELİF HAKLARI ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

3.1.	Müze Koleksiyonundaki Eserlerin Röprodüksiyonları	41
3.1.1.	Koruma, Arşivleme ve Kataloqlama Amacıyla Eser Röprodüksiyonu	41
3.1.2.	Müze Koleksiyonlarındaki Eserlerin Araştırma Amacıyla Kopyalanması	43
3.1.3.	Müze Ziyaretçileri Tarafından Eserlerin Fotoğrafının Çekilmesi.....	44
3.1.4.	Hukuki Koruma Süresi Sona Eren Eserlerin Röprodüksiyonu	45
3.2.	Kimsesiz Eserler (Orphan Works).....	52

3.3. Müzelerde Eser Sahibinin Manevi Hakları İle İlgili Karşılaşılabilecek Sorunlar 54

3.3.1. Umuma Arz (Kamuya Sunma) Yetkisi Bakımından 55

3.3.2. Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetme Yetkisi Bakımından 60

3.3.3. Adın Belirtilmesi Yetkisi Bakımından.....64

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....66

KAYNAKÇA.....69

EKLER.....75

EK 1: ICOM ETİK KURALLARI 75

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1.1: Wikimedia Commons Sitesi'nde The National Portrait Gallery'ye ait resimlerin gösterildiği web sayfası	47
Resim 3.1.2: Reiss Engelhorn Müzesi ile Wikimedia Vakfı arasındaki davaya konu fotoğrafları gösteren web sayfası	49
Resim 3.3.1: Design Museum önünde gerçekleştirilen protesto eyleminden bir görüntü	56
Resim 3.3.2: 24. Venedik Bienali'nde sergilenen Giorgio Chirico'ya ait eserlerden bir görüntü	57
Resim 3.3.3: Jean Dubuffet - Salon d'été.....	58
Resim 3.3.4: Christoph Büchel - Training Ground for Democracy.....	59
Resim 3.3.5: Bill Tidy'nin Natural History Museum için yaptığı çizimler	61
Resim 3.3.6: Manfred Tischer'in Beuys'un performansına ait fotoğraflarından bir örnek	63
Resim 3.3.7: Semiha B. Unplugged adlı eserden bir görüntü	64

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
C.	: Cilt
CDPA	: Copyright, Designs and Patents Act
f.	: Fıkra
FSEK	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
ICOM	: International Council Of Museums
m.	: Madde
s.	: Sayfa
TRIPS	: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VARA	: Visual Artists Rights Act
WIPO	: World Intellectual Property Organization
WTO	: World Trade Organization
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Müzeciliğin son yıllarda gerek dünyada gerekse ülkemizde yaşadığı gelişme ve popülerlikle birlikte, birtakım alanların müzecilik özelinde düşünülmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu alanlar arasında toplumsal yaşamı düzenleme amacı taşıyan hukuk normlarının ve dolayısıyla hukuk disiplininin son derece önemli bir yere sahip olduğu tartışmasızdır. “Uluslararası Müzeler Konseyi” (ICOM) müzeyi, “*insanlık ve etrafındaki çevreye ait somut ve soyut kültür varlıklarını eğitim, araştırma ve hoşça vakit geçirme amaçlarıyla edinen, koruyan, aktaran ve sergileyen, kâr amacı gütmeyen, toplumun ve onun gelişiminin hizmetinde devamlılık arz eden, kamuya açık bir kuruluş*” olarak ifade etmiştir. Tanımda belirtilen varlıkların müzeler tarafından edinilmesi, sergilenmesi gibi faaliyetler, hukukun alt disiplinleri arasında yer alan fikri mülkiyet hukuku ve bu varlıkların eser niteliği göz önüne alındığında telif hakları açısından bazı özel durumların değerlendirilmesini zorunlu ve kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu nedenle çalışmamızda müzelerin söz konusu faaliyetlerinin telif hakları açısından müzelere yüklediği hak ve sorumluluklar incelenerek bu alandaki boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

Özellikle günümüzde müzelerin faaliyet biçimlerinin geniş ölçüde çeşitlilik göstermesi karşısında, müzeleri ilgilendiren normların hukukun hemen hemen tüm alt disiplinlerini ilgilendiren bir yönü olduğu görülecektir. Bununla birlikte çalışmamızın kapsamı, müzelerin sergiledikleri, koleksiyon yönetimini gerçekleştirdikleri somut ve soyut kültürel varlıklara ilişkin telif hakları ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde müzelerin yüklendiği misyondan hareketle etik ve yasal kurallara uyma yükümlülüklerinin genel çerçevesi çizilmiş, daha sonra telif hakları kavramının ortaya çıkışı ile dünyada ve Türkiye’deki gelişimine değinilmiştir. İkinci bölümde, telif haklarına ilişkin hukuksal korumadan yararlanacak eser ve eser sahipleri tanımlanmış, eser sahiplerine tanınan manevi ve mali haklar ile korumanın süresi, hukuksal koruma yolları açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise müzecilik faaliyetleri sırasında telif hakları açısından karşılaşılabilecek sorunlar irdelenmiş ve her

bölümde gerek ülkemizde gerekse dünyada müzecilik alanında ortaya çıkan gelişmelere ve örnek yargı kararlarına yer vermeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜZE YÖNETİMİNDE ETİK VE YASAL KURALLARA UYMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE TELİF HAKLARI

Günümüzde toplumsal yaşamın her alanında “etik davranmak, etik olmak” gibi ifadelerin kullanıldığına sıklıkla tanıklık etmekteyiz. Sözlük anlamıyla etik, *“ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalıdır”*¹. Anılan kullanım biçimi ise, toplumsal kurallar bütünü içerisinde *“tüm toplum tarafından belirli değere dayanan, haklı ve/veya doğru veya yanlış olarak değerlendirilen ve kabul edilen”*² ahlak kurallarını ifade etmektedir. Ahlak kurallarının felsefi yönünü inceleyen etik, bu anlamda bir ilişki biçimi olarak *“belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle, ya da en geniş anlamda insanlarla, değer sorunlarının söz konusu olduğu, eylemde bulunarak yaşanan her türlü ilişki”*³ şeklinde tanımlanabilir. Bu etik ilişki, insan davranışlarını düzenlemeye yönelik bir amaca yönelmiş olmakla, hukuk kuralları ile karşılıklı bir etkileşime girmektedir⁴. Ahlaklı davranma ve ahlaklı yaşama amacına ilişkin evrensel değerler her iki norm biçiminde de kişi için ortak bir değer yargısı oluşturmaya yönelir. Bununla birlikte ahlaklı olma hukukun bir olgusu ve aynı zamanda hedefidir. Hukuk kuralları mutlak olarak ahlaki değeri esas almak zorunda olmamakla birlikte, her hukuk kuralında asgari ölçüde bir ahlaki değer bulunur ve bu kural dolayısıyla egemen ahlaka hizmet edilir.⁵ Etik ilişki içerisinde eylemin yapılması ya da yapılmaması gereken olduğuna dair yargı, bu durumda hukuksal normdan kaynaklanır.⁶ Varılacak olan ahlaki yargı ise, yürürlükteki (pozitif) hukuk normlarının sınırları içinde gerçekleşir. Toplumsal yaşamın temelinde yer alan kültür olgusunun en önemli unsurlarından olan müzelerin

¹ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 2. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s. 72.

² Osman Gökhan Antalya, **Hukuk Teorisi**, C.1, Ankara, Seçkin, 2019, s. 359.

³ Ioanna Kuçuradi, **Etik**, 4. Bs., Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2006, s. 3.

⁴ Antalya, O., **a.g.e.**, s. 360.

⁵ **A.e.**, s. 361.

⁶ Kuçuradi, **a.g.e.**, s. 130.

toplumsal ilişkiler ağı içinde faaliyet gösterirken etik ve daha özel olarak hukuksal normlardan bağımsız olması düşünülemez. Bu bölümde öncelikle müzelerin kültür yaşamındaki konumunu belirleyen tanımlama çabalarına değinilecek, kurumsal olarak müzenin varlığını ve yönetsel yapısını etkileyen etik ve yasal kuralların temelleri araştırılacaktır. Devamında müze yönetiminde dikkate alınması gereken bir hukuk disiplini olarak telif haklarının tanımı yapılacak ve bu hukuk disiplininin dünyada ve Türkiye’deki gelişimine odaklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Müzenin Tanımı

21. yüzyılın başlangıcına dek toplumsal bir kurum olarak algılanan müzelerde yönetsel açıdan üstlenilen işlev ve görevler günümüzde giderek daha da genişlemektedir.⁷ Kültür endüstrisi ve ulusal kimlik politikalarının en temelinde yer alan müzelerde⁸ kültürü aktarma ve dünya uygarlığına kazandırma gibi kültürel ve toplumsal işlevler⁹ özellikle teknolojinin gelişimi, küreselleşme ve toplumsal, politik olguların etkisiyle önemli değişiklikler yaşamıştır. Merkezi Paris’te yer alan Uluslararası Müzeler Konseyi’nin (ICOM), müzecilik çalışmalarını bilimsel bir temele oturtma konusundaki çalışmaları¹⁰ arasında müzenin güncel ve kapsayıcı bir tanımını yapmak da yer almaktadır.¹¹ 1946’da ICOM tarafından yapılan tanımda müzelerin halka açık kültür kurumları olduğu ifade edilmiş, süreç içerisinde müzelerin toplumsal, eğitsel, kar amacı gütmeyen yönlerini de içeren yeni tanımlamalar yapılmıştır. ICOM’un 2007 tarihinde kabul edilen son tanımında müze, *“insanlık ve etrafındaki çevreye ait somut ve soyut kültür varlıklarını eğitim, araştırma ve hoşça vakit geçirme amaçlarıyla edinen, koruyan, aktaran ve sergileyen, kâr amacı gütmeyen, toplumun ve onun gelişiminin hizmetinde devamlılık arz eden, kamuya*

⁷ Fethiye Erbay, “Müze Yönetiminin Etki Alanları”, **Müzebilimin ABC’si**, yay.haz. Nevra Ertürk, Hanzade Uralman, İstanbul, Ege Yayınları, 2012, s. 25.

⁸ Mutlu Erbay, **Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması**, İstanbul, Beta, 2011, s. 5.

⁹ Fethiye Erbay, **Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009)**, İstanbul, Mimarlık Vakfı Enstitüsü, 2009, s. 157.

¹⁰ A.e., s. 22.

¹¹ Ceren Karadeniz, Ezgi Özdemir, “Hangi Müze? Müzecilikte Değişim ve Yeni Müzebilim”, **Milli Folklor**, C.30, No:120, 2018, s. 159.

açık bir kuruluş” olarak ifade edilmiştir.¹² Tanımın içerdiği geniş kavramsal çerçeve nedeniyle müzenin kuruluşu, yaşayışı ve işlevlerinin çağdaş düzeyde yerine getirilebilmesi, teknik, toplumsal, beşeri, yönetsel, ekonomik, finansal, psikolojik ve yasal etkenlerin bilimsel ve sistemli bir şekilde ele alınmasını gerektirir.¹³ Müzenin yasal olarak işlevlerini yerine getirebilmesi ise büyük ölçüde etik kurallara uyma yükümlülüğü ile iç içe geçmiş bir özelliğidir.

Müze organizasyonu içerisinde tüm yönetsel süreçler bakımından yasal etkenlerin dikkate alınması günümüzde çağdaş düzeyde gerçekleştirilecek bir müzecilik anlayışının olmazsa olmaz şartı olarak kendini göstermektedir. Zira müzelerin insanlık tarihinin kültürel, doğal ve bilimsel mirasını koruyarak gelecek nesillere aktarabilmeleri ancak bu sürecin etik ve hakkaniyete uygun şekilde yönetilmesiyle mümkündür. Müzenin yasal işlevine yönelik bu anlayış, uluslararası düzenleyici metinlerde de yerini bulmaktadır.

gözetmesi, uygunsuz davranış olarak yorumlanacak davranışlardan kaçınmaları gerektiği vurgulanmıştır. Tanımlar bölümünde “Özen Yükümlülüğü” (*Due Diligence*) olarak ifade edilen “müzelerin belli bir hareket tarzını benimsemeden önce, konuyla ilgili gerçekleri ortaya koyacak tüm çabayı göstermeleri zorunluluğu”, müzelerin etik bir kurum olarak kamunun güvenini kazanmalarını sağlayan en önemli ilkedir. Özellikle koleksiyon yönetimi açısından devamlılık, belgeleme, erişilebilirlik ve gerçek hak sahipliği gibi konular kamu güveninin elde edilmesinde temel unsurlar olarak yer almaktadır. Bu unsurlardan birinin yok sayılması ya da ihmal edilmesi müzeye duyulan kamu güvenini ciddi ölçüde sarsacaktır. Günümüzde koleksiyon yönetimi politikaları belirlenirken müzelerin edinme, elden çıkarma ve erişim eylemlerinin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Bu politikalar, müze koleksiyonlarına ilişkin tüm etkinlikleri kapsamaktadır.¹⁵

Hızla gelişen teknolojiyle birlikte yeni medya olanaklarının doğması ve sanatsal yaratıcılık pratiklerinin geniş bir perspektif kazanmasıyla, sözü edilen etkinlikler arasında telif hukukunu ilgilendiren görünümeler daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda müze yönetimi çerçevesinde telif haklarına ilişkin hususların dikkatli bir şekilde incelenmesi, yukarıda ifade edildiği gibi, müzelerin sahip olması gereken ilkelerin tutarlı bir şekilde uygulamaya konulabilmesi için yol gösterici olacaktır.

1.3. Telif Hakları Kavramının Tanımı

Müzelerin etik ve yasal kurallara uyma yükümlülükleri kapsamında hukukun farklı alt disiplinleriyle ilişkiye girmesi, söz konusu alt disiplinlerin koyduğu kurallar uyarınca hareket etmesi kaçınılmazdır. Müzenin koleksiyon yönetimindeki eserlerin fikir ve sanat eseri nitelikleri uyarınca fikri mülkiyet hukuku doğrultusunda ele alınması gerektiği açıktır. Telif hakları, telif hukuku gibi kavramlarla karşılaşıldığında ne anlaşılması gerektiği çalışmanın ana izleğini oluşturan yapıyı da açıklığa kavuşması açısından son derece önemlidir.

¹⁵ Hale Özkasım, “Müzelerde Koleksiyon Yönetimi”, **Müzebilimin ABC’si**, yay.haz. Nevra Ertürk, Hanzade Uralman, İstanbul, Ege Yayınları, 2012, s. 46.

Telif, Arapça kökenli bir sözcük olup sözlük anlamı “*kaleme alma, yazma, tertip ve tahrir etme*”¹⁶ olarak geçmektedir. İngilizcede *copyright* olarak ifade edilen telif hakları ise sınai mülkiyet hakları (*industrial property rights*) ile birlikte fikri mülkiyet hukukunun (*intellectual property law*) bir dalını oluşturmaktadır. Fikri mülkiyet hukuku kapsamına giren haklar “maddi varlığa sahip olmama, somutlaştığı eşyadan farklı olma ve süreyle sınırlı olma”¹⁷ özelliklerine sahiptir. Bu haliyle bildiğimiz anlamda eşya mülkiyetinden farklı bir işlev taşırlar. Fikri mülkiyet hukuku kavramı altında “*sınai mülkiyet hakları*”, “*patent*”, “*marka*” ve “*tasarım*” gibi sınai buluş ve yenilikler üzerindeki hakları düzenler. Çalışmamızın konusunu oluşturan “*telif hakları*” ise “*ilim-edebiyat eserleri*”, “*musiki eserleri*”, “*güzel sanat eserleri*” niteliğindeki hususiyet taşıyan eserler üzerindeki hak sahipliğini tanımlamaktadır. Telif hakkı ile hukukun öngördüğü belli ölçütlere bağlı olarak özgün kabul edilen bir yaratı üzerindeki hak sahipliği, diğer kişilere karşı mevcut hukuk düzeni içerisinde koruma altına alınmaktadır.¹⁸ Müzelerin koleksiyon içeriklerine göre yapılan sınıflandırmada¹⁹ sanat tarihi ve modern sanat, bilim ve endüstri gibi alanlarda faaliyet gösteren müzelerin bünyelerinde telif haklarına konu olan eserleri barındırdığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu açıdan müzelerin koleksiyon yönetiminde her aşamada telif haklarına ilişkin değerlendirme yapılması, etik ve yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından bir zorunluluktur.

1.3.1. Dünyada Telif Hakları Kavramının Doğuşu ve Gelişmesi

İnsan yaşadığı dünyayı felsefe, doğa bilimleri, din gibi farklı disiplinler altında bilmeye ve anlamaya çalışmıştır.²⁰ İnsan bilinciyle, onun yöneldiği dış dünya arasındaki bilme ilişkisinin bir görünümü de sanat adı verilen yaratıcı etkinliktir. Sanatçı, yaratıcı hayal gücüyle dış dünyaya kendi yorumunu katar ve müzik, resim, heykel, edebiyat, tiyatro, sinema gibi alanlarda somut bir ürün ortaya çıkarır.²¹ 18. yüzyıla kadar sanat, “doğanın

¹⁶ İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Yargı, 2014, s. 1678.

¹⁷ Cahit Suluk, Rauf Karasu, Temel Nal, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, 2. bs., Ankara, Seçkin, 2019, s. 1.

¹⁸ H. Alperen Evrensel, Telif Hakkı Sözleşmesi ve Hakların Devri, Ankara, Seçkin, 2019, s. 18.

¹⁹ Erbay, F., **Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009)**, s. 540.

²⁰ İsmail Tunali, **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Fol, 2019, s. 13.

²¹ **A.e.**, s. 18.

karşıtı” olarak becerinin belli kurallar içinde icra edildiği her türlü insan etkinliğini (ayakkabıcılık, resim, heykel, nakış vb.) ifade etmekteydi. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde, aydınlanmanın etkisiyle sanat kavramında büyük bir bölünme gerçekleşmiş, esin ve dehayla ilişkilendirilen ve kendi kendinin amacı olan güzel sanatlar kategorisi ile bunun karşısında kullanım değeri ve eğlendirme amacı taşıyan zanaat ve popüler sanatlar kategorisi yaratılmıştır.²²

Yaşanan değişime paralel olarak 18. yüzyılın başında hukuksal alanda ortaya çıkan bir yenilik olan telif hakları, sanatçıların statüsünü de derinden etkilemiştir. İngiltere’de matbaacılara süresiz haklar tanıyan Lisans Kanunu, yerini 1709 yılında dünyadaki ilk telif hakları kanununa bırakmıştır. “Kraliçe Anne Kanunu” (*The Statue of Anne*) olarak bilinen kanunla, eser sahibi yazara on dört yıllık iki dönem için eserini satma hakkı verilmiştir.²³ Kanun, yalnızca kitaplara ilişkindir. Ancak 20. yüzyıla dek uzanan düzenlemelerle ülkede diğer eser türleri de telif hakkı korumasından yararlandırılmıştır.²⁴ Kraliçe Anne Kanunu’na benzer bir düzenleme 1791 tarihinde Fransa’da gerçekleşmiş, ardından Almanya ve İsviçre gibi diğer Avrupa ülkelerinde de benzer düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.²⁵ 19. yüzyıldan itibaren sanayileşmenin küresel alandaki yoğun faaliyeti, bu alanda uluslararası sözleşmeler yapılmasını zorunlu kılmıştır.²⁶

- Bern Sözleşmesi

Telif hakları alanındaki ilk gelişmeler genellikle edebi eserler alanında gerçekleşmekle birlikte,²⁷ 1886 tarihli Bern Sözleşmesi ile telif haklarının farklı eser kategorileri için de genişlemesi olanağı doğmuştur.²⁸ 1979 yılına dek çeşitli değişikliklere tâbi tutulan

²² Larry Shiner, **Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi**, Çev. İsmail Türkmen, 5. bs., İstanbul, Ayrıntı, 2018, s. 23.

²³ A.e., s. 162.

²⁴ Paul Goldstein, **International Copyright: Principles, Law, and Practice**, New York, Oxford University Press, 2011, s. 6.

²⁵ Suluk, Karasu, Nal, a.g.e., s. 28.

²⁶ Suluk, Karasu, Nal, A.y.

²⁷ Ünal Tekinalp, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, 2. bs., İstanbul, Beta, 2002, s. 75.

²⁸ Benedict Atkinson, Brian Fitzgerald, **A Short History of Copyright: The Genie of Information**, Switzerland, Springer, 2014, s. 35.

Sözleşme ile taraf ülkeler bakımından *karşılıklılık, eşit işlem ve asgari haklar ilkeleri* kabul edilmiştir.²⁹ Sözleşme'nin 3. maddesi uyarınca, yayımlanmış olsun ya da olmasın, bir eserin sahibi olan taraf devlet yurttaşı, sözleşmenin tarafı diğer devletlerde de sözleşmenin öngördüğü korumadan yararlanabilecektir. Sözleşme'nin 2. Maddesinin tanımladığı koruma altına alınan "*edebiyat ve sanat eserleri*" için örnekleyici bir yöntem benimsenmiş ve kapsayıcı bir koruma sağlanmaya çalışılmıştır. Taraf devletlere koruma altına alınan eserlerin sahipliğinin hangi şartlarda belirleneceği konusunda iç hukukta düzenleme yetkisi tanınmış olmakla birlikte, yaygın kanı yalnızca gerçek kişilerin eser sahibi olabileceği yönündedir.³⁰ Sözleşmenin 15. maddesi eser sahipliğine ilişkin bir karine öngörmüş ve aksine kanıt olmadıkça eser üzerinde adı bulunan kişinin eserin sahibi olduğunu belirtmiştir. Özel olarak sinema eseri sahipliği bakımından, Sözleşme'nin 14. (tekrar) maddesi ayrıntılı ancak taraf devletlerin iç hukuk mevzuatlarında geniş bir düzenleme yapılmasına uygun muğlak bir tanımlama yapma yoluna gitmiştir. Sözleşme'nin öngördüğü hukuksal koruma süresi 7. maddede "*eser sahibinin hayatı boyunca ve ölümünden sonra 50 yıl*" olarak düzenlenmiştir. Bu süre birlikte eser sahipliği halinde "*son eser sahibinin ölüm tarihi esas alınarak*" işlemeye başlar. Sinema eserleri, isimsiz ve takma adlı eserler için koruma sürelerinin başlangıcı bakımından farklı kriterler öngörülmüştür. 7. maddenin son fıkrası sürelerin her durumda koruma talep edilen ülke mevzuatı ile düzenleneceğini ancak bu sürenin aksine düzenleme yoksa "*eserin kaynak ülkesinde belirlenen süreden fazla olmayacağı*" ifade edilmektedir.

Bern Sözleşmesi manevi ve maddi haklar için asgari ölçüleri belirlemekte olup manevi haklar 6 (tekrar) maddesinde düzenlemektedir. Madde metninde eser sahipliğini ileri sürme, eserin değiştirilmesini men etme haklarının mali hakların devrinden sonra dahi eser sahibine ait olacağı ve "*eser sahibinin ölümünden sonra dahi*" mali hakların koruma süresinin sonundan az olmamak üzere, taraf ülke mevzuatında yetkilendirilen kişilerce bu hakların kullanılacağı belirtilmektedir. Mali bakımından sözleşmede ifade bulan haklar, hangi bir biçim ve yöntemle olursa olsun edebiyat ve sanat eserlerinin çoğaltılması (m. 9),

²⁹ İlhami Güneş, **Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku**, Ankara, Seçkin, 2015, s. 23.

³⁰ Goldstein, **a.g.e.**, s. 25.

bu eserlerin işlenmesi ve düzenlenmesi (m. 8 ve 12), sinematografik olarak işlenmesi, çoğaltılması ve dağıtımı ile ve temsili (m. 14), umuma iletimi (m. 11 tekrar) ve edebiyat eserlerinin temsili (m. 11 ikinci tekrar), dramatik, dramatik-müzik ve müzik eserlerinin temsili (m. 11) haklarıdır.

Sözleşme'nin 9. Maddesi 2. fıkrasında taraf devletlerin bazı özel durumlarda “*eser sahibinin yasal çıkarlarına zarar vermeme*” ve “*eserin normal kullanımına engel olmamak kaydıyla*” iç hukuklarında eserin çoğaltılmasına izin verebilecekleri ifade edilmektedir.

- **WIPO Telif Hakları Sözleşmesi**

1967 yılında WIPO Sözleşmesi ile fikri mülkiyet haklarının küresel ölçekte korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak kurulan WIPO (*World Intellectual Property Organization*), 1974'ten bu yana Birleşmiş Milletler'in uzmanlaşmış kuruluşlarından biri olarak faaliyet göstermektedir.³¹

1996 yılında 120'ye yakın ülkenin katılımıyla WIPO nezdinde gerçekleştirilen diplomatik konferans sonucunda WIPO Telif Hakları Sözleşmesi ortaya çıkmıştır. Sözleşme'nin 3. maddesi, bu sözleşme ile öngörülen korumayı sağlamak üzere taraf devletlerin Bern Sözleşmesi'nin 2 ilâ 6. Madde hükümlerini uygulayacaklarını kabul etmektedir. Bu maddeden hareketle Sözleşme'nin Bern Sözleşmesi ile yakın bir hukuki ilişki içinde olduğu söylenebilir. Kaldı ki 1. maddede sözleşmenin hiçbir hükmünün Bern Sözleşmesi'ndeki yükümlülükleri ortadan kaldırmadığı açıkça belirtilmiştir. WIPO Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi ile koruma sağlanan eser türlerini teknolojik gelişmeler karşısında genişletme yolunu benimsemiştir. Sözleşme'nin 4. Maddesi ile “*bilgisayar programları*” da Bern Sözleşmesi'nin 2. Maddesine göre “*edebi eser*” olarak korunmaktadır. Sözleşme'nin 5. maddesi ayrıca veri tabanlarını telif hakkı koruması kapsamına almıştır. Sözleşme'de koruma kapsamının düşünceler ya da kavramlar değil, ifadeler olduğu belirtilmiş (m. 2), fotoğraflar bakımından ise koruma süresine ilişkin

³¹ A.e., s. 24.

olarak Bern Sözleşmesi'ndeki 7. madde 4.fıkradaki düzenlemenin taraf devletlerce uygulanmayacağı öngörülmüştür.

Sözleşme'nin 6. maddesinde edebiyat ve sanat eseri için yayma hakkı öngörülmüştür. Bilgisayar programları, sinema eserleri ve fonogramların kiralama hakkı 7. maddede düzenlenmiş, 8. madde ile edebiyat ve sanat eserlerine ilişkin umuma iletim hakkı öngörülmüştür. Mali hakların sınırlanması ve istisnalarına yönelik 10. maddede Bern Sözleşmesi paralelinde bir uygulama benimsenmiştir. 11. Ve 12. Maddelerde taraf devletlere koruyucu programları ve elektronik hak yönetimini etkisiz kılmaya yönelik eylemlere karşı uygun yasal koruma ve yasal yaptırım uygulama yükümlülüğü öngörülmüştür.

- TRIPS Sözleşmesi

Uluslararası alanda fikri mülkiyet konusundaki asgari standartları belirleme amacıyla Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) kuruluş sözleşmesine ek olarak düzenlenen 1994 tarihli "TRIPS" (*Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*) Sözleşmesi, "Dünya Ticaret Örgütü" üyesi 164 ülke tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşme ile üye devletler iç hukuklarını TRIPS'te öngörülen standartlara uygun hale getirme yükümlülüğünü üstlenmişler ve standartların ihlalinin tespiti halinde Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde yer alan panellerin yargılama yetkisini kabul etmişlerdir.³²

Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca üyeler, bu sözleşmede öngörülen esasları diğer üyelerin yurttaşlarına da uygulayacaktır. Üye ülkeler, diğer üye ülkelerin yurttaşlarına "kendi yurttaşlarına uyguladıklarından daha az bir koruma göremeyecektir" (m. 3). 9. madde ile üye devletlerin "Bern Sözleşmesi"nin 1 ilâ 21. Maddelerindeki düzenlemelere uyma yükümlülüğü getirilmiştir. WIPO Telif Hakları Sözleşmesi ile uyumlu olarak yalnızca ifadelerin korunacağı (m. 9), koruma kapsamına "bilgisayar programı" ve "veri tabanlarının" da dâhil olduğu belirtilmiştir. Sözleşme'nin 11. maddesi ile eser sahiplerine kiralama hakkı tanınmış ancak bu hakkın sinema eserleri bakımından çoğaltma hakkına

³² Suluk, Karasu, Nal, a.g.e., s. 29.

zarar verecek yaygın bir kopyalamaya yol açmaması ve bilgisayar programları bakımından ise programın kendisi kiralamanın temel konusunu oluşturmaması gerektiği ifade edilmiştir. Sözleşme'nin 14. Maddesinde bağlantılı hak sahibi olarak “*icracı sanatçılar*”, “*fonogram yapımcılarının*” ve “*yayın kuruluşlarının*” korunmasına yönelik düzenlemeler mevcuttur. Sözleşme ile ayrıca sınai mülkiyet hukukuna tabi (marka, patent vb.) değerlere ilişkin hükümler yer almaktadır.

1.3.2. Türkiye’de Telif Hakları Kavramının Doğuşu ve Gelişmesi

Ülkemizde telif hakları alanındaki ilk hukuksal düzenlemeler 19. yüzyıl ortası Osmanlı Devleti dönemine dek uzanmaktadır. 1851 tarihli “*Encümen-i Daniş Nizamnamesi*” bu konudaki metinlerin ilkidir. Nizamname ile kurulan ve Fransız Akademisi yapılanmasını örnek alan “*Encümen-i Daniş*”, Türk diline kazandırılacak eserlerin yazımı veya çevirisi için görevlendirdiği kişilere “*para, telif ve çevirmenin adının Encümen mahallindeki kitabeye isminin yazılması, madalya*” gibi ödüller vermektedir.³³

Telif hakları kavramının Avrupa’daki örneklerine yakın bir şekilde ele alınması, 1857 tarihli Telif Nizamnamesi ile olmuştur. Nizamname ile eser sahibine hayat boyu imtiyaz hakkı tanınmıştır.³⁴ Ayrıca eseri basanın eser üzerindeki zilyetliği kabul edilmekle birlikte, eserin üzerinde anlaşılan miktardan fazla basılması halinde, basan kişinin cezalandırılması öngörülmektedir.³⁵ Nizamnamede daha sonra yapılan değişikliklerle telif eserde 40 yıl, tercüme eser içinse 20 yıl koruma süresi belirlenmiştir.³⁶

1857 tarihli Nizamname’den sonra 1910 tarihli “*Hakk-ı Telif Kanunu*”, Osmanlı Devleti’ndeki ikinci temel düzenlemedir.³⁷ 42 maddeden oluşan bu Kanun’un 1. Maddesi’nde telif hakkı “her tür fikir ve kalem ürünü üzerinde sahibinin mülkiyet hakkı” olarak tanımlanmıştır. Önceki düzenlemelerden farklı olarak kitaplar dışında resim, heykel, mimari proje (m.2); çeviri, gibi işlenme eserler, ders, nutuk ve konferanslar (m.

³³ Diren Çakmak, “Osmanlı Telif Hukuku İle İlgili Mevzuat,” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, No:21, 2007, s. 205.

³⁴ Tekinalp, *a.g.e.*, s. 79.

³⁵ Çakmak, *a.g.e.*, s. 206.

³⁶ *A.e.*, s. 207.

³⁷ *A.e.*, s. 223.

3); piyes ve operalar (m. 10) ve mektuplar (m. 13) koruma kapsamına alınmıştır. Telif hakkının kullanımında haber yapma (m. 4, 5), meclis konuşmaları (m. 3), mevzuat yayını (m. 8), alıntı yapma (m. 12) gibi hususlar belli şartlar altında istisna kapsamında tutulmuştur. Kanunun Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerini de kapsayacak şekilde 40 yıl gibi uzun bir süre yürürlükte kalmasına karşın hiç uygulanmadığı tespit edilmiştir.³⁸

13.12.1951 tarihli ve 7931 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak 1 Ocak 1952'de yürürlüğe giren ve çeşitli değişikliklerle halen yürürlükte olan “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” (FSEK), ülkemizde telif hakları konusundaki temel hukuksal düzenlemedir. Türkiye'nin 1951 yılında Bern Sözleşmesi'ni kabulü kanunun ortaya çıkmasındaki temel etkidir. Kanun metni Prof. Dr. Ernst E. Hirsch tarafından hazırlanmıştır. Türkiye'nin 1975'te WIPO, 1995'te TRIPS, 2003'te Roma Sözleşmesi'ni kabul etmesi, iç hukukunda da anılan sözleşmeler doğrultusunda düzenleme yapma yükümlülüğünü doğurmuş ve özellikle 1995 yılında FSEK'te gerçekleşen değişikliklerle Avrupa Birliği hukuku ve Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerle uyum sürecine girilmiştir.³⁹

³⁸ Suluk, Karasu, Nal, **a.g.e.**, s. 30.

³⁹ **A.e.**, s. 31.

İKİNCİ BÖLÜM

ESER VE ESER SAHİPLİĞİ KONUSUNDA ÜLKEMİZDEKİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Eser ve eser sahipliği ile ilgili temel hukuk normları “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”nda yer almakta olup, bu bölümde eser ve eser sahipliğine ilişkin tanımlamalar, eser sahipliğinden doğan manevi ve mali haklar, hakların koruma süresi, sınırları ve hak ihlali halinde başvurulabilecek hukuki yollar incelenecektir.

2.1. Telif Hakları Kapsamına Giren Tanımlar

Çalışmanın bu bölümünde telif haklarının temel kavramları, yürürlükteki “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” çerçevesinde incelenerek açıklanacaktır. Öncelikle “*eser*” ve “*eser sahipliği*” kavramları irdelenecek, devam eden bölümlerde eser sahibine tanınan haklar, hakların sınırları, hakların ihlali halinde sağlanan hukuki koruma yöntemleri ve hakların korunma süresi konuları ayrıntılarıyla işlenecektir.

2.1.1. Eser

FSEK’in 1/B maddesinin (a) bendinde, kanunun öngördüğü korumadan yararlanacak olan “*eser*” kavramı, “*Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle öğretide bir fikir emeğinin eser sayılabilmesi için aşağıda açıklanan üç temel şartın birlikte yer alması gerektiği belirtilmektedir:⁴⁰

- “*Kanunda sayılan eser gruplarından birine ait olma*” (Şekli şart)

FSEK, 1/B maddesinde “*eser*” tanımını yaparken koruma kapsamını dört ana eser grubu için belirlemiştir. Bunlar “*ilim ve edebiyat eserleri*”, “*musiki eserleri*”, “*güzel sanat eserleri*” ve “*sinema eserleri*”dir. Eser grupları “sınırlı sayı” (*numerus clausus*)

⁴⁰ Suluk, Nal, a.g.e., s. 42.

ilkesine göre belirlendiğinden, bu gruplara dâhil olmayan herhangi bir fikri ürün FSEK korumasından yararlanamayacaktır.⁴¹ Diğer taraftan FSEK'in 2., 3., 4. ve 5. maddelerinde söz konusu “*eser grupları*” örnekleyici olarak sayıldığından, bunların “*kendi içlerinde sınırlı ve genişlemeye kapalı olmadığı*” anlaşılmaktadır.⁴² Bu kapsamda, örneğin bir müzik klipi eser niteliğindeyse sinema eseri olarak sayılabilecektir.⁴³

- “**Sahibinin hususiyetini taşıma**” (Sübjektif şart)

Bir “*fikri ürünün*” eser olarak değerlendirilebilmesi için FSEK'in aradığı “*sübjektif şart*”, söz konusu ürünün sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Kanunun sağladığı korumanın konusunu soyut bir fikir değil, bu fikrin somutlaşarak bağımsız bir özellik kazanan ifade tarzı oluşturmaktadır. Bu ifade ise kendisini eser sahibinin yaratıcılığını, düşünsel çabasını açığa çıkaran üslupta göstermektedir.⁴⁴ Bununla birlikte öğretide hususiyet için yalnızca şekle bakılmaması gerektiği, somut olayın özelliklerine göre içerik ve üslubun bir bütün olarak değerlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.⁴⁵ Yargıtay'ın bu konuda özel kriterler belirlemediği, genellikle kanundaki ifadeyi tekrarladığı ya da “*özellik, veya orijinallik gibi kelimelerle*” açıklama getirdiği görülmektedir.⁴⁶

- “**Duyularla algılanabilir olma**” (Objektif şart)

“*Fikri ürünün*” eser niteliğini elde edebilmek için sahip olması gereken “*objektif şart*”, ürünün “*doğrudan ya da dolaylı olarak algılanabilmesi*”⁴⁷, “*sabitlenmesi*”⁴⁸ gerekliliğidir. Eserin herhangi bir şekilde dış dünyada algılanabilir olması yeterlidir. Korumadan yararlanabilmek için teknik bir cihazla kaydedilme ya da bir eşya üzerinde somutlaşma zorunluluğu yoktur. Söylev veya bir kereliğine icra edilen müzik, tiyatro

⁴¹ A.e., s. 43.

⁴² Güneş, a.g.e., s. 63.

⁴³ Suluk, Nal, a.g.e., s. 42.

⁴⁴ Levent Yavuz, Türkay Alica, Fethi Merdivan, **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu**, C.1, 2. bs., Ankara, Seçkin, 2014, s. 65.

⁴⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 114.

⁴⁶ Suluk, Nal, a.g.e., s. 43.

⁴⁷ Suluk, Nal, a.g.e., s. 47.

⁴⁸ Güneş, a.g.e., s. 62.

oyunu gibi eserler de üçüncü kişilerin algılayabileceği nitelikte olmakla korumadan yararlanabilmektedir.⁴⁹

2.1.2. Eser Türleri

Daha önce ifade edildiği gibi, FSEK'in 1/B maddesi (a) bendi ile öngörülen “*eser*” tanımı içerisinde sınırlı sayıda olmak üzere dört eser grubu tanımlanmış ve kanunun devam eden maddelerinde bu eser gruplarının ne tür fikri ürünleri içerdiği örnekleyici olarak sayılmıştır.

- “*İlim ve edebiyat eserleri*”

FSEK'in 2. maddesi ile “*ilim ve edebiyat eserleri*” niteliğindeki eserler üç bentte örneklendirilmiştir. Birinci bentte sayılan eserler “*herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler*”, “*bilgisayar programları*” ve “*bir sonraki aşamada program sonucunu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları*”dır. İkinci bentte dans, koreografi, pandomim gibi “*sözsüz sahne eserleri*” yer almaktadır. Üçüncü bentte ise “*estetik değeri bulunmayan*” her tür “*teknik ve bilimsel fotoğraf*”, “*harita*”, “*plan*” ve “*mimari tasarımlar*” sayılmıştır.

- “*Musiki eserleri*”

FSEK'in 3. maddesinde “*musiki eserler*”i tanımlamak üzere “*her nevi sözlü ve sözsüz besteler*” ifadesi kullanılmıştır. Bu türde eser sahibinin ifade aracını ses oluşturduğundan⁵⁰ koruma konusu da işitilen ses olmaktadır.⁵¹

- “*Güzel sanat eserleri*”

FSEK'in 4. Maddesi uyarınca “*güzel sanat eserleri*” tanımına “*estetik değere sahip olan yağlı ve suluboya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi, heykeller,*

⁴⁹ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 48.

⁵⁰ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 64.

⁵¹ Ramazan Uslu, **Türk Fikir ve Sanat Hukuku'nda Eser Kavramı**, Ankara, Seçkin, 2003, s. 125.

kabartmalar ve oymalar, mimarlık eserleri, el işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları, fotoğraflık eserler ve slaytlar, grafik eserler, karikatür eserleri ve her türlü tipler girmektedir.

“Güzel sanat eserleri”nin ortak niteliği olan “estetik değer” kavramının öğretideki baskın görüşüne göre “eşi olmayan, güzellik ölçülerine uyan” olarak değerlendirilmekle birlikte, bu tanım “çoğunluğun güzellik anlayışına uymayan eserlerin telif korumasından yararlanamaması” sonucunu doğuracağından haklı olarak eleştirilmiştir.⁵²

- **“Sinema eserleri”**

“Sinema eserleri”, FSEK’in 5. maddesi tanımı uyarınca “her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen sesli veya sessiz, birbirleriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir.” Buna göre kanunla sinema eserlerine tanınan korumadan yararlanabilmek için hareketli görüntü dizisi ve sahibinin hususiyeti şartlarının bir arada olması gerekir.⁵³

- **“İşlenmeler, derlemeler”**

FSEK 1/B maddesinin (c) ve (d) bentlerinde “işlenme” ve “derleme” eserin tanımı verilmiştir. Buna göre “işlenme eser”, “diğer bir eserden istifade etmek suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ve işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsulleridir.” “Derleme eser” ise “özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler, antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı sonucu olan eserdir.”

İşlenmeler, mevcut bir eserin bir başka fikir ve sanat eseri formunda yeniden ortaya konulmasıdır. Yabancı dildeki eserden çeviriler, roman veya öykü benzeri eserlerden uyarlanan film senaryoları işlenme eserlere örnek olarak gösterilebilir. İşlenme eserin “işlenen eserin hususiyetini taşıma” ve “işleyenin hususiyetini taşıma” olmak üzere iki

⁵² Suluk, Nal, a.g.e., s. 67.

⁵³ A.e., s. 72.

unsuru bulunmaktadır.⁵⁴ Bununla birlikte kanunun derlemeleri de eser olarak değerlendirmesine karşın, eser toplamı olma nitelikleri göz önüne alınarak bunlarda hususiyet dikkate alınmamış, bu unsurun yerini “*düşünce yaratıcılığı sonucu olma*” almıştır.⁵⁵ FSEK 6. maddesine göre başlıca işleme ve derlemeler şunlardır: “*Tercümeler; roman, hikâye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilerden bir başkasına çevrilmesi; musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması; musiki aranjman ve tertipleri; güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması; bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline sokulması; belli bir maksada göre veya hususî bir plan dâhilinde seçme ve toplama eserler tertibi; henüz yayımlanmamış bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi; başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması; bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması*”.

FSEK 6. maddesi 11. bendinde veri tabanları da derleme eser olarak tanımlanmıştır. Maddenin tanımına göre verilerin ve materyallerin belli bir amaç için ve özel bir plana göre “*seçilip derlenmesi sonucunda ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilen ya da diğer biçimdeki derlemeler*”, veri tabanlarıdır.

2.1.3. Eser Sahibi

“*Eser sahibi, onu meydana getiren kişidir*” (FSEK m. 8). Kanunun eser sahipliğine ilişkin hükümleri bir bütün olarak incelendiğinde tüzel kişilerin eser sahibi olamayacakları, ancak FSEK 18. maddesine göre “*aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki hakları kullanma yetkisine sahip olabilecekleri*” öğretide genel olarak kabul görmektedir.⁵⁶ İşleme ve derlemeler bakımından kanunda

⁵⁴ Uslu, **a.g.e.**, s. 152.

⁵⁵ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 163.

⁵⁶ Güneş, **a.g.e.**, s. 94.; Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 80; Tekinalp, s. 134.

eser sahibinin, “*asıl eser sahibinin hakları saklı kalmak üzere, işleyen kişi*” olduğu ifade edilmiştir (FSEK m. 8/f. 2).

FSEK 9. madde uyarınca, birden çok kişinin birlikte oluşturdukları eserde, her bir kısım bağımsız olarak değerlendirilebiliyorsa, bu kişiler oluşturdukları kısmın sahibi olurlar. Ortak eserde mali hakların kullanımı ile ilgili olarak maddenin ikinci fıkrasında eserin değiştirilmesi veya yayımlanması konusunda anlaşmazlık çıkması halinde mahkemeye başvurma olanağı tanınmıştır.⁵⁷

Birden çok kişinin oluşturduğu eser, kısımlara ayrılamaz bir bütün oluşturduğu durumlar eserin sahibi “*onu meydana getiren kişilerin birliğidir*” (FSEK m. 10). Bu durumda “*iştirak halinde eser sahipliği*” söz konusu olmaktadır.⁵⁸ FSEK m. 10/f. 2 maddesine göre bu birliğe adi şirket hükümleri uygulanmakta ve ortak eser sahipliğinde olduğu gibi yapılacak bir işleme birliği oluşturanlardan biri tarafından izin verilmezse mahkemeye başvurma olanağı getirilmiştir. Ayrıca birliğin menfaatine aykırı her türlü hukuka aykırı eyleme karşı eser sahiplerinden her birinin “*tek başına hareket edebilmesi*” mümkündür.

“*iştirak halinde eser sahipliği*” kanunda iki şekilde düzenlenmiştir.⁵⁹ FSEK m. 8/f. 2’de özel olarak sinema eserlerindeki eser sahipliği düzenlenmiş ve bu tür eserlerde “*yönetmen*”, “*özgün müzik bestecisi*”, “*senaryo yazarı*” ve “*diyalog yazarı*”nın “*birlikte eser sahibi*” olduğu, “*animasyon tekniğiyle yapılmış sinema eserleri*”nde, “*animatör*”ün de eserin birlikte sahipleri arasına katılacağı öngörülmüştür. İştirak halinde eser sahipliğinin bir diğer görünümü ise FSEK m. 10/f. 3’te yer alan, “*bir gerçek veya tüzel kişi tarafından bir araya getirilen kişilerin oluşturduğu eserler*”de söz konusu olmaktadır. Sözleşme ya da kanunda aksi düzenleme bulunmadıkça, bu tür eserler üzerindeki hakları, “*eser sahiplerini bir araya getiren gerçek ya da tüzel kişilerin*” kullanacağı öngörülmüştür.

⁵⁷ Güneş, a.g.e., s. 95.

⁵⁸ Suluk, Nal, a.g.e., s. 81.

⁵⁹ Suluk, Nal, a.g.e., s. 81.

Eser sahipliğine ilişkin karineler FSEK'in 11. ve 12. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanunda öngörülen bu karinelerinin aksinin ispat edilebilmesi mümkündür. FSEK m. 11'e göre "yayımlanmış bir eserin" kopyasında ya da "güzel sanat eserinin aslında" eser sahibi olarak adını kullanan ya da "tanınmış müstear adını" (lakabını) kullanan kişi, "eserin sahibi" sayılır. Yine "kamuya açık yerlerde veya radyo-televizyon aracılığıyla verilen konferans ve temsillerde, eser sahibi olarak tanıtılan kişi o eserin sahibi" sayılmaktadır. Yayımlanmış eserin sahibinin bu hükümler doğrultusunda belli olmadığı durumlarda sırasıyla "yayımlayan", yayımlayanın kim olduğunun bilinmediği durumlarda ise "çoğaltan", eser sahibine tanınan hak ve yetkileri kullanabilmektedir (FSEK m. 12).

2.2. Eser Sahipliğinden Doğan Haklar

FSEK m. 13 uyarınca eser sahibinin "meydana getirdiği eser" nedeniyle ortaya çıkan "mali ve manevi haklarının" bu kanunla korunacağı belirtilmektedir. Kanunda sınırlı olarak sayılan bu haklar,⁶⁰ eser sahibine mali veya manevi yönleri ön plana çıkan⁶¹ hukuksal menfaatler sağlamakta, üçüncü kişilerin bu hakları ihlali halinde eser sahibine kanunda öngörülen hukuki ve cezai araçları kullanma olanağı tanımaktadır.⁶²

FSEK sisteminde hakların kullanılmasına ilişkin önemli bir husus da 7. maddede belirtilen eserin alenileşmesi ve yayımlanması kavramlarıdır. "Eserin alenileşmesi"nden maksat, eser sahibinin onayı ile eserin "kamuya sunulması"dır. Eserin "yayımlanması" ise, eserin çoğaltılan kopyalarının eser sahibinin onayıyla "satışa çıkarılma, dağıtma ya da diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulmasıyla" gerçekleşir. Her iki kavram da "eser ile üçüncü kişiler arasındaki bağın kurulmasını sağlayan hukuki fiillere"⁶³ ilişkindir. Kanunda söz konusu hukuki fiillere "içerik hakkında bilgi verme", "koruma süresinin

⁶⁰ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., s. 229.

⁶¹ A.e., s. 230.

⁶² Güneş, a.g.e., s. 116.

⁶³ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., s. 190.

başlaması”, “*kamu düzeni*”, “*genel ve özel menfaatler*” gibi nedenlerle hakkın sınırlandırılması, haciz engeli gibi farklı hukuki sonuçlar bağlanmıştır.⁶⁴

Kanunda “*eser sahibine tanınan manevi haklar*”, “*umuma arz (kamuya sunma) hakkı*” (m. 14), “*adın belirtilmesi yetkisi*” (m. 15), “*eserde değişiklik yapılmasını menetmek yetkisi*” (m. 16), “*eserin aslına ulaşma*”, “*tahrip edilmesini önleme*” ve “*eseri sergileme*” (m. 17/f. 1 ve 3) haklarıdır. “*Eser sahibine tanınan mali haklar*” ise, “*işleme hakkı*” (m. 21), “*çoğaltma hakkı*” (m. 22), “*yayma hakkı*” (m. 23), “*temsil hakkı*” (m. 24), “*işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı*” (m. 25) ve “*pay ve takip hakkı*”dır (m 45).

2.2.1. Manevi Haklar

“*Eser sahibinin manevi hakları*” FSEK 14 ilâ 17. maddelerinde düzenlenmiştir. Manevi haklar, eser sahibinin ortaya koyduğu eser nedeniyle kendisine sınırlı sayıda tanınan, herkese karşı ileri sürülebilen, tekelci ve mutlak nitelikte hukuksal menfaat sağlayan haklardır. Bu hakların mirasçılara geçmesi, ölüme bağlı ya da sağlar arası işlemlerle tasarrufu mümkün değildir, manevi haklar devredilemez.⁶⁵ Ancak eser sahibi hayattayken manevi hakların kullanımını üçüncü kişilere bırakması mümkündür.⁶⁶ Yine FSEK 19. Maddesinde, “*eser sahibinin umuma arz yetkisi*” (m. 14) ve “*adın belirtilmesi yetkisi*” (m. 15) bakımından, bu yetkilerin “*kullanımı*” konusunda eser sahibince herhangi bir tespit ya da belirleme yapılmamışsa, “*ölümden sonra vasiyeti tenfiz memuru, bu tayin edilmemişse sırasıyla sağ kalan eş ile çocuklara ve atanmış mirasçılarına, ana babasına ve kardeşlerine*” ait olacağı belirtilmektedir. Mali haklardan farklı olarak, manevi hakların koruması süreyle sınırlandırılmamıştır. Kanunda açıkça belirtilmeyen bu durumun hakkın doğasından kaynaklandığı öğretide ifade edilmektedir.⁶⁷

- “*Umuma arz (kamuya sunma) yetkisi*”

⁶⁴ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 84.

⁶⁵ Güneş, **a.g.e.**, s. 136.

⁶⁶ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 85.

⁶⁷ Tekinalp, **a.g.e.**, 153; Güneş, **a.g.e.**, s. 138.

Eser sahibinin umuma arz (kamuya sunma) hakkı, FSEK 14. maddede düzenlenmiştir. Bir eserin kamuya sunulması, FSEK 7. maddede tanımlanan aleniyet ya da yayımlanma fiilleriyle gerçekleşir.⁶⁸ Eser sahibinin eserini kişisel çevresine tanıtması kamuya sunma olarak değerlendirilmez.⁶⁹ Eser ancak herhangi bir şekilde⁷⁰ sahibinin kişisel çevresi dışına çıkmakla kamuya sunulmuş sayılır ve kanunun öngördüğü hukuksal koruma başlar.⁷¹

FSEK 14. maddeye göre, bir eserin “*kamuya sunulup sunulmayacağı*” ya da “*kamuya sunma zamanı ve tarzı*” konusundaki yetki münhasıran eser sahibine aittir. “*Bütünü veya esaslı bir kısmı alenileşmemiş*” ya da herhangi bir suretle “*ana hatları kamuya tanıtılmayan*” bir eserin içeriği hakkında ancak eser sahibi bilgi verebilir (FSEK m. 14/f. 2). Eserin kamuya sunulması ya da yayımlanma biçimi, “*sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek nitelikte*” ise, “*eser sahibi yazılı izin vermiş olsa dahi*”, eserin “*aslı ya da işlenmiş şeklinin*” kamuya tanıtılması ya da yayımlanması yasaklanabilir (FSEK m. 14/f. 3). Yasaklama yetkisinden sözleşmeyle vazgeçmek hükümsüzdür. Zira bu yetki eser sahibinin kişilik hakları kapsamında şeref ve itibarıyla ilgilidir.⁷²

- “*Adın belirtilmesi yetkisi*”

Eser sahibinin eserinin kamuya sunulmasının zamanını ve tarzını belirleme yetkisinin yanı sıra, eser sahibi olarak kendisini kamuya tanıtır ve bu tanıtmama ve bu tanıtmama ne şekilde olacağı konusunda da yetkiye sahip olması gerekir.⁷³ FSEK 15. maddesi “*eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arzetme veya yayımlama hususunda karar vermek salahiyeti münhasıran eser sahibine aittir.*” Demek suretiyle eser sahibine bu hakkı tanımaktadır. Adın belirtilmesi yetkisi “*eser sahibine sıkı sıkıya bağlı bir hak*” olup, eserin üzerine sahibinin adının yazılmasının yanında eserin kullanıldığı her durumda eser sahipliğinin yeterli açıklıkta belirtilmesini isteme hakkını

⁶⁸ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 261.

⁶⁹ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 85.

⁷⁰ Güneş, **a.g.e.**, s. 139.

⁷¹ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 261.

⁷² **A.e.**, s. 275.

⁷³ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 346.

da kapsar.⁷⁴ Bir başka eserden yararlanan eser sahiplerinin asıl eser sahibini kaynak gösterme zorunluluğu da bu kapsamdadır.⁷⁵ FSEK 15. maddenin ikinci fıkrası bu durumu düzenlemektedir. Eser sahipliğinin ihtilafı halinde hakkın tespiti için mahkemeye başvurma olanağı vardır (FSEK m. 15/f. 3).

- “Eserde değişiklik yapılmasını menetmek”

Şekil ve içerik olarak bir bütün oluşturduğu kabul edilen eserin⁷⁶ bozulması, değiştirilmesi, esere ekleme ya da çıkarmalar yapılması hallerinde hususiyet unsurunun etkilenmesi nedeniyle eser sahibinin bu eylemlere ilişkin olarak korunması gerekmektedir. Türkiye’nin tarafı olduğu “Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi” 6. (tekrar) maddesinde sözü edilen koruma “*eser sahibinin mali haklarından bağımsız olarak ve bu hakların devrinden sonra dahi eser sahibi eseri üzerindeki sahipliğini ileri sürerek eserinde yapılacak her türlü tahrifatı, bozulma, diğer değişiklikleri, onur veya şöhretine zarar verebilecek her türlü küçük düşürücü fiillere itiraz etme hakkına sahip olacaktır.*”⁷⁷ şeklinde ifade edilmiş ve iç hukukumuzda somut ifadesini FSEK 16. madde ile bulmuştur. Madde hükmüne göre eserde kısaltma, ekleme ya da başka surette değişiklikler yapılması ancak eser sahibinin iznine bağlıdır. Bir tablonun bir başka ressam tarafından boyanması,⁷⁸ bir musiki eserinin usulüne uygun olmayan tarzda okunması⁷⁹ bu hakkın ihlaline örnek olarak gösterilebilir. Eser sahibinden izin alınmadan eserde yapılan değişikliğin küçük olması ya da esere olumlu katkı sağlamasının bir önemi bulunmamaktadır.⁸⁰ Eser sahibinin bu değişikliklere karşı çıkabilmesi, hakkın mutlak niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte, eser sahibinin izniyle eserin işlenmesi, kamuya sunulması, çoğaltılması, yayımlanması, temsili gibi durumlarda izin verilen hakkın niteliği gereğince

⁷⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 168; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 347.

⁷⁵ Güneş, **a.g.e.**, s. 141.

⁷⁶ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 450; Güneş, **a.g.e.**, s. 145.

⁷⁷ **Resmi Gazete**, 21.10.2013 Tarih, 25266 Sayı, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031021.htm> 02 Aralık 2019.

⁷⁸ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 88.

⁷⁹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 171; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 451;

⁸⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 172; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 452;

birtakım zorunlu değişiklikler yapılması gerekecektir. Örneğin, bir romanın işlenme yoluyla senaryo haline getirilmesinde esere müdahale edileceği şüphesizdir. FSEK 16. maddesinin 2. fıkrasında bu hallerde eser sahibinin özel bir iznine gerek olmadığı belirtilmektedir. Eser sahibinin izni olsa dahi, eserde yapılan değişiklikler eserin hususiyetine bozan nitelikteyse ya da eser sahibinin şeref ve itibarını zedeliyorsa, bu tür değişikliklerin daha önce verilen izne rağmen menedilmesi mümkündür. Bu haktan vazgeçildiğine ilişkin sözleşme hükümleri geçersizdir (FSEK m. 16/f. 3).

- ***“Eserin aslına ulaşma, tahrip edilmesini önleme ve eseri sergileme hakları”***

Eser, üzerinde somutlaştığı eşyadan (tuval, pelikül vb.) farklı olarak soyut bir fikri ürün olarak varlığını sürdürür. Eserin üzerinde somutlaştığı eşyanın mülkiyetine sahip olan kişi, fikri hakları da devralmış sayılmaz.⁸¹ Eser sahipliğinden doğan haklar, eşyanın devrinden etkilenmez. Örneğin eseri elinde bulunduran ya da malik olan kişi yalnızca eşya mülkiyetine dayanarak eseri kamuya sunamaz.⁸² FSEK 17. maddesi, *“eseri elinde bulunduran zilyed ve malike karşı”*, eser sahibinin haklarını düzenlemektedir. Maddenin 1. fıkrasında eser sahibine, eseri elinde bulunduran zilyed ve malikten geçici faydalanma için eseri talep etme hakkı tanınmaktadır. Bu hakkın kullanılabileceği eserler madde metnindeki sayılanlardan ibarettir: *“a) Yağlı boya ve sulu boya tablolar, resimler, heykeller gibi FSEK 4. maddesinin 1. ve 2. bendinde sayılan güzel sanat eserleri, b) FSEK 2. maddesinin birinci bendinde sayılan ve sahibinin el yazısıyla yazılmış ilim ve edebiyat eserlerinin asılları ile c) bestecinin el yazısıyla yazılmış musiki eserleri”*.

FSEK m. 17/f. 3 uyarınca, *“eserin tek ve özgün olması halinde eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere”* eseri zilyed veya malikten isteme hakkına sahiptir.

Eserin aslına malik olan kişi, FSEK m. 17/f. 2 hükmü uyarınca, *“sözleşme şartlarına göre eser üzerinde tasarruf yapabilmesine karşın”*, malikin mülkiyet hakkına birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre *“aslın maliki eseri bozamaz, yok edemez ve eser*

⁸¹ Tekinalp, a.g.e., s. 7; Güneş, a.g.e., s. 148; Yavuz, Alıcı, Merdivan, a.g.e., s. 564.

⁸² Güneş, a.g.e., s. 148.

*sahibinin haklarına zarar veremez”. Böylece “fıkri hak, maddi mülkiyet konusu olan eserin somutlaştığı şeyin malikinin hakkına üstün tutulmuştur.”*⁸³

2.2.2. Mali Haklar

Eser sahibinin ortaya koyduğu eserden “ekonomik” olarak faydalanmak istemesi son derece doğaldır. FSEK’te “mali haklar” eser sahibine bir eserden “ekonomik olarak yararlanma” ve başkalarının eserden yararlanmasını yasaklama şeklinde ikili işleve sahip⁸⁴ olmak üzere düzenlenmiştir. FSEK m. 20 uyarınca “alenileşmemiş bir eser”den eser sahibinin herhangi bir surette faydalanma hakkı yalnızca eser sahibine ait olmakla birlikte, alenileşmiş eserler bakımından mali haklar kanunda sayılan haklarla sınırlıdır. Bu haklar birbirinden bağımsızdır.⁸⁵ Haklardan birinin devredilmiş olması, diğerinin devri anlamına gelmez. Bu durum FSEK m. 52’de yer alan “mali haklara ilişkin sözleşme ve tasarruflarda her hakkın ayrı ayrı gösterilmesi zorunluluğu”nu içeren hükümle de ifadesini bulmaktadır.⁸⁶ Haklardan birinin devir gibi bir hukuki işleme konu olması diğer hakları etkilemez. Mali haklar, “manevi haklardan farklı olarak devredilebilir” ve eser sahibinin ölümünden sonra mirasçılara intikal edebilir.⁸⁷

FSEK’te eser sahibine tanınan mali haklar, “işleme hakkı” (m. 21), “çoğaltma hakkı” (m. 22), “yayma hakkı” (m. 23), “temsil hakkı” (m. 24), “işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı” (m. 25) ve “pay ve takip hakkı”dır (m. 45).

- “İşleme hakkı”

Daha önce işlenme eserlere ilişkin açıklamalarda ifade edildiği gibi işleme, bir eserin kanunda sayılan bir başka eser formuna dönüştürülmesidir.⁸⁸ FSEK 21. maddesi bir eserin onu işleme yoluyla faydalanma hakkını münhasıran eser sahibine tanımıştır. Eseri işleyen, asıl eseri ancak eser sahibinin izin verdiği sınırlarda kullanabilir. Örneğin asıl eserin

⁸³ Güneş, **a.g.e.**, s. 146.

⁸⁴ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 719.

⁸⁵ Güneş, **a.g.e.**, s. 116; Öztan, **a.g.e.**, s. 350.

⁸⁶ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 90.

⁸⁷ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 181; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 725.

⁸⁸ Güneş, **a.g.e.**, s. 127.

yabancı bir dile çevrilmesi için izin veren asıl eser sahibinin yeni bir çeviri ya da eserin farklı bir türe dönüştürülmesi konusunda izin verme/yasaklama hakkı devam eder. Dolayısıyla “işleme eserin yeni değerlendirmeleri için de izin alınmalıdır”.⁸⁹ Ancak şahsi kullanım için işleme, bilgisayar programlarına ilişkin özel hükümler saklı olmak üzere, kural olarak serbesttir. Eser sahibinden işleme hakkını devralan, kendi işlemesine ilişkin mali ve manevi haklardan yararlanabilir.⁹⁰ Ancak işleme eserin devrine ilişkin FSEK m. 49/f. 2 ile bir sınırlama getirilmiş ve bu tür eserlere ilişkin devirlerde “asıl eser sahibinin ya da mirasçılarının onayı” aranmıştır.

- “Çoğaltma hakkı”

“Bir eseri çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir” (FSEK m. 22). Çoğaltma “asıl aynen kopyalanması”⁹¹ olup, bu eylem “herhangi bir şekil ya da yöntemle, tamamen ya da kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli şekilde” olabilir. FSEK m. 22/f. 2’de sayılan “çoğaltma” türleri örnekleyici olup, burada sayılmayan biçimlerde aslın kopyalanması da çoğaltma sayılacaktır.⁹² Bir tablonun takvimde kullanılması,⁹³ bir fotoğrafın kitapta kullanılması ya da ürün veya ambalajlar üzerinde kullanılması gibi eylemler çoğaltmaya örnek gösterilebilir.⁹⁴ FSEK 57. maddesi hükmü çoğaltma hakkı konusunda özel bir hükme yer vermiştir. Buna göre asıl veya çoğaltılmış nüshalar üzerinde mülkiyet hakkı devredilmiş olsa bile, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, bu durum fikri hakların devri anlamına gelmez. Yine aynı maddenin 2. fıkrasında bir “güzel sanat eserini çoğaltma hakkına sahip olan kişi”den “kalıp ve benzeri çoğaltma aletlerinin zilyetliğinin edinilmesi”, aksine bir düzenleme bulunmuyorsa, “çoğaltma hakkının da devredildiği” sonucunu doğurmaktadır.

- “Yayma hakkı”

⁸⁹ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 91.

⁹⁰ Güneş, **a.g.e.**, s. 128.

⁹¹ Güneş, **a.g.e.**, s. 91.

⁹² Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 91.

⁹³ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 184.

⁹⁴ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 820.

“Bir eserin aslını ya da çoğaltılmış nüshalarını kiralama, ödünç verme, satışa çıkarma ya da diğer yollarla dağıtma”, yayma fiilini oluşturur. Yaymada eser, satış, kiralama, ödünç verme ya da benzeri herhangi bir yolla piyasaya sunulmaktadır.⁹⁵ Burada eylemin mutlaka kâr elde etmek gibi ticari bir amaca yönelik olması aranmaz.⁹⁶ Önemle belirtmek gerekir ki, bir eserin okunması, çalınması, sinema filminin gösterimi gibi eylemlerle bu eserlerin radyo ve tv yoluyla iletilmesinde yayma değil, temsil ve umuma iletim söz konusudur.⁹⁷ Yayma hakkı FSEK 23. maddesi uyarınca münhasıran eser sahibine aittir. Eseri satın almak suretiyle malik olan kişi, eser sahibinden izinsiz olarak eseri kiraya ya da ödünç veremez (FSEK 23/2). Bu durumda kiralama ve ödünç verme hakları satışa rağmen tükenmemekte, varlığını sürdürmektedir.⁹⁸ Kanunda kiralama ya da ödünç verme şeklinde gerçekleşen yayma hakkının üçüncü kişilerce “*eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek ölçüde yaygın kopyalama yapmak*” suretiyle kullanılması yasaklanmıştır (FSEK m. 23/f. 3).

- “**Temsil hakkı**”

“Bir eserden doğrudan doğruya ya da işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir” (FSEK 24). Temsil yayımlanma dışında yöntemlerden biriyle eserin kamuya belli bir zaman diliminde sunulmasıdır.⁹⁹ Bir yazarın öyküsünün herhangi bir mekânda toplanmış kitleye okunması, bir sanatçının konser sırasında eser icrası, sinema filminin salonda gösterimi, heykel ya da tablonun galeride sergilenmesi¹⁰⁰ temsil hakkının kullanımına örnektir. Temsil eylemi, doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirilebilir. “*Doğrudan temsil*”de, eserin umumi mahalde sunulmasında tespit, nakil ya da tekrara yarayan herhangi bir araç kullanılmadan doğrudan izleyici önünde gerçekleşmektedir (konser verilmesi, şiir okunması gibi).¹⁰¹ “*Dolaylı*

⁹⁵ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 94.

⁹⁶ Öztan, **a.g.e.**, s. 367; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 943.

⁹⁷ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 941.

⁹⁸ Güneş, **a.g.e.**, s. 130.

⁹⁹ Güneş, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁰⁰ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1021.

¹⁰¹ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1022; Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 98; Güneş, **a.g.e.**, s. 131.

temsil”de ise eser “*tespit, nakil ya da tekrara yarayan mekanik bir araç vasıtasıyla*” izleyiciye iletilmektedir.¹⁰² Bununla birlikte FSEK m. 24/ f. 2’de sözü edilen “*temsilin gerçekleştiği yerden başka bir yerde herhangi bir teknik araçla nakli*” durumunda, dolaylı temsil söz konusu olmasına karşın, tekrarlanabilir olma özelliği bulunmamaktadır.¹⁰³ Bu ayrımın önemi özellikle hakkın devri durumlarında ortaya çıkmakta, sözleşmede açıkça belirtilmemişse, temsil hakkının devri yalnızca doğrudan temsil hakkına ilişkin olmaktadır.¹⁰⁴

- ***“İşaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı”***

FSEK 25. madde hükmü ile eserin “*radio-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar aracılığıyla ya da dijital iletim de dâhil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayınlanması ve yayınlanan eserlerin bu kuruluşların yayınlarından alınarak başka yayın kuruluşları tarafından yeniden yayınlanması suretiyle umuma iletilmesi hakkı*” eser sahibine tekeli nitelikte bir hak olarak tanınmaktadır. Burada “*temsil hakkı*”nda olduğu gibi, belli bir mekânda eserin umum tarafından algılanması değil, eserin belirsiz sayıda kişi ve yerden oluşan umuma ulaştırılması söz konusudur.¹⁰⁵ Umuma iletim eylemi, “*radio-tv, uydu, kablo gibi telli ve telsiz yayın yapan kuruluşlarla ya da dijital iletim de dâhil olmak üzere işaret, ses ve görüntü nakline yarayan araçlarla*” gerçekleşmektedir. Umuma iletimin “*yeniden iletim*” olarak ifade edilen diğer görünümünde, “*sayılan türdeki yayın kuruluşların yayınlarını alan iletim kuruluşlarının bu yayınları ikinci el olarak iletmeleriyle*” gerçekleşmektedir.¹⁰⁶ FSEK 25. maddenin 2. fıkrasında eserin satış, dağıtım veya diğer şekillerde umuma dağıtılması, sunulması hakkının eser sahibine ait olduğu belirtilmiş, aynı fıkra da 2001

¹⁰² Öztan, **a.g.e.**, s. 377.

¹⁰³ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1024.

¹⁰⁴ Öztan, **a.g.e.**, s. 377; Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 98; Güneş, **a.g.e.**, s. 131.; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1025.

¹⁰⁵ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 99; Güneş, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁰⁶ Güneş, **a.g.e.**, s. 132.

yılında gerçekleşen kanun değişikliğiyle eser sahibine dijital ortamda umuma erişimi sağlama hakkı da tanınmıştır.¹⁰⁷

- **“Pay ve takip hakkı”**

FSEK 45. maddesi, güzel sanat eserlerinin yeniden satışında belirli şartların varlığı halinde eser sahibi ya da mirasçılara satış bedeli üzerinden bir miktar pay verilmesini öngörmektedir. Bu hak dünyada ilk kez Fransa’da 1920 yılında eser sahibi ve mirasçılara tanınmıştır. Hakkın tanınmasında o dönemde tabloları çok yüksek fiyatlara satılan ressam Jean-François Millet’nin geride kalan mirasçılarının yoksul bir yaşam sürmelerinin kamuoyuna yansması etkili olmuştur.¹⁰⁸ Kanunumuzda bu hak “*mimari eserler*” hariç olmak üzere, “*güzel sanat eserleri*”ne tanınmıştır. “*Eser sahibi, ikinci dereceye kadar yasal mirasçıları ve eşi, bunlar yoksa ilgili meslek birliği*” bu hakkı kullanabilecek kimseler olarak sayılmıştır. Pay talebi için eserin yeniden satış işleminin koruma süresi içerisinde ve satış işleminin “*sergi, açık artırma ya da bu tür eşyaları satan bir mağazada*” gerçekleşmesi gerekir. Ayrıca “*yeniden satış bedeli ile önceki satış bedeli arasında açık bir orantısızlık bulunması*” şartı aranmaktadır. Bu durumda “*satışı gerçekleştiren gerçek ya da tüzel kişi bedel farkından uygun bir payı*” hak sahiplerine ödemekle yükümlüdür. Ödemeye ilişkin usul ve esasları belirlemek üzere çıkarılan 2006 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi ile ödenecek miktar için yüzde onu geçmemek üzere farklı oranlar ve pay verme borcundan muafiyet miktarlarını düzenlenmiştir.¹⁰⁹

2.3. Hakların Koruma Süresi

Eser sahibine tanınan manevi hakların koruma süresi ile manevi haklar bakımından yetkilerin kullanılmasına ilişkin kişilere tanınan süreler FSEK’in 26 ve 27. maddelerinde düzenlenmektedir.

¹⁰⁷ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 100;

¹⁰⁸ Judith B. Prowda, **Visual Arts and The Law**, Surrey, Lund Humphries, 2013, s. 119.

¹⁰⁹ **Resmi Gazete**, 27.09.2006 Tarih, 26302 Sayı, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060927-3.htm> 02 Aralık 2019.

2.3.1. Eser Sahibine Tanınan Mali Haklar Bakımından

FSEK’te eser sahibinin “*mali haklar*”ı süreyle sınırlandırılmıştır. Bu haklar FSEK 27. maddesi uyarınca “*eser sahibinin hayatı boyunca ve ölümünden itibaren 70 yıl boyunca*” kanun koruması altındadır. Eser sahibinin birden fazla olduğu durumlarda koruma, “*son eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl geçmesiyle*” son bulur. Eser sahibinin bilinmediği, “*anonim eserler*”de 70 yıllık süre “*aleniyet tarihinden itibaren*” başlar. Ancak bu süre sona ermeden önce “*eser sahibi*” adını açıklarsa, söz konusu süre eser sahibinin ölüm tarihinden itibaren hesaplanacaktır. “*Koruma süresinin sona ermesi*” ile birlikte, artık eser sahibine tanınan mali haklardan artık herkes faydalanabilir. Bu hallerde eser sahibinin ya da mirasçılarının izni gerekmez. FSEK 26. madde uyarınca süreler hesaplanırken aleniyet ya da ölüm tarihini izleyen yılın ilk günü dikkate alınır.

2.3.2. Eser Sahibine Tanınan Manevi Haklar Bakımından

Kanunda manevi haklar bir süreyle sınırlandırılmamıştır.¹¹⁰ FSEK’in koruma sürelerine ilişkin 26. Ve 27. maddeleri açıkça mali haklardan söz etmektedir.¹¹¹ Eser sahibine sıkı sıkıya bağlı olan manevi hakları “*eser sahibinin ölümünden sonra onun adına kullanma yetkisine sahip kişiler*” FSEK 19. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre “*umuma arz*” (FSEK m. 14) ve “*adın belirtilmesi yetkilerini*” (FSEK m. 15) 19. maddede sayılan kişiler, en son hayatta kalanın yaşam süresi kadar kullanma hakkına sahiptir.¹¹² Eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyen durumlara ilişkin olarak FSEK m. 14, 15 ve 16. maddelerinde sayılan yetkileri, eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl süreyle 19. maddede sayılan kişiler kullanabilmektedir. Yine bu yetkiler, “*mali hak iktisap eden kişilerce, meşru bir menfaatleri olduğunu ispat şartıyla*” mali hak koruma süresince kullanılabilir. Manevi haklar bakımından belirtilen süreler hakkın koruma süresi değil, 19. maddede belirtilen kişilere tanınan yetkilerin süresidir.¹¹³ Manevi hakları kullanacak kimsenin kalmaması ya da sürelerin bitmesi halinde, 19. maddenin beşinci

¹¹⁰ Güneş, **a.g.e.**, s. 205; Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 134; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1194.

¹¹¹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 165; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1194; Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 134.

¹¹² Erel, **a.g.e.**, s. 114; Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1194;

¹¹³ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1195.

fıkrası uyarınca Kültür Bakanlığı'nın belirli koşulların varlığı halinde bu hakları kendi adına kullanması mümkündür.

2.4. Hakkın Sınırları

FSEK sisteminde eserin alenileşmesiyle birlikte eser sahibinin sahip olduğu sınırlı sayıdaki “*mali ve manevi haklara*” bazı sınırlandırmalar getirilmiştir. Eser sahibi tarafından vücuda getirilen fikir ve sanat eseri aynı zamanda toplumun kültürel mirasını oluşturmaktadır.¹¹⁴ Kanunda çeşitli gerekçelerle ortaya konulan sınırlandırmalar, eser sahibi ve toplum arasındaki menfaat dengesinin kurulmasına yöneliktir. Hakkın kullanımına yönelik sınırları çizen bu gerekçeler aynı zamanda, hak ihlali iddiaları karşısında bir hukuka uygunluk nedenidir.¹¹⁵ Eser sahibinin hakları kanunda aşağda sayılan gerekçelerle sınırlandırılabilir: kamu düzeni, kamu yararı, özel yarar düşüncesi ve hükümete tanınan yetkiler.

2.4.1. Kamu Düzeni Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması

FSEK 30. madde uyarınca kamu düzeninin gerekli kıldığı hallerde eser sahibinin hakları izne bağlı olmaksızın kamu otoritesi tarafından sınırlandırılabilir. Eserin yargı organları ve diğer resmi makamlarda veya kolluk ve ceza içlerinde bir hususun ispatı ya da başkaca bir işleme konu olmak üzere kullanılması mümkündür. Eserin bu gerekçelerle sözü edilen makamlar tarafından çoğaltılması, yayılması ya da temsili gibi kullanımlar için eser sahibinin izni gerekmez. Aynı şekilde fotoğraflar da genel güvenlik düşüncesi ya da adli amaçlar için, sahibinin izni olmaksızın, resmi makamlar ya da onların emriyle başkaları tarafından çoğaltılabilir ya da yayılabilir.

Kamu düzenine ilişkin sınırlamalara dair bir diğer düzenleme de eserin ticaret mevkiine konulması, temsili ya da benzer şekillerde kullanılmasının kamu hukuku kuralları uyarınca men edilmesi, izne ya da kontrole tabi kılınmasıdır. Örneğin sinema eserlerinin

¹¹⁴ Güneş, **a.g.e.**, s. 193.

¹¹⁵ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1217.

ticari dolaşıma sunulmadan önce 5224 sayılı “Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun”un 7. maddesi uyarınca Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunca değerlendirme ve sınıflandırmasının yapılması gerekir.¹¹⁶ “Değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda uygun bulunmayan sinema eserleri, ticari dolaşıma ve gösterime sunulamaz” (5224 Sayılı Kanun m.7/f.1).

2.4.2. Kamu Yararı Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması

Kanun’un 31 ila 37. maddelerinde eser sahibinin haklarının kamu yararı gözetilerek sınırlandırılması düzenlenmektedir. Bu sınırlandırmalar, eser sahibinin münhasıran sahip olduğu mali ve manevi hakları karşısında toplumun haber alma, bilgi sahibi olma, eğitim-öğretim ve kültür gibi daha üstün nitelikli menfaatlerinin olduğu düşüncesinden hareketle öngörülmüştür.

FSEK 31. maddesi uyarınca “resmen yayımlanan ya da ilan edilen mevzuat ve yargı kararlarının çoğaltılması, yayılması, işlenmesi ya da herhangi bir şekilde bunlardan yararlanılması” serbesttir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ya da diğer resmi meclis ve kongrelerde, mahkemelerde ve genel toplantılarda söylenen söz ve nutuklar” haber ve bilgi verme amacıyla çoğaltılabilir, umumi mahallerde okunabilir ya da radyo ve başka suretle umuma iletebilir (FSEK m. 32).

“Yayımlanmış bir eserin tüm eğitim ve öğretim kurumlarında yüz yüze eğitim ve öğretim amacıyla doğrudan ya da dolaylı kâr amacı gütmeyen temsili, eser sahibi ve eser adının olağan şekilde açıklanması şartına bağlı olarak” serbest kılınmıştır (FSEK m. 33). Temsil serbestisi olarak ifade edilen bu sınırlandırmada, yüz yüze eğitim şartı nedeniyle eserin internette ya da kapalı devre bir ağda öğrencilerin erişimine sunulması ya da başka suretlerde çoğaltılması, yayımlanması bu kapsamda değerlendirilemez.

¹¹⁶ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., s. 1224.

“Yayımlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserleri ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden amacın haklı göstereceği bir oranda alıntı yaparak eğitim-öğretim amacıyla seçme ve toplama eser meydana getirmek” serbesttir (FSEK m. 34).

FSEK 35. maddesinde bilimsel ve kültürel gereksinimler nedeniyle bir eserden alıntı yapılmasının hukuka uygun olabileceği durumlar düzenlenmiştir.¹¹⁷ Buna göre;

- *“Alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması,*
- *Yayımlanmış bir bestenin en çok tema, motif, pasaj ve fikir türünden parçalarının müstakil bir musiki eserine alınması,*
- *Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin amacın haklı göstereceği ölçüde ve içeriğini aydınlatmak amacıyla bir ilim eserine konulması,*
- *Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin bilimsel konferans veya derslerde, konuyu aydınlatmak için projeksiyon ve buna benzer araçlarla gösterilmesi,”*

hallerinde yapılan alıntı hukuka uygun kabul edilir.

“Haber niteliğinde olması” ve “bilgilendirme kapsamını aşmaması” şartıyla, *“günlük olaylara bağlı olarak fikir ve sanat eserlerinden bazı parçaların işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla alınması mümkündür”* (FSEK m. 37). Ancak bu sınırlandırmanın *“eser sahibinin hukuki menfaatlerine zarar verecek şekilde”* ya da *“eserden normal yararlanmaya aykırı bir biçimde”* kullanılması mümkün değildir.

2.4.3. Özel Yarar Düşüncesiyle Eser Sahibine Tanınan Hakların Sınırlanması

FSEK’te eser sahibinin haklarının özel çıkarlar karşısında sınırlandırılması da söz konusu olabilir. Kanun’un 38. maddesi tüm fikir ve sanat eserlerinin kişisel amaçlarla, kâr amacı gütmeksizin kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Maddede ifade edilmek istenen yararlanma, ticari kazanç, yayma amacı taşımayan, kişisel çevre içinde kalan, umuma arz

¹¹⁷ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 108.

edilmeyen nitelikteki kullanımlardır.¹¹⁸ Bir romanın eser sahibinden izin alınmaksızın deneme amacıyla çevrilmesi ya da senaryoya dönüştürülmesi, bir şiirin arkadaş çevresinde okunması bu tür kişisel kullanımlara örnek olarak gösterilebilir.

“Umumi yol, cadde ve meydanlara temelli kalmak üzere konulan güzel sanat eserlerini fotoğraf, grafik vb. şekillerde çoğaltmak, yaymak, umumi mahallerde projeksiyonla göstermek, radyo-tv vb. araçlarla yayımlamak” serbesttir (FSEK m. 40). Eser sahibi tarafından *“eserin üzerine açıkça bir men kaydı konulmadıkça”*, güzel sanat eserlerinin malikleri tarafından veya maliklerin izni alınarak başkalarınca kamusal alanda sergilenmesi mümkündür (FSEK m. 40/f. 2). Yine *“açık artırma ile satılacak eserlerin kamuya gösterilmesi, umumi mahallerde gösterilen ya da açık artırmaya konu edilen eserlerin sergi ya da artırmayı düzenleyen kişiler tarafından bu amaçla çıkarılacak katalog vb. yayınlarla çoğaltılması ve yayılması”* hukuka uygundur. FSEK 40. maddede sayılan hallerde, *“aksine yerleşik bir âdet yoksa, eser sahibinin adının belirtilmesinden vazgeçilebilir”*.

FSEK 41. maddesinde *“kaset, CD ve DVD gibi ses ve görüntü taşıyıcılarının restoran, otel vb. umuma açık yerlerde çalınması ve gösterilmesi”* şartları düzenlenmiştir.

2.4.4. Hükümete Tanınan Yetkiler

Kanunla hükümete *“eser sahipleri ve bağlantılı hak sahiplerinin haklarının meslek birlikleri aracılığıyla takibi için meslek birliği kurulması ve denetimi”* (FSEK m. 42 vd.), *“eserlerin bir devlet kuruluşu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nda kullanılması”* (m. 43/f. 6), *“boş taşıyıcı materyaller ve çoğaltmaya yarayan cihazlardan harç alınması”* (m. 44/f. 2) gibi hak ve yetkiler tanınmıştır. Bunların yanı sıra *“umuma açık kütüphane, müze ve benzeri kurumlarda”* yer alan yayımlanmamış veya alenileşmemiş eserlerin koruma süresi dolmuş olması ve eser sahibince açıkça yasaklanmaması kaydıyla, bulundukları kuruma ait oldukları hüküm altına alınmıştır (FSEK m. 46). Eser sahibine tanınan hakların koruma süresi dolmadan çeşitli şartların varlığı halinde kamuya mal

¹¹⁸ Yavuz, Alica, Merdivan, **a.g.e.**, s. 1335.

edilmesi kanunun 47. Maddesinde düzenlenmiş olmakla birlikte, “*Anayasa Mahkemesi’nin 14.05.2015 tarihli, 2014/177 E., 2015/49 K. sayılı kararı*” ile maddenin ilk cümlesi Anayasaya aykırı bulunarak iptal edildiğinden, bu hükmün uygulanabilirliği ortadan kalkmıştır.¹¹⁹

2.5. Hakların İhlali Halinde Açılacak Davalar

FSEK sistemi uyarınca “*eser sahibi*”nin “*mali ve manevi hakları*”nın haksız fiil ya da sözleşmeye aykırılık nedeniyle ihlali halinde hukuksal koruma, hukuk ve ceza davalarıyla gerçekleşmektedir. Fikri hakların korunmasında temel olarak kusura dayanmayan ve haksız fiil sonunda zararın gerçekleşmesi şartına bağlı olmayan bir sorumluluk anlayışı benimsenmiştir.¹²⁰ FSEK’in 66 ilâ 70. maddelerinde hukuk davaları yoluyla koruma hükümleri düzenlenmiştir. Kanunun 15. Maddesinde yer alan eser sahibinin tespitine yönelik özel düzenleme de hukuk davaları kapsamında değerlendirilmektedir.¹²¹ FSEK 71 ilâ 75. Maddeleri ise hak ihlali halinde cezai yaptırımların uygulanması için açılacak ceza davalarını düzenlemektedir. Kanunda ayrıca 77. madde ile esaslı bir zarar veya hak ihlali tehdidi hallerinde, “*mahkeme tarafından diğer tarafa bir işin yapılması ya da yapılmaması, işin yapıldığı yerin kapatılması ya da açılması emri verilebileceği gibi, eserin çoğaltılmış nüshalarına ya da çoğaltmaya yarayan kalıp ve benzer araçlara ihtiyati tedbir yolu ile el konulabilmesi*” mümkündür. Bu konudaki talep açılacak hukuk davasından önce, “*dava ile birlikte*” ya da “*davanın açılmasından sonra*” ileri sürülebilir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre haklara “*tecavüz ihtimali varsa*” yaptırım gerektiren nüshaların “*ithalat ve ihracatı*”nın gümrük mevzuatı uyarınca “*geçici süreyle*” durdurulabilecektir.

¹¹⁹ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 117.

¹²⁰ Güneş, **a.g.e.**, s. 149.

¹²¹ Küçükali, Canan, **Fikri Hakların İhlalinden Kaynaklanan Tazminat Davası**, Ankara, Seçkin, 2017, s. 25.

2.5.1. Hukuk Davaları

Kanunda eser sahibinin “*manevi ve mali hakları*”nın ihlal edilmesi üzerine açılacak hukuk davaları kanunun 15. Maddesi ile 66 ilâ 70. maddelerinde düzenlenmiştir.

- “*Eser sahipliğinin tespiti davası*”

Manevi haklar arasında yer alan adın belirtilmesi yetkisini düzenleyen FSEK 15. maddesinin üçüncü fıkrası, “*eserin kimin tarafından meydana getirildiğinin ihtilaflı olması durumunda*” eser sahibi olduğunu iddia eden kişiye bu durumun tespiti için dava açma hakkı tanımaktadır. Eser sahibi olduğunu iddia eden kişinin ölümü halinde FSEK 19. Maddede sayılan kişiler de bu davayı açabilir.¹²² Birden fazla kişinin aynı eser üzerinde hak iddia etmesinin yanı sıra, anonim bir eserin sahibi olduğunu iddia etme ya da eser sahibi adının karıştırmaya yol açacak şekilde esere konulması durumlarında da eser sahipliğinin tespiti istenebilir.¹²³

- “*Tecavüzün ref’i davası*”

FSEK 66. madde uyarınca mali ve manevi haklara karşı “*var olan ve halen devam eden bir tecavüze karşı*”, tecavüzün durdurulması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için “*tecavüzün ref’i*” (*kaldırılması*) davası açılabilir. Davanın açılabilmesi için mütecavizin kusurlu olması şartı aranmaz. Mahkeme somut olayda yer alan hususları değerlendirerek yargılamanın devamı boyunca “*tecavüzün ref’i için gereken tedbirlerin uygulanmasına karar verebilir*” (FSEK m. 66/f. 4). Tecavüzün ref’i davasına ilişkin olarak manevi haklara tecavüz ve mali haklara tecavüz halleri sırasıyla FSEK 67 ve 68. maddelerde düzenlenmiştir.

FSEK 14. maddedeki kamuya sunma yetkisinin ihlali halinde ref davası açılabilmesi için “*kamuya sunma eyleminin eserin çoğaltılmış nüshalarının yayımlanması suretiyle gerçekleşmesi*” gerekir. “*Eser sahibinin adının belirtilmemesi, rızası dışında kamuya*

¹²² Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 141.

¹²³ Küçükali, **a.g.e.**, s. 26.

*sunulması, adın karışıklığa yol açacak şekilde konulması, eserin haksız olarak değiştirilmesi” hallerinde de “tecavüzün ref’i davası” açılabilir.*¹²⁴

“FSEK 21. madde ve devamında tanımlanan mali hakların ihlali” durumunda da tecavüzün ref’i istenebilir. Hak ihlali “hizmet ifası sırasında, bir işletmenin temsilci ya da çalışanı tarafından gerçekleştirilmişse, işletme sahibi hakkında da dava açılabilir”.

FSEK 68. maddesi, mali haklara tecavüz halinde ref talebinin yanı sıra bedel davası da açılabileceğini öngörmüştür. Buna göre hak sahipleri mütecavizden, *“sözleşme yapılmış olması halinde isteyebilecekleri bedelin ya da FSEK hükümleri uyarınca tespit edilecek rayiç bedelin en çok üç katını”* isteyebilirler. Bu hüküm caydırıcı nitelikte bir medeni ceza olarak değerlendirilmektedir.¹²⁵ *“İzinsiz çoğaltılan nüshalar henüz satışa çıkarılmamışsa bedel talebi, çoğaltılmış kopyaların, çoğaltmaya yarayan film, kalıp veya benzeri araçların imhası ya da bu araçların uygun bir bedel karşılığında kendine verilmesi seçeneklerinden herhangi birisi”* dava yoluyla kullanılabilir.¹²⁶ İzinsiz çoğaltılan nüshaların satışa sunulmuş olması halinde ise mütecavizin elinde bulunan nüshaların imhası ya da bunların uygun bir bedelle devri ya da üç kat bedel istenebilir.

- “Tecavüzün men’i davası”

Mali ve manevi haklara tecavüzün *“başlamış ya da başlaması muhtemel olması halinde”* tecavüzün önlenmesi veya tecavüzün devamı halinde bunu engellemek için *“tecavüzün men’i” (önlenmesi)* davası açılabilir (FSEK m. 69). Ref davası hukuka aykırı sonucu ortadan kaldırmaya yönelik olup tecavüzün men’i davası ise devam eden hukuka aykırılığın durdurulması ya da tehlike aşamasında önlenmesine yöneliktir. İhlal eylemi sona ermesine rağmen etkilerinin sürdürdüğü durumlarda her iki dava birlikte açılabilmektedir.¹²⁷ Tecavüzün men’i davalarında FSEK 68. maddenin yollamasıyla ref davalarına ilişkin adam çalıştıran sorumluluğu (m. 66/f. 2), kusur veya zarar şartının

¹²⁴ A.e., s. 32.

¹²⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 319; Küçükali, a.g.e., s. 38; Öztan, a.g.e., s. 649.

¹²⁶ Küçükali, a.g.e., s. 39.

¹²⁷ Suluk, Nal, a.g.e., s. 142.

aranmaması (m. 66/f. 3) ve mahkemenin yargılama sırasında çeşitli tedbirlere hükmetmesi (m. 66/f. 4) hükümleri de uygulama olanağı bulmaktadır.

- Tazminat davası

“Manevi hakları ihlal edilen kişi uğradığı manevi zarara karşılık olarak manevi tazminat ödenmesi için dava açabilir” (FSEK m. 70). Mahkemenin bu durumda *“para yerine ya da buna ek olarak başka bir manevi tazminat şekline”* karar vermesi mümkündür.

Mali hakları ihlal edilen kişinin mütecavizden tazminat isteyebilmesi için kusurunun olması şartı aranmaktadır. Bu durumda haksız fiil hükümleri uyarınca bir değerlendirme yapılacaktır.

Hak ihlaline uğrayan kişi tazminattan başka, *“mütecavizin eylemi nedeniyle elde edilen kârın kendisine verilmesini de”* isteyebilecektir. Bu durumda FSEK 68 uyarınca *“hak sahibi üç kat bedel talep etmişse, söz konusu bedelden indirim yapılacaktır”*.

2.5.2. Ceza Davaları

FSEK 71. maddesinde *“manevi, mali, bağlantılı hakların çeşitli şekillerde ihlali”* suç sayılarak hapis ve adli para cezası yaptırımları öngörmüştür. Maddeye göre suç sayılan eylemler, *“mali ve manevi hakları izinsiz kullanmak”, “başkasına ait esere kendi adını koymak”, “bir eserden kaynak göstermeksizin alıntı yapmak”, “alenileşmemiş bir eserin içeriği hakkında izinsiz kamuya açıklama yapmak”, “eserle ilgili yetersiz, yanıltıcı ya da yanlış nitelikte kaynak göstermek”, “eserin mali haklarının kullanılmasında tanınmış bir başkasının adından yararlanmak”* olarak sayılmıştır.

“Hukuka aykırı olarak üretilmiş işlenmiş, çoğaltılmış, dağıtılmış veya yayımlanmış bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı satışa arz eden, satan veya satın alan kişiler de kovuşturma evresinden önce bunları kimden temin ettiğini bildirerek yakalanmalarını sağladıkları takdirde, haklarında verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi ceza vermekten de vazgeçilebilir” (FSEK m. 71/son fıkra).

Kanunun 72. maddesinde “bilgisayar programlarının hukuka aykırı şekilde çoğaltılmasının önüne geçmek için oluşturulan ek programları etkisi hale getiren program ya da teknik donanımların üretilmesi, satışa arzı, satılması ya da kişisel kullanım dışında elinde bulundurulması” da suç olarak tanımlanmıştır.

Kanunda tanımlanan suçlar hakkında “soruşturma ve kovuşturma yapılması şikâyete bağlıdır” (FSEK m. 75). Şikâyetin hukuken geçerli sayılabilmesi için hak sahipliğini kanıtlayan belgelerin şikâyet süresi içinde savcılığa verilmesi gerekir. Aksi durumda savcılık tarafından kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Hak sahiplerinin şikâyet haklarını kullanabilmeleri için “*Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilileri olmak üzere ilgili gerçek ve tüzel kişiler durumu hak sahiplerine bildirir*”. Şikâyet üzerine cumhuriyet savcısınca “suça konu olan eşyaya ilişkin olarak el koyma koruma tedbiri” uygulanması için gerekli işlemler yapılır. Cumhuriyet savcısı gerek görürse, hukuka aykırı olarak “çoğaltılan eserin çoğaltılmasıyla sınırlı olarak faaliyetin durdurulmasına” da karar verebilir. Ancak bu kararın “24 saat içinde hakim onayına sunulması” gerekir. Hakim tarafından “24 saat içinde onaylanmayan karar” hükümsüz hale gelir.

FSEK 81. maddesi hükmü, tecavüzün önlenmesine yönelik olarak “*musiki ve sinema eserlerinin çoğaltılmış nüshaları ile süreli olmayan yayınlara bandrol zorunluluğu*” getirmiş ve bu yükümlülüğe aykırılığı suç olarak tanımlayıp hapis ve adli para cezası yaptırımını öngörmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜZE YÖNETİMİ AÇISINDAN TELİF HAKLARI ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Müze koleksiyonlarında yer alan eserlerin müzenin fonksiyonlarını yerine getirmek üzere operasyonel bir işleme tabi tutuldukları her aşamada “*eser sahibi*”nin “*manevi ve mali hakları*”na yönelik bir tasarruf gerçekleşir. Eserlerin müzelerde sergilenmesinin yanı sıra müze kataloglarında ve internet sitesinde yayınlanması, hediyelik eşya vb. formlarda yeniden üretilmesi gibi edimler, eser sahibine tanınan manevi ve mali hakların hemen hemen tamamına ilişkin bir hukuki eyleme karşılık gelir. Bu tür eylemlerin gerçekleştirilmesi sırasında müzelerin etik yükümlülükleri uyarınca gereken tüm özeni göstermeleri gerekir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ifade ettiğimiz üzere, eser sahibinin haklarının ihlali halinde açacağı men ve ref davalarında, ihlale yol açan eylemin kusurlu olması dahi aranmamaktadır. Örneğin müzede sergilenmekte olan eserin başka bir eserden hukuka aykırı şekilde alıntı yaptığı iddiasıyla eserin sergiden kaldırılarak ihlalin men ve ref edilmesine yönelik açılacak bir davada, müzenin eserin özgünlüğü ile ilgili gereken tüm araştırmayı yapmış olması nedeniyle kusuru olmamasının sonuca bir etkisi bulunmamaktadır. Tazminat sorumluluğu bakımından ise müzeler açısından gerçekleştirilecek kusur incelemesinde, müzelerin özen yükümlülüğü çerçevesinde hafif kusurlarından da sorumlu tutulacağı ortadadır. Müzelerin hak ihlali iddialarıyla açılan davalarda ihlali gerçekleştiren taraf olarak yer alması, kamuoyu nezdinde bir güven kurumu olarak görülen müzelerin itibarını ciddi ölçüde sarsacağı ve müze kurumunu hukuki ve cezai yaptırımlarla karşı karşıya bırakabileceği kesinlikle göz ardı edilemez. Bu doğrultuda koleksiyon yönetimine ilişkin süreçlerin temel görünümünün telif hakları hukuku açısından incelenmesi son derece önem arz etmektedir.

3.1. Müze Koleksiyonundaki Eserlerin Röprodüksiyonları

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında baş döndürücü bir hızla gelişen bilim ve teknoloji, “müzeyi etkileyen tüm çevresel faktörleri de çarpıcı bir biçimde değiştirmektedir”¹²⁸ Müzenin bu değişimler karşısında bir yandan varlığını sürdürürken diğer yandan da sorumlu olduğu etik değerleri koruyabilmesi için karar alma süreçlerinin özenle planlanması gerekmektedir. Müze koleksiyonlarında yer alan eserlerin müze personeli, ziyaretçi, araştırmacı sıfatlarına sahip kişilerce çeşitli amaç ve şekillerde kullanılması kaçınılmazdır. Koleksiyonda yer alan eserlerin korunması, arşivlenmesi, bilimsel yayın ve müze kataloglarında kullanılması, ziyaretçi tarafından fotoğraf çekilmesi eylemlerinde her zaman eser sahibinin mali haklarını, özellikle röprodüksiyon eylemi nedeniyle çoğaltma hakkını, ilgilendiren bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu durumlarda karşılaşılabilecek telif hakkı problemlerinin analiz edilmesi ve uluslararası ve ulusal düzenlemeler dikkate alınarak çözüm önerilerinin sunulması, müze yönetiminin yukarıda sözü edilen kurumsallaşma çabasının en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

3.1.1. Koruma, Arşivleme ve Kataloglama Amacıyla Eser Röprodüksiyonu

“Bir eserin aslından kopyalarının çıkarılmasının yanı sıra eserin işaret, ses, görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilebilecek her türlü araca kaydedilmesi” FSEK 22. maddesi uyarınca “çoğaltma hakkı”na ilişkin bir eylemdir.

Müzeler tanım ve misyonları gereğince koleksiyondaki eserlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ve tanıtılabilmesi için eserlerin çoğaltma hakkına ilişkin iş ve eylemlerde bulunabilirler.

Müzeler koleksiyonlarındaki eserlerin koruma saikiyle röprodüksiyonlarını yapabilmektedir. Özellikle eserin kaybolma tehlikesini önlemek ya da kaybolması halinde

¹²⁸ Erbay, **Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009)**, s. 12.

eserin bir örneğine sahip olmak, eserin kırılğan yapısı nedeniyle aslının sergilenmesinin kondisyonunu etkileyecek olması bu koruyucu tedbirlere örnek olarak gösterilebilir.

Yalnızca koruma amacına özgü olarak koleksiyonda yer alan eserin müze tarafından kopyalarının yapılması, çoğaltma hakkı bakımından FSEK 38. maddedeki şahsen kullanım istisnası kapsamında değerlendirilebilir. FSEK 38. madde uyarınca *“fikir ve sanat eserlerinin kâr amacı güdülmeksizin ve kişisel kullanıma mahsus olmak üzere çoğaltılması”* mümkündür. Türk Hukuk Sistemi’nde kişisel kullanım amacına yönelik olarak çoğaltmanın kapsam ve sınırları kanun ya da yargı kararlarıyla tam olarak belirlenmemiş olsa da, çoğaltma eyleminin *“hak sahibinin meşru çıkarlarına haklı bir sebep olmaksızın zarar vermemesi, normal yararlanmaya aykırı olmaması gerektiği şüphesizdir”*.¹²⁹

Eserin zarar göreceği düşüncesiyle ya da bir başka müzeye sergilenmek üzere ödünç verilmesi halinde, müzede eserin kopyasının sergilenmesi, çoğaltma hakkının yanı sıra FSEK 24. maddede ifade edilen temsil hakkına ilişkin bir durumdur. Bu durumda FSEK 38. maddede yer alan kişisel kullanım istisnasından yararlanma olanağı bulunmadığından, eserin hukuki koruma süresi sona ermemişse hak sahiplerinden izin alınması zorunludur.

Koleksiyondaki eserlerin katalog olarak basılması, müzenin web sitesinde yayınlanması hallerinde eser sahibinin çoğaltma hakkı ile birlikte, FSEK m. 23’teki yayma ve m. 25’teki umuma iletim haklarını etkileyen bir eylem söz konusu olacaktır. Eser sahibi ya da hak sahiplerince müze tarafından bu hakların kullanımına yönelik izin verilmesi zorunludur. Yine bu kapsamda eser sahibinin manevi hakları arasında yer alan *“umuma arz (kamuya sunma) yetkisi”* (FSEK m. 14) ve *“eserde değişiklik yapılmasını menetme yetkisi”* (FSEK m. 16) dikkate alınması gereken hususlar arasında yer almaktadır. Eserin asıl niteliklerinden farklı bir şekilde yayınlanmasının (boyutlarının değiştirilmesi gibi) eserde değişiklik yapılmasını menetme yetkisi kapsamında eserin bütünlüğüne ilişkin manevi hakkı ihlal edip etmeyeceği hususu aşağıda manevi haklarla

¹²⁹ Suluk, Nal, **a.g.e.**, s. 110.

ilgili sorunlar tartişılırken ayrıntılı olarak incelenmiştir. Eserin katalogda ya da web sitesinde yayınlanması her durumda umuma arz yetkisine ilişkin bir eylem olduğundan bu konuda eser sahibinden ya da FSEK 19. madde uyarınca bu hakkı kullanma yetkisine sahip kişilerden izin alınması zorunludur.

3.1.2. Müze Koleksiyonlarındaki Eserlerin Araştırma Amacıyla Kopyalanması

Müzelerin koleksiyonunda yer alan eserlerin aynı zamanda soyut ve somut kùltür mirası olma nitelikleri nedeniyle bilimsel araştırma ve incelemelere konu olmaları son derece olağandır. Eserin kopyalanması ve bir başka fikir ya da sanat eserinde kullanılması temel olarak çoğaltma ve yayma hakları ile ilgilidir. Esere ilişkin yapılan inceleme ve araştırmanın bilim ve sanatın ilerlemesine sağlayacağı katkı ile eser üzerindeki telif haklarının korunması arasında bir menfaat dengesinin kurulması için çeşitli hukuk sistemlerinde farklı ilkeler benimsenmiştir. ABD’de Telif Kanunu’nun 107. maddesi kavramı çerçevesinde telif hakkıyla korunan bir eserin eleştiri, yorum, haber, öğretim araştırma ve inceleme amacıyla “adil kullanımının” telif hakkı ihlali teşkil etmeyeceğini öngörmektedir. Maddenin devamında belirtilen eylemlerin “adil kullanım” kapsamında değerlendirilebilmesi için, (i) kullanımın amaç ve karakteri (ticari ya da kâr amacı gütmeyen eğitim amaçlı), (ii) koruma altındaki asıl eserin doğası, (iii) eserin bir bütün olarak kullanım oranı ve (iv) kullanımın potansiyel pazara ya da asıl eserin değerine etkisi unsurlarının dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.¹³⁰ Bizim hukukumuzda bu kavramın benzeri¹³¹ FSEK 34. maddede yer alan “eğitim ve öğretim için seçme ve toplama eserler meydana getirilmesi” ve 35. maddede yer alan “iktibas serbestisi”dir. FSEK 34. maddesi uyarınca “yayımlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserleri ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden amacın haklı göstereceği bir oranda alıntı yaparak eğitim-öğretim amacıyla seçme ve toplama eser meydana getirmek serbesttir”. 35. maddede ise “(i) alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması, (ii)

¹³⁰ “17 U.S. Code § 107.Limitations on exclusive rights: Fair use”, (Çevrimiçi) <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107> 05 Mart 2020

¹³¹ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., 1265.

yayımlanmış bir bestenin en çok tema, motif, pasaj ve fikir türünden parçalarının müstakil bir musiki eserine alınması, (iii) alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin amacın haklı göstereceği ölçüde ve içeriğini aydınlatmak amacıyla bir ilim eserine konulması, (iv) alenileşmiş güzel sanat eserlerinin bilimsel konferans veya derslerde, konuyu aydınlatmak için projeksiyon ve buna benzer araçlarla gösterilmesi” hallerinde yapılan alıntı hukuka uygun kabul edilir.

3.1.3. Müze Ziyaretçileri Tarafından Eserlerin Fotoğrafının Çekilmesi

Müze koleksiyonunda yer alan ve kamuya açık şekilde sergilenen eserin müze ziyaretçileri tarafından fotoğrafının çekilmesi, sosyal medyada paylaşılması gibi eylemler müzelerde sıkça karşılaştıkları durumlardandır. Hukuki koruma süresi sona ermeyen bir eserin ziyaretçi tarafından fotoğrafının çekilmesi şüphesiz yukarıda ifade edildiği üzere görüntü tekrarına yarayan bir aygıtta kaydedilme dolayısıyla çoğaltma hakkıyla ilgilidir. Bu durumda müzenin fotoğraf çekimi konusunda ziyaretçilere kısıtlayıcı kurallar uygulaması halinde dahi, telif hakları bakımından FSEK 38. maddedeki kişisel kullanım istisnasının uygulama olanağı bulacağı düşünülmektedir. Müzenin elbette ziyaretçilerin eserlerin fotoğrafını çekmelerini kısıtlama konusunda bir düzenleme yapma hakkı bulunmaktadır. Ancak bu durum hukuken ziyaretçiyle müze arasında kurulan tüketici hukukuna ilişkin sözleşmesel ilişkiyi ilgilendirmekte olup, telif hukuku açısından bir ihlalden söz edilmesi mümkün değildir. FSEK 38. maddede yer alan kişisel kullanım istisnası kâr amacı gütmeksizin çoğaltma hakkına ilişkin olduğundan, ziyaretçinin fotoğrafı sosyal medya platformlarında kullanması halinde, kâr amacı gütmekten de olsa yayma ve dijital iletim olgusu gerçekleştiğinden¹³² bu durumun istisna kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir ve telif hakkı ihlalidir.

¹³² Güneş, a.g.e., s. 202.

3.1.4. Hukuki Koruma Süresi Sona Eren Eserlerin Röprodüksiyonu

Eserin kopyalarının üretilmesi ve yayınlanması, FSEK 26. maddede öngörülen koruma süreleri içerisinde gerçekleşmişse, bu durumda eser sahibinin FSEK’te tanımlanan mali haklar bakımından hukuki korumadan faydalanabileceği şüphesizdir. Bununla birlikte eser sahibine tanınan haklara ilişkin koruma süresinin sona erdiği eserlerin kopyalarının müzenin web sitesinde yayınlanması, ziyaretçiler tarafından fotoğrafının çekilmesi, kameraya alınması, çeşitli şekillerde röprodüksiyonlarının yapılması (kartpostal, hediyeelik eşya vb.) hallerinde telif hakkı açısından çeşitli sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukukunda özellikle müze koleksiyonlarında bulunan bu tür eserlerin dijital kopyalarının üçüncü kişiler tarafından kullanılması halinde, dijital kopyaların eser sayılıp sayılmayacağı bağlamında tartışılan soruna ilişkin her iki hukuk sistemindeki somut vakaları ve ilgili hukuksal düzenlemeleri ayrıntılı olarak inceledikten sonra ülkemizdeki mevcut düzenlemeler karşısında sorunun ne şekilde ele alınabileceğini irdedeceğiz.

- “Anglo-Sakson Hukuk Sistemi’nde durum”

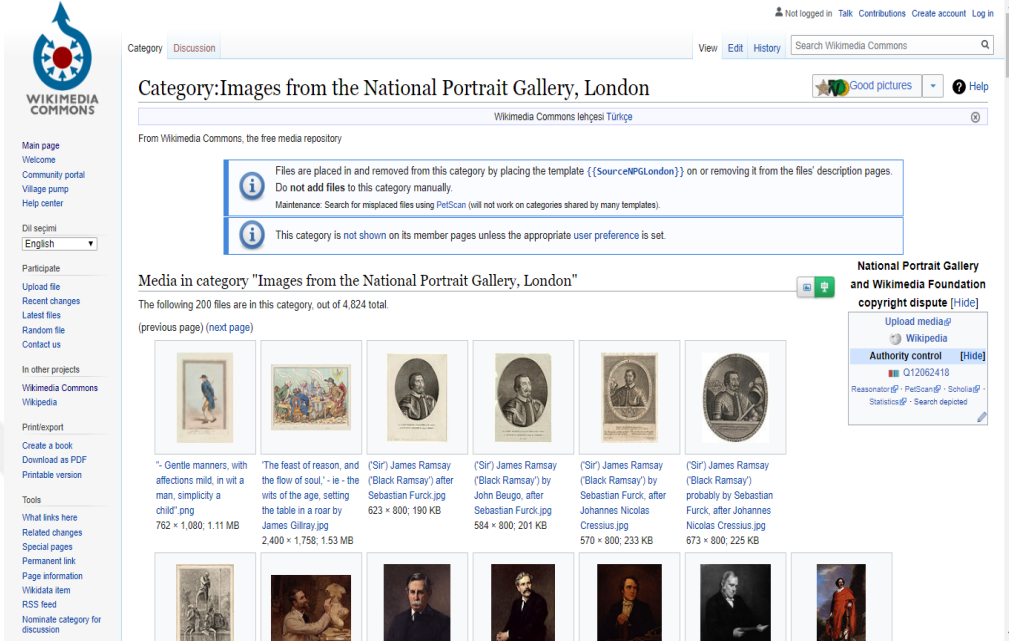
Hukuki koruma süresi sona eren sanat eserlerinin dijital röprodüksiyonlarında telif hakkı konusunda Anglo-Sakson hukuk sistemi içerisinde emsal vakalardan biri New York’ta 1998 yılında Federal Bölge Eyalet Mahkemesi’nde görülen *Bridgeman Art Gallery Ltd. v. Corel Corp.* davasıdır. 1972 yılında kurulan Bridgeman Art Library, müze ve galeri gibi kurumların yanı sıra gerçek kişilerin kullanımına sunulmak üzere sanat eseri röprodüksiyonları oluşturmak konusunda uzmanlaşmış önemli şirketlerden tanesidir. Kanadalı yazılım şirketi Corel Corp., resim sanatının Avrupalı ustalarına ait eserlerinden oluşan ve 700 dijital röprodüksiyon içeren bir CD-ROM’u piyasaya sürer. Bridgeman Art Library, satışa sunulan üründe yer alan 120 eserin dijital röprodüksiyonlarına ilişkin tüm telif haklarının kendisine ait olduğunu, Corel’in sözü edilen dijital röprodüksiyonlar için

kendisinden izin almadığını ve bu durumun ABD, Birleşik Krallık telif kanunları ile Bern Sözleşmesi’ne aykırılık teşkil ettiğini iddia eder.¹³³

Eyalet Bölge Mahkemesi tarafından verilen kararda fotoğrafların aslen yayınlandığı yer olan Birleşik Krallık hukuku bakımından fotoğrafın telif kapsamına girip girmediği hususu değerlendirilmiştir. 1988 tarihli Birleşik Krallık Telif Hakkı, Tasarımlar ve Patentler Kanunu’nun 1. Maddesi 1-a fıkrası uyarınca “orijinal edebi, dramatik, müzikal ya da sanatsal eserler” olarak öngörülen orijinallik unsuruna ilişkin değerlendirme davacı Bridgeman şirketinin fotoğrafları için de gerçekleştirilmiş ve orijinal olmak için eserlerin “benzersiz ve alışılmadık formda olmasının gerekmediği ancak eser sahibinin ürünü ve başka bir eserden kopyalanmamış olması gerektiği” belirtilmiştir.¹³⁴ Yargılama sonunda mahkeme öncelikle ressamalara ait eserlerin telif hakkı koruma sürelerinin sona ermesi nedeniyle kamusal alanda herkesin kullanımına açık olduğunu tespit etmiş ve dava konusu röprodüksiyonlar bakımından da, “ışık, mesafe vb. gibi teknik önkoşulların ve sanat eserini mümkün olduğunca sadık şekilde işlemenin bir sonucu olmaları”, ve fotoğraf sanatçısının özgünlüğünü taşıyamamaları nedeniyle “Birleşik Krallık hukukuna göre telif kapsamına sokulabilecek orijinallikten yoksun oldukları” sonucuna vararak davayı reddetmiştir.

¹³³ Prowda, **a.g.e.**, s. 68.

¹³⁴ Grischka Petri, “The Public Domain vs. The Museum: The Limits of Copyright and Reproductions of Two-dimensional Works of Art”, **Journal of Conservation and Museum Studies**, No: 12(1): 8, 2014, s. 2.

Resim 3.1.1: Wikimedia Commons Sitesi'nde The National Portrait Gallery'ye ait resimlerin gösterildiği web sayfası
(https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Images_from_the_National_Portrait_Gallery,_London)

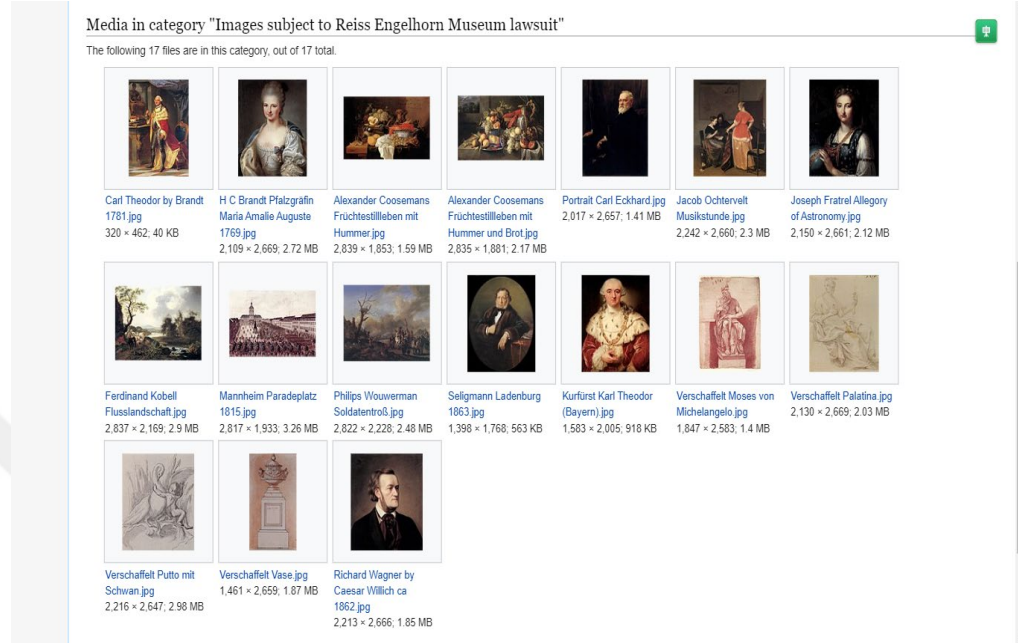
2009 yılında Birleşik Krallık'ta benzer nitelikte bir diğer olay, Londra'da bulunan National Portrait Gallery müzesi ile Internet'te herkesin kullanıma açık şekilde multimedya belgelerini depolayan Wikimedia Commons arasında gerçekleşmiştir. Uyuşmazlık her ne kadar mahkemeye taşınmasa da, taraflardan birinin müze kurumu olması ve yeni medya olanaklarının kullanımını ilgilendirmesi bakımından dikkat çekici bir durum söz konusudur. 2009'da Berkeley Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi olan Derrick Coetzee, National Portrait Gallery'nin web sitesinde bulunan üç binden fazla "parçalı" görseli indirerek bu parçaları yüksek çözünürlüklü tek görsel halinde birleştiren bir program yazdı ve görselleri Wikimedia Commons veri havuzuna yükledi. Böylece National Portrait Gallery'nin web sitesinde parçalı olarak erişilebilen görsellere herkes tarafından bir bütün halinde erişim imkânı sağlandı. Sözü edilen görseller Birleşik Krallık hukukuna göre kamusal alana aitti, zira eser sahiplerinin ölümünden itibaren yetmiş yıldan uzun bir süre geçmişti. Ancak National Portrait Gallery, koleksiyonunda yer alan eserlerin yeni fotografik röprodüksiyonlarının telif hakkına sahip olduğunu ve bu görselleri

Internet’e yüklemenin hem müzenin veri tabanının hem de telif haklarının ihlali olduğunu iddia ederek Wikimedia Commons’tan görsellerin kaldırılmasını talep etmiştir. Taraflar arasındaki görüşmeler herhangi bir anlaşmayla sona ermemesine karşın, müzenin konuyu mahkemeye taşımamasının en önemli nedeninin yaklaşık on yıl önce ABD’de görülen “*Bridgeman Art Gallery Ltd. v. Corel Corp.*” davasında verilen emsal karar olduğu düşünülmektedir.¹³⁵

- “*Kıta Avrupası Hukuk Sistemi’nde durum*”

Hukuki koruma süresi sona eren eserlerin dijital röprodüksiyonlarının telif hakkı bakımından yakın tarihte Almanya’da verilen bir karar Kıta Avrupası’ndaki sistemin Anglo-Sakson hukukundan ayrıştığı noktayı göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte AB müktesebatı açısından aşağıda ayrıntılarına değinilecek olan ve 7 Haziran 2019’da yürürlüğe giren “Avrupa Parlamentosu Dijital Tek Pazar’da Telif Haklarına Dair Direktif”, özellikle müzeler açısından soruna farklı bir çözüm getirmeyi hedeflemektedir.

¹³⁵ Petri, a.g.e., s. 1.

Resim 3.1.2: Reiss Engelhorn Müzesi ile Wikimedia Vakfı arasındaki davaya konu fotoğrafları gösteren web sayfası

(https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Images_subject_to_Reiss_Engelhorn_Museum_lawsuit)

2015 yılında Almanya’da bulunan Reiss Engelhorn Müzesi, Berlin Bölge Mahkemesi’nde Wikimedia Vakfı ve Wikimedia Almanya’ya dava açtı. Davanın konusunu müzede sergilenen esere ait 17 fotoğrafın telif hakkı oluştuyordu. Hukuki koruma süresinin sona ermesi nedeniyle kamusal alanda yer alan söz konusu eserlerin fotoğrafları, üçüncü kişi kullanıcılar tarafından Wikimedia Commons web sitesine yüklenmiş, müze ise bu eylemin telif haklarını ihlal ettiği iddiasında bulunmuştu.

Berlin Bölge Mahkemesi, fotografik röprodüksiyonların telif hakkı korumasından yararlanmak için gerekli yaratıcı unsurdan yoksun olduklarını, zira fotoğrafçının işvereni (müze) tarafından sınırlandırıldığını, olayda fotoğrafların amacının yalnızca sanat eserlerinin aslına en uygun röprodüksiyonunu yansıtmak olduğu belirtilmiştir. Buna göre davaya konu edilen fotoğrafların ortaya çıkarılma sürecinde yaratıcı tercihler, bireysel düzenlemeler değil, yalnızca teknik kararlar mevcuttur. Mahkemece dava konusu röprodüksiyonların eser niteliğinde olmadığı ifade edilmekle birlikte, Alman Telif Kanunu’nun 72. maddesinde fotoğrafların orijinallik şartına bağlı olmaksızın kanun

kapsamında koruma altına alınmasından hareketle, dava konusu fotoğrafların “korumaya değer birtakım teknik ön koşulların ürünü (ışık, uzaklık, açı vb.) olduğu” belirtilerek olayda telif hakkı ihlali olduğu sonucuna varılmıştır.¹³⁶ Karar Wikimedia Commons tarafından Federal Adalet Mahkemesi nezdinde temyiz edilmiş, Federal Mahkeme’nin itirazın reddine ve Bölge Mahkemesi kararının onanmasına dair kararının gerekçesinde Bölge Mahkemesi’nde belirtilen hususların yanı sıra, fotoğrafların siteye yüklenmesini müzeyle kullanıcı arasında yapılan sözleşmenin ihlali niteliğinde olduğu ifade edilmiştir.¹³⁷

17 Nisan 2019 tarihli “2019/790 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin Dijital Tek Pazarda Telif Hakları Direktifi”, telif hakları alanında düzgün bir işlerliğe sahip Pazar oluşturmak üzere 7 Haziran 2019 tarihinde yürürlüğe girmiş ve üye ülkelere iki yıl içinde Direktif doğrultusunda iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmaları yükümlülüğünü yüklemiştir. Direktif’in 14. maddesi “Kamusal Alandaki Görsel Sanat Eserleri” başlığını taşımakta olup, madde metninde “görsel sanat eserinin koruma süresi dolduğunda bu eserin röprodüksiyonu eyleminden doğan herhangi bir materyalin, işbu materyali ortaya çıkaran kişinin entelektüel yaratımı anlamında bir orijinallik taşımadığı sürece telif hakkı ya da bağlantılı hak konusu olmayacağı” ifade edilmektedir. Bu bağlamda Kıta Avrupası’nda da devam eden tartışmalar karşısında Avrupa Birliği’nin Anglo-Sakson hukuk sistemine benzer bir çözüm yolu ortaya koyduğu görülmektedir.¹³⁸

- “Türk Hukuk Sistemi’nde durum”

Ülkemizde hukuki koruma süresi sona ermiş eserlerin fotografik röprodüksiyonundaki telif hakkı sorununa ilişkin olarak FSEK’in 2 ve devamı maddelerinde fikir ve edebiyat

¹³⁶ Benjamin Beck, Konstantin von Werder, "Wikimedia Loses German Copyright Case Over Photographs of Public Domain Paintings", (Çevrimiçi) <https://www.allaboutipblog.com/2016/07/wikimedia-loses-copyright-case-over-photographs-of-public-domain-paintings/>, 02 Mart 2020.

¹³⁷ Eleonora Rosati, "Digitized Images of Works In The Public Domain: What Rights Vest In Them? Analysis of The Recent BGH Reiss-Engelhorn Judgment", (Çevrimiçi) <https://ipkitten.blogspot.com/2019/02/digitized-images-of-works-in-public.html>, 02 Mart 2020.

¹³⁸ 2019/790 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi, (Çevrimiçi) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN> 02 Mart 2020.

eseri türü olarak fotoğrafın örnek olarak sayıldığı durumlara ve 84. maddedeki özel düzenlemeye bakmak gereklidir. Daha önce de ifade edildiği üzere *“bir fikir ve emek ürününün FSEK anlamında eser sayılabilmesi için kanunda sayılan türlerden birine ait olması, sahibinin hususiyetini taşıması ve duyularla algılanabilir olması”* gerekmektedir. FSEK’in 2 ilâ 6. Maddeleri arasında örnekseyici bir yöntemle sayılmıştır. FSEK m.2/f.3’te *“estetik niteliği bulunmayan her tür teknik ve bilimsel mahiyette fotoğraf eseri”* ilim ve edebiyat eseri kategorisinde sayılmıştır. 4. maddenin 5. bendinde verilen fotografik eserler örneğinde ise, bu nitelikteki ürünlerin *“güzel sanat eseri sayılabilmesi için estetik bir değere sahip olmaları gerekmektedir”*. Bir sanat eserinin aslına sadık bir röprodüksiyonunun eser kavramının temel unsurlarından olan sahibinin hususiyetini taşıma özelliğine sahip olmadığı açıktır. Yine eserin fotografik röprodüksiyonunun teknik ve bilimsel bir amaca özgülenmemiş olması nedeniyle FSEK 2. maddesinin 3. fıkrası uyarınca söz konusu fotoğrafların ilim ve edebiyat eseri sayılmayacağı sonucuna varmak gerekir. Bununla birlikte FSEK 84. maddesinin 3. fıkrası uyarınca *“eser mahiyetinde olmayan her tür fotoğraf haksız rekabet kapsamında koruma kapsamına alınmıştır”*. Buna göre sanat eserinin *“dijital kopyasını oluşturan ya da ticari amaçlarla haklı olarak çoğaltan ya da yayan kişiler”*, aynı fotoğrafın aynı vasıtalarla çoğaltılmasını ya da yayımlanmasını men edebilecektir. Bir müzenin geçici ya da sürekli sergi kapsamında koleksiyonunda yer alan bir eserin katalog vb. amaçlarla çoğaltılmasında ve çeşitli şekillerde kamuoyuna sunmasında hukuken korunan bir menfaatten söz edilebilecektir. Madde metninde haksız rekabet korumasının hangi süre boyunca devam edeceği düzenlenmemiştir. Öğretide, hukuki korumanın haksız rekabet olgusunun devam ettiği sürece varlığını sürdüreceği kabul edilmektedir.¹³⁹ Dolayısıyla ülkemizde müzelerin koleksiyonlarında yer alan koruma süresi sona ermiş eserlerin röprodüksiyonlarıyla ilgili olarak FSEK’in 84. maddesinin 3. fıkrasındaki haksız rekabet hükümlerine başvurabilmeleri mümkündür.

¹³⁹ Güneş, a.g.e., s. 296.

3.2. Kimsesiz Eserler (Orphan Works)

Kimsesiz eserler (*orphan works*), telif hakkı ya da bağlantılı hak koruması altında olmasına karşın hiçbir hak sahibinin tanınmadığı ya da tespit edilemediği eserlerdir. Bu tür eserlerden faydalanmak isteyen üçüncü kişiler telif hakkı ihlali tehlikesiyle karşılaşmamak için hak sahibinden alması gereken izni elde edememekte ya da iznin alınması son derece maliyetli ve zaman kaybettirici olmaktadır.¹⁴⁰ Birleşik Krallık'ta yapılan bir araştırmada, kamu sektöründe (kütüphaneler, müzeler, arşivler vb.) yer alan kimsesiz eser sayısının 50 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴¹ Yine 1933-1945 yılları arasında Almanya'da iktidarda olan Nasyonal Sosyalistlerin Avrupa çapında pek çok sanat eserinin yağmalanmasına yönelik eylemleri, eserlerin gerçek hak sahiplerinin belirlenmesinde günümüzde halen varlığını sürdüren hukuksal problemlere yol açmıştır. Müzeler özelinde kimsesiz eserler kavramı farklı problemleri de beraberinde getirmektedir. Müzelerde sergilenen kültürel ürünlerde telif hakkı genellikle müzelere ait olmadığından, müzelerin işlevlerini normal olarak yerine getirmesinde kimsesiz eserler olgusu engel oluşturabilmektedir.¹⁴² Müze koleksiyonlarında bulunan eserlerden bazılarında eserin adı, eser sahibi gibi unsurlar tespit edilememekte ya da müze kayıtlarında ödünç kaydı düşülmüş eserlerin hak sahipleri bulunamamaktadır.¹⁴³ Böyle durumlarda müze koleksiyonunda bulunan eserlerin kullanımı, teşhiri gibi eylemler ileride hak sahiplerinin ortaya çıkması halinde telif hakkı ihlali olarak değerlendirilebilecek sorunlar doğurabilecektir.

Birleşik Krallık hukukunda, kimsesiz eserlerin ticari ya da ticari olmayan kullanımları için Fikri Mülkiyet Ofisi (*Intellectual Property Office*) tarafından belli bir ücret karşılığında lisans verilmesi uygulaması vardır. Ancak lisans başvurusundan önce lisans

¹⁴⁰ Eleonora Rosati, "The Orphan Works Directive, or Throwing a Stone and Hiding The Hand", **Oxford Journal of Intellectual Property Law & Practice**, C.8, No:4, 2013, s. 303.

¹⁴¹ Alison Cullingford, **The Special Collections Handbook**, 2. bs, London, Facet Publishing, 2016, s. 133.

¹⁴² Simon Teng, "The Orphan Works Dilemma and Museums: An Uncomfortable Straitjacket", **Oxford Journal of Intellectual Property Law & Practice**, C.2, No:1, 2007, s. 30.

¹⁴³ Janet Ulph, "Frozen In Time: Orphans ad Uncollected Objects in Museum Collections", **Cambridge Journal of Cultural Property**, No:24, 2017, s. 3.

talep eden kullanıcının gerçek hak sahibine ulaşmak konusunda gereken tüm özeni ve araştırmayı göstermesi gerekmektedir.¹⁴⁴ Kanada, ABD, Japonya gibi ülkelerde de benzer nitelikte lisanslama prosedürleri mevcuttur.

Avrupa Birliği, 25 Ekim 2012 tarihinde 2012/28 Sayılı Direktif’le kimsesiz eserler kavramının özel görünümüne ilişkin bir düzenlemeye gitmiştir.¹⁴⁵ Direktif’in amacı kimsesiz eserlerin yayımı ve dijitalleştirilmesinin kolaylaştırılması için yasal bir çerçeveye çizilmesidir.

Direktif’in 1. maddesinde düzenlemenin kapsamının üye ülkelerde kurulu kamunun erişimine açık kütüphaneler, eğitim kurumları, müzeler, arşivler, film ya da ses mirası kurumları ve kamu yayın kurumlarınca kamu menfaatine yönelik amaçların gerçekleştirilmesinde kimsesiz eserlerin belli biçimlerde kullanımı olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda sayılan kurumlar dışındaki kişiler ya da doğrudan ticari amaca yönelik kullanımlar kapsam dışı bırakılmıştır. 2. maddede kimsesiz eserlerin tanımı yapılmıştır. Buna göre kimsesiz eser, *“hak sahiplerinin tespit edilemediği, bir ya da birkaçı tespit edilmiş olsa bile, tüm araştırmalara rağmen bu kişilerin yerlerinin tespit edilemediği eserlerdir”*. Hak sahiplerinin tespit edilememesi durumunun 3. maddede ayrıntılı olarak tanımlanan özenli araştırma ilkeleri uyarınca gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Buna göre özenli araştırma iyi niyetle ve her bir eser için içinde yer aldıkları eser kategorisine uygun kaynaklara danışılarak gerçekleştirilmelidir. 4. maddede üye ülkelerden biri tarafından kimsesiz eser olarak tespit edilen bir eserin diğer üye ülkelerde de bu statüde değerlendirileceği öngörülmüştür. 5. maddeye göre hak sahibinin ortaya çıkmasıyla birlikte kimsesiz eser statüsü sona erecektir. Direktif’in 6. maddesinde kimsesiz eserlerin izin verilen kullanım biçimleri düzenlenmiştir. Buna göre 1. maddede sayılan kurumlar kimsesiz eseri kamuya sunabilirler; dijitalleştirme, kamuya sunma, indeksleme, kataloglama, koruma ya da restorasyon amacıyla yeniden üretim

¹⁴⁴ Cullingford, a.g.e., s. 134.

¹⁴⁵ 2012/28 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi, (Çevrimiçi) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&qid=1583227553439&from=EN> 02 Mart 2020.

eylemlerinde bulunabilirler. Maddenin 2. fıkrasında sözü edilen kullanımlara, yalnızca kamu yararını sağlamaya yönelik amaçları gerçekleştirmek için izin verildiği, bununla birlikte kurumların kimsesiz eserlerin dijitalleştirilmesi ya da kamuya sunulmasında yaptıkları masrafları karşılamak amacı taşımak kaydıyla bu kullanımlardan gelir elde edilebileceği ifade edilmiştir. Kimsesiz eserin hak sahibinin ortaya çıkması durumunda, o güne kadarki kullanımlar için hak sahibi ilgili kurumlardan uygun bir tazminat talep edebilecektir.

Ülkemizde yürürlükte bulunan mevzuatta kimsesiz eserler konusunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Alenileşmiş bir eserde hak sahibinin tespit edilemediği ya da hak sahibine ulaşamayan durumlarda, üçüncü kişilerin FSEK’te tanımlanan hakları kullanması halinde, sonradan ortaya çıkacak gerçek hak sahibinin telif hakkı ihlali iddiasıyla FSEK’te öngörülen hukuki koruma yollarına başvurabilmesi her zaman mümkündür.

3.3. Müzelerde Eser Sahibinin Manevi Hakları İle İlgili Karşılaşılabilecek Sorunlar

Yukarıda İkinci Bölüm’de “*Manevi Haklar*” başlığı altında ifade edildiği üzere, “*eser sahibinin manevi hakları herkese karşı ileri sürülebilen, tekелci ve mutlak nitelikte hukuksal menfaat sağlayan*” haklardır. Bu hakların mirasçılara geçmesi, ölüme bağlı ya da sağlar arası işlemlerle tasarrufu mümkün olmadığı gibi devri de söz konusu olamaz. Yine manevi haklar bakımından FSEK m. 23/f. 2’de belirtildiği şekliyle, “tükenme ilkesi” olarak ifade edilen hakkın kullanılmasıyla eser sahibinin hakkının sona ermesi durumu, manevi haklar yönünden uygulanamayacaktır.¹⁴⁶ Bu anlamda söz konusu hakkın kullanılmasına eser sahibi tarafından izin verildiği durumlarda dahi, manevi hakların ihlal edilmesi söz konusu olabilecektir. Bilindiği gibi müzeler, koleksiyonlarında yer alan eserlerin sergilenmesi, kataloglanması, ödünç verilmesi gibi tüm operasyonel süreçlerde etik ve yasal yükümlülöklere uymak zorundadırlar.

¹⁴⁶ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., 263.

3.3.1. Umuma Arz (Kamuya Sunma) Yetkisi Bakımından

Eser sahibinin “*manevi hakları*” arasında yer alan “*umuma arz (kamuya sunma) yetkisi*”nde eser sahibi, eserin kamuya sunulup sunulmayacağının yanı sıra, eserin sunulma zamanı ve hangi şekilde sunulacağını belirleme yetkisine de sahiptir. Bern Sözleşmesi’nin tekrar 6. maddesine paralel olarak FSEK m.14/f. 3 maddesinde “*eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek nitelikte umuma arz edilme ya da yayımlanma*” olgusunun varlığı halinde, “*yazılı izin verilmiş olsa dahi, eserin aslı ya da işlenmiş halinin umuma tanıtılması veya yayımlanmasının men edilebileceği*” ifade edilmektedir.

2018 yılında Londra’da yer alan Design Museum, İtalyan havacılık şirketi Leonardo’nun Uluslararası Silah Fuarı kapsamında düzenlediği özel bir etkinliğe ev sahipliği yapması nedeniyle sanatçılar tarafından protesto edildi.¹⁴⁷ Sanatçılar, müzeden grafik tasarımın politikayla ilişkisini konu alan sergideki eserlerinin kaldırılmasını talep eden açık bir mektup yayınladılar. Sanatçıların taleplerine dayanak teşkil eden gerekçe, eserlerinin ifade ettiği görüşlerin tamamen karşısında bir etkinlik kendisine finansal destek sağlayan müzenin davranışının etik olmadığıydı.

¹⁴⁷ Artists Protests London’s Design Museum As They Retrieve Works from Hope To Nope Exhibition, (Çevrimiçi) <https://hyperallergic.com/454036/artists-protest-design-museum-retrieve-works/> 05 Mart 2020.

Resim 3.3.1: Design Museum protestosundan bir görüntü (<https://wri-irg.org/en/story/2018/nopetoarms-activists-remove-pieces-design-museum-arms-trade-protest>)

Sözü edilen olayda, eserlerdeki temel anlamın sanatçının güncel politik meselelere bakışına göre şekillendiği ve sanatçının bu eserlerle izleyiciye iletmek istediği özel bir mesaj olduğu dikkate alındığında, sanatçının eserinde ifade ettiği dünya görüşüne dair tutarlılığını sürdürebilmesi için eserin “kamuya sunulduğu” yer olan müzenin diğer faaliyetlerinin de eser sahibinin itibarı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Bu kapsamda somut olayda sanatçıların eserlerinin sergiden kaldırılması taleplerinin umuma arz (kamuya sunma) yetkisi kapsamında hukuka uygun bir talep olduğu düşünülmektedir.

Eser sahibinin umuma arz yetkisi eserin ne zaman tamamlanmış olduğuna ve bunun sonucu olarak ne zaman kamuya sunulabilir hale geldiği konusunda eser sahibine

münhasır bir yetki tanımaktadır. Eser sahibi eseri tamamlamaya zorlanamayacağı gibi, tamamlanmış bir eserin kamuya sunulmamasına da karar verebilir.¹⁴⁸

Resim 3.3.2: 24. Venedik Bienali'nde sergilenen Giorgio Chirico'ya ait eserlerden bir görüntü (<http://www.bollettinodarte.beniculturali.it/opencms/export/BollettinoArtelt/index.html>)

Eser sahibinin kendi eserine ait fiziksel mülkiyeti elinde bulundurmamasına karşın, eserinin kamuya sunulmasında sözü edilen manevi hak kapsamında müdahale sınırının ne olabileceğine ilişkin örnek bir olay 1948 yılında 24. Venedik Bienali'nde gerçekleşmiştir. Bienal'in "Üç İtalyan Metafizik Ressam" başlıklı retrospektif sergisinde Carra, Morandi ve de Chirico'nun eserleri kamusal ve özel koleksiyonlardan elde edilmek suretiyle sergilendi. Ressamlardan de Chirico, eserlerinin sergilenmesi için kendisinden izin alınmadığını, serginin ilk dönem eserlerine ağırlık vererek sanatçı kişiliğinin yanlış temsil edilmesine yol açtığını iddia ederek Venedik Bienali'ni düzenleyen kuruma dava açmıştır.¹⁴⁹ Yerel mahkeme sanatçının iddiasını haklı görmüş ve Bienal'de sergilenen eserlerin kamuoyu tarafından sanatçıyı temsil edici nitelikte algılanacağını, bu nedenle sanatçının tam ve doğru şekilde temsil edilmekte hukuki menfaati olacağını belirtmiştir.

¹⁴⁸ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., 262.

¹⁴⁹ John Henry Merryman, **Thinking About The Elgin Marbles: Critical Essays on Cultural Property, Art and Law**, Netherlands, 2. bs., Kluwer Law International, 2009, s. 415.

Ancak temyiz mahkemesi kararı bozmuş ve son derece dar bir yorumla sanatçının fiziksel olarak sahip olmadığı eser üzerinde kontrolünün ortadan kalktığı ifade edilmiştir.

Eserin ne şekilde umuma arz edileceğini tayin yetkisi bakımından Yargıtay'ın emsal niteliğindeki bir kararında, eser sahibinin izni olmaksızın ve imzası çıkarılarak eserin takvim olarak basılmasının umuma arz yetkisinin ihlali olduğuna karar verilmiştir.¹⁵⁰

Resim 3.3.3: Jean Dubuffet - Salon d'été
(<https://www.dubuffetfondation.com/savie.php?menu=21&lang=en>)

Bu yetkinin mutlak niteliğini gösteren ilginç bir örnek 1970'lerin ortasında Fransa'da Renault şirketinin merkezinde yaklaşık 1600 metrekarelik bir alanda çevresel bir heykel yapmak üzere ressam ve heykeltıraş Jean Dubuffet'yi görevlendirmesiyle yaşanmıştır.¹⁵¹ Dubuffet'nin eseri için hazırladığı model şirket tarafından kabul edilmiş fakat daha sonra şirket projenin gerçekleştirilmesinden vazgeçmiştir. Eserin bedeli kendisine ödenmesine rağmen Dubuffet, umuma arz yetkisine dayanarak heykeli inşa etmek için şirketi dava

¹⁵⁰ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 07.11.2018 T., 2017/1245 E., 2018/6874 K. sayılı karar. (Çevrimiçi) <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> 06 Mart 2020.

¹⁵¹ Prowda, a.g.e., s. 102.

etmiş ve yargılama sonunda mahkeme Dubuffet’yi haklı bularak eserin anlaşmada belirlenen şekilde inşa edilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Resim 3.3.4: Christoph Büchel - Training Ground for Democracy
(<https://massmoca.org/event/training-ground-democracy/>)

Günümüzde çağdaş sanatın yoruma açık ve esnek yapısı umuma arz yetkisi ile ilgili karmaşık problemlerin doğmasına yol açabilmektedir. ABD’de gerçekleşen Massachusetts *Museum of Contemporary Art v. Christoph Büchel* davası bu duruma örnektir. 2006 yılında ABD’de Massachusetts Çağdaş Sanat Müzesi, galerilerinden birinde tematik bir eser oluşturmak üzere İsviçre’li sanatçı Büchel’le anlaştı.¹⁵² Büchel, müze için “*Training Ground for Democracy*” adını verdiği geniş çaplı bir enstalasyon eser üretecekti. Eserde katılımcılar terörle mücadele birliği rolüne bürünerek kendilerini ABD ve diğer ülkelerde geçen detaylı senaryolar içinde bulacaklardı. Amaç, ABD ordusunun sanal eğitimlerini taklit ederek katılımcılara ABD silahlı kuvvetlerine dair bir deneyim yaşatmaktır. Eserin üretim aşamasında sanatçıyla müze arasında pek çok sorun yaşandı ve proje öngörülenin üzerinde bir bütçe harcamasına ulaştı. Geline nokta, müzenin projeyi Büchel’le ya da onsuz tamamlamak istemesi, Büchel’in ise müzenin

¹⁵² Elina Moustira, *Art Collections, Private and Public: A Comparative Legal Study*, Switzerland, Springer, 2015, s. 28.

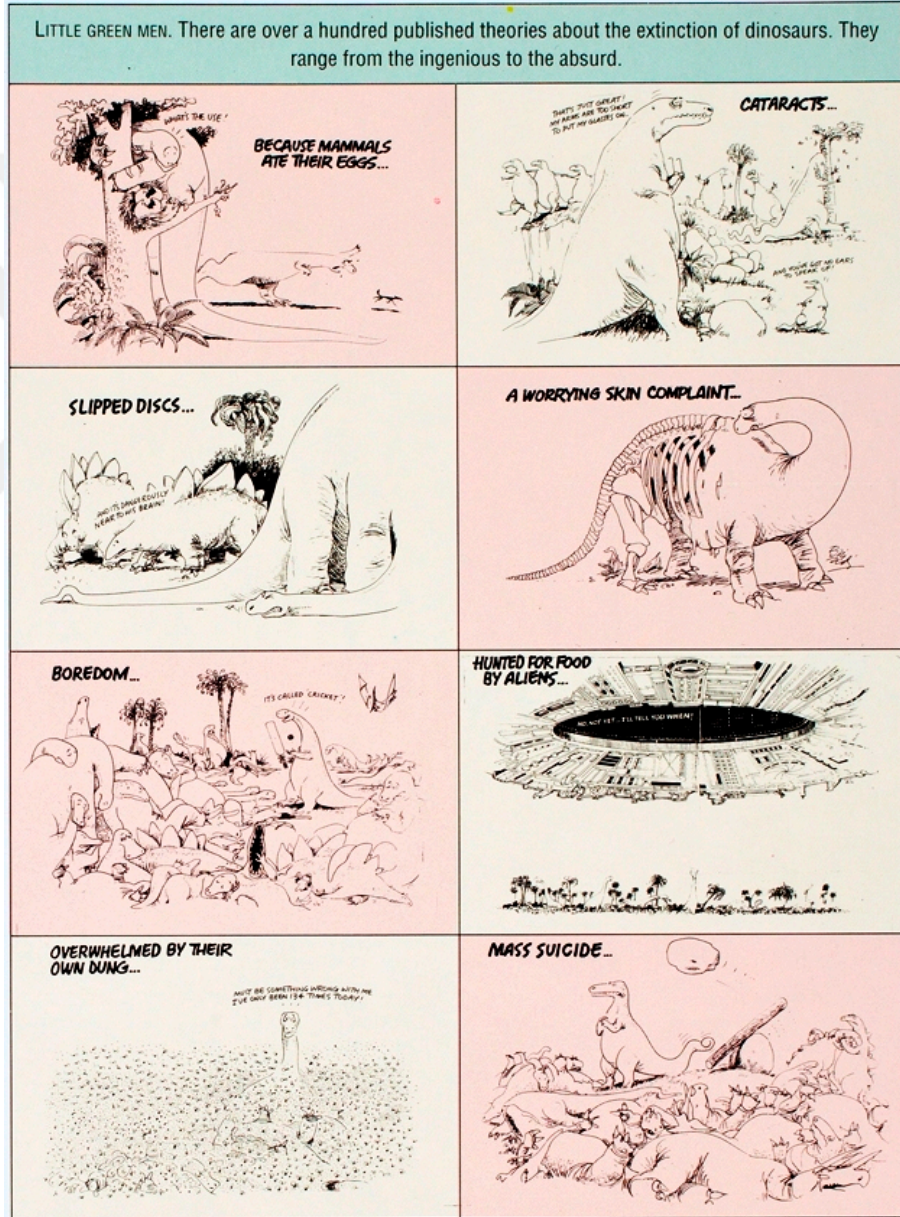
üzerinde kurduğu baskı nedeniyle eser tamamlamayacağını açıklaması üzerine müze, enstalasyonun tamamlanmamış halinin sergilenmesi için izin talep eden bir dava açtı. Müze, davada enstalasyonda kullanılan materyallerin mülkiyetinin ait olduğunu, eserin tamamlanması için gereken materyalleri kendi bütçesiyle satın aldığını ve tüm inşaa işinin müze ekibi tarafından gerçekleştirildiğini iddia etti. Yine müzeye göre eserin tamamlanmamış olması nedeniyle fikri mülkiyet açısından korunabilir nitelikte bir eser mevcut değildi. Büchel ise müzeye teklif ettiğı çalışmanın ABD’deki Görsel Sanatçılar Hakları Kanunu’na (VARA) göre eser niteliğinde olduğunu, bitmemiş görsel eserlerin de bitmiş eserler gibi korunduğunu, müzenin eseri bu haliyle sergilemesi halinde sanatçı olarak itibarının sarsılacağını, ayrıca kabul etmemesine rağmen müzenin eser üzerinde oynama yapmasının kötü niyetli olduğu savunmasında bulundu. Yerel mahkeme, müzenin söz konusu materyalleri “sanatçının tamamlanmamış eseri olduğunun belirtilerek” sergilemesine izin verdi. Ancak Büchel’in itirazı üzerine üst mahkeme VARA’nın tamamlanmamış eserler için de uygulanacağını, bu kapsamda sanatçının eserinin tamamlanmamış hali için de manevi hakkının söz konusu olduğunu, “*sanatçı ve eser arasındaki bütünleşmenin varlığı için son bir fırça darbesine ya da karmaşık bir enstalasyonda son unsurun yerine koyulmasına gerek olmadığını*”, bununla birlikte eserin bütünlüğüne yönelik ayrıca inceleme yapılması gerektiğini belirterek yerel mahkeme kararını bozdu. Sanatçının itibarının müzenin eylemi nedeniyle zedelenip zedelenmediğı konusunda ayrıca bir araştırmaya gerek duymayan üst mahkemenin bu kararından sonra taraflar kendi aralarında anlaşma yoluna gittiler.¹⁵³

3.3.2. Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetme Yetkisi Bakımından

Bilindiğı gibi “*eserde değişiklik yapılmasını menetme yetkisi*”, eser bir başka kişinin mülkiyetinde olsa dahi, sanatçının izni olmadan, eserin bozma, başkalaştırma gibi yollarla değiştirilememesine ilişkindir. Bu yetkiye ilişkin müzeler özelinde ortaya çıkabilecek sorunlar, müzenin geçici ya da sürekli sergilediğı eserlerin tanıtım ve benzeri amaçlarla

¹⁵³ Prowda, a.g.e., s. 112.

farklı biçimlerde çoğaltılması (katalog, hediyelik eşya vb.) durumlarında söz konusu olabilmektedir.

Resim 3.3.5: Bill Tidy'nin Natural History Museum için yaptığı çizimler
(<https://www.cipil.law.cam.ac.uk/virtual-museum/tidy-v-trustees-natural-history-museum-1996-39-ipr-501>)

Birleşik Krallık'ta görülen “*Tidy v. The Trustees of the Natural History Museum*” davası bu yetkinin sınırlarına ilişkin bir örnek oluşturmaktadır.¹⁵⁴ Sanatçı Bill Tidy, Natural History Museum’da sergilenmek üzere dinozor çizimleri hazırladı. 1993 yılında müze, sanatçının çizimlerinin önemli ölçüde küçültülerek basıldığı bir kitap yayınladı. Tidy, müzeye karşı açtığı davada, eserlerin bu ölçüde küçültülmesinin çizimlerin görsel etkisini azalttığını ve bozma derecesinde bir değişikliğin söz konusu olduğunu, ayrıca yapılan küçültmenin Birleşik Krallık Telif Hakkı, Tasarım ve Patent Kanunu’nun (CDPA) 80. Maddesi uyarınca şeref ve itibarına zarar verdiğini iddia etti. CDPA’nin eserde değişiklik yapılmasını menetme yetkisini düzenleyen 80. Maddesi, Bern Sözleşmesi’nin mükerrer 6. Maddesi ve FSEK m. 16 ile paralel bir düzenlemeye sahiptir. Mahkeme Tidy’nin iddialarını reddettiği kararında gerekçe olarak küçültmenin bozma derecesinde olduğuna dair iddia dışında net bir olgunun saptanamadığını, ayrıca sanatçının itibarının söz konusu yayın nedeniyle nasıl zarar gördüğüne dair kamusal alandaki tepkilere ilişkin bir delilin bulunmadığını belirtti.

Yukarıdaki olayı bizim hukuk sistemimiz açısından değerlendirdiğimizde, öncelikle sanatçının eserinin bir müze kataloğunda yayınlanmasına izin vermesi halinde FSEK m. 16/f. 2 hükmünü dikkate almak gerekecektir. Buna göre eserin umuma arzı, çoğaltılması, yayımlanması hallerinde teknik zorunluluktan kaynaklanan değişikliklerin eser sahibinin izni olmadan da yapılması mümkündür. Bir kitabın boyutlarını aşan nitelikteki eserin kitapta yer alabilmesi için küçültülmesi gerektiği şüphesizdir. Ancak bu küçültmenin eserin kalitesine zarar verilmesi, sadece bir kısmının gösterilmesi, başka unsurlar eklenmesi şeklinde gerçekleşmemesi gerekir.¹⁵⁵ FSEK m. 16/ f.3’te öngörülen “*eser sahibinin izin vermiş olsa bile şeref ve itibarına zarar veren değişiklikleri menedebilme yetkisi*” çerçevesinde yapılacak incelemede, eser üzerindeki değişiklik “*tarafsız bir bakış*

¹⁵⁴ A.e., s. 116.

¹⁵⁵ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., 454.

*açısıyla eser sahibinin şeref ve itibarını düşürüyor yahut eserin nitelik ve özelliğini bozuyor ise*¹⁵⁶ söz konusu olabilecektir.

Resim 3.3.6: Manfred Tischer'in Beuys'un performansına ait fotoğraflarından bir örnek
<https://tischer.org/archive/>

Eserde değişiklik yapılmasını men etme yetkisinin bir başka esere ait mali hakların kullanılmasını etkilediği emsal bir olay Almanya'da gerçekleşmiştir. Aralık 2011'de Düsseldorf Bölge Yüksek Mahkemesi, Schloss Moyland Müzesi'nin koleksiyonunda bulunan, Joseph Beuys'un bir performansının fotoğraf sanatçısı Manfred Tischer tarafından çekilmiş fotoğrafların sergilenmesini Beuys'un telif hakkı ihlali olarak değerlendirmiştir. Yüksek mahkeme, fotoğrafların Beuys'un canlı performansının serbest bir adaptasyonu olmadığını, görüntülerin fotoğraf sanatçısının özel bir düzenlemesi değil, etkinliğe ait gerçek anlardan ibaret olduğu belirtilmiş ve orijinal eserin "doğru olmayan

¹⁵⁶ Yavuz, Alica, Merdivan, a.g.e., 466.

bir deformasyonu” olmaları nedeniyle orijinal eser sahibinden izin alınması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷

3.3.3. Adın Belirtilmesi Yetkisi Bakımından

FSEK m. 15’te düzenlenen “*adın belirtilmesi yetkisi*”, eserle eser sahibi arasındaki bağ dolayısıyla, “*eseri meydana getiren kişinin eser sahibi olarak tanınması*” hak ve yetkisini içermektedir. Aynı maddenin 3. fıkrasında ihtilaflı durumlarda eser sahipliğinin tespitine ilişkin olarak dava açılabilmesi imkânı manevi hakkın kullanılmasına yönelik bir hukuki koruma yöntemidir. Müzeler açısından sergilenen eserlerin sahipliğine ilişkin mevcut ya da gelecekte doğabilecek ihtilaflar, müzelerin de hukuki sorumluluğunu doğuracağından koleksiyon yönetimi açısından eser sahipliğine yönelik gerekli tüm özenin gösterilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 3.3.7: Semiha B. Unplugged adlı eserden bir görüntü
(<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49962>)

Ülkemizde gerçekleşen ve Yargıtay kararına da konu olan bir olayda, Kutluğ Ataman adlı sanatçının ülkemizin ilk opera şarkıcısı Semiha Berksoy üzerine çektiği “Kutluğ

¹⁵⁷ Alana Kushnir, “When Curating Meets Piracy: Rehashing the History of Unauthorized Exhibition-Making”, *Intellect Journal of Cultural Studies*, C:1, No: 3, 2012, s. 302.

Ataman's Semiha B. Unplugged" adlı video çalışmasında Semiha Berksoy'un eser sahibi olup olmadığı tartışılmıştır. Eser, Semiha Berksoy'un monolog, diyalog ve söyleşilerinden oluşmaktadır. Semiha Berksoy'un ölümünden sonra hak sahipleri, eserde tüm yaratıcı unsurların Semiha Berksoy'a ait olduğu iddiasıyla¹⁵⁸ Semiha Berksoy'un eser sahipliğinin tespitinin yanı sıra haklara tecavüzün önlenmesini ve mahkeme kararının ilan edilmesini mahkemeden talep etmişlerdir. Mahkeme, davaya konu eser üzerinde Semiha Berksoy'un monolog, diyalog ve söyleşilerde "eser sahibi", ayrıca icracı sanatçı olarak bağlantılı hak sahibi olduğunun, davalı Kutluğ Ataman'ın ise yönetmen olarak eser sahibi olduğunun tespitine, eser üzerindeki hakların birlikte kullanımı gerektiğinden davalının tek başına kullanımının önlenmesine, tek başına kullanıma ilişkin fiillerin men'eine ve ref'ine, hüküm özetinin karar kesinleştiğinde günlük bir gazetede ilanına karar verilmiş ve söz konusu karar Yargıtay tarafından onanmıştır.¹⁵⁹ Anılan eserin pek çok müze ve galeride gösterildiği dikkate alındığında, eser sahipliğine yönelik hukuksal tespit ile tecavüzün men ve ref'ine konusundaki mahkeme hükmünün eserin sergilendiği kurumların da hukuki sorumluluğunu doğuracağı tartışmasızdır.

¹⁵⁸ "Zeliha Berksoy: Bu, para değil telif meselesi", Radikal, 05.10.2007, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/kultur/zeliha-berksoy-bu-para-degil-telif-meselesi-827689/> 06 Mart 2020.

¹⁵⁹ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 17.04.2014 T., 2013/11287 E., 2014/7635 K. sayılı karar. (Çevrimiçi) <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> 06 Mart 2020.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kültürel mirasın taşıyıcısı ve koruyucusu müzelerle, özünde kültürel mirası destekleme, zenginleştirme ve yayma amacı taşıyan telif haklarının geniş ve yaşamsal bir ortak paydada buluştukları görülmektedir. Müzelerin kültürel mirası gelecek nesillere taşıma misyonu, insanlığın yaratıcı yönünün hukuk düzenince koruma altına alınmasıyla birlikte bu mirasın gelişmesini teşvik edici bir görünüme bürünebilmiştir. Ancak hukuken koruma altına alınan bir menfaat olarak hak kavramından söz ettiğimizde hakkın gereğince kullanılabilmesi için sahibine tanınan meşru hareket alanının diğer hukuk süklerinin eylemlerini kısıtlayıcı bir rol oynadığını görüyoruz. Hatta zaman zaman hakkın öngördüğü eylem biçiminin bir başka süjenin hukuken korunan menfaati ile çatıştığı da gözlemlenebiliyor. Bu bağlamda müzelerin hukuk düzeni tarafından öngörülen hakların kullanımında hakların kapsamı, sınırları üzerinde titiz bir çalışma yapması, çağdaş bir müze yönetimi anlayışında fikri mülkiyete ilişkin hususların sağlam ve tutarlı bir şekilde ele alınması, bunun yanı sıra gelişen teknoloji karşısında yeni sergileme olanaklarının da bu kapsamda değerlendirilmesi temel amaçlardan biri olmalıdır.

Çalışmamızda öncelikle müzenin etik bir kurum olarak hukuksal düzenlemelere uyma yükümlülüğü değerlendirilmiştir. Etik yükümlülüklerin kaynağı araştırılırken toplumsal yaşamın temelinde yer alan kültür olgusunun en önemli unsurlarından olan müzelerin toplumsal ilişkiler ağı içinde faaliyet gösterirken etik ve daha özel olarak hukuksal normlardan bağımsız olmadığı görülmüş, müzenin kamusal niteliğinin de etkisiyle toplum bilincinde bir güven kurumu olmalarından kaynaklanan etik yükümlülüklerin müzenin oluşumunun ayrılmaz bir parçası olduğu tespit edilmiştir. Müzelerin etik ve yasal yükümlülüklerinin somut görünümüleri araştırılırken uluslararası toplumda müze pratikleri açısından yaygın kabul gören ICOM kurumunun müze tanımı ve etik kodundan faydalanılmıştır. Buna göre müzelerin ulusal düzenlemelerin yanında uluslararası düzenlemelere de uyma ve operasyonel süreçlerinin tümüne yaygın bir özen yükümlülüğü mevcuttur. Böyle bir hukuksal çerçeve içerisinde müzelerin tüm süreçlerinde hukukun

belli bir alt disiplinini ilgilendiren olgularla karşılaşması kaçınılmazdır. Koleksiyonlarında sıklıkla telif haklarına konu olan eserleri barındıran müzelerin koleksiyon yönetiminde her aşamada telif haklarına ilişkin değerlendirme yapması, etik ve yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından bir zorunluluktur. Bu değerlendirme öncesinde telif hakları alanına ilişkin tanımlar ve telif haklarının dünyada ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda özellikle telif haklarının kapsam ve sınırlarını belirleyen, gelişen konjonktür içinde yeni haklar ihdas eden temel nitelikteki uluslararası sözleşmelerin belli başlı hükümlerine yer vermeye çalışılmıştır. Ülkemizde bu konudaki kanunlaştırma çabalarının özellikle halen yürürlükte olan 1951 tarihli Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun ortaya çıkışında ve günümüze kadar kanun maddelerinde yapılan değişikliklerde sözü edilen uluslararası sözleşmelerle paralel bir anlayışın izlendiği, yine Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci nedeniyle kanun değişikliklerinde ayrıca AB müktesebatındaki telif hakları düzenlemelerinin de dikkate alındığı görülmüştür.

Çalışmamızın konusunu oluşturan müzelerde karşılaşılabilecek telif hakları sorunlarına değinilmeden önce, telif haklarını ilgilendiren temel kavram ve hukuksal koruma yöntemleri açıklanmaya çalışılmıştır. Zira hukuksal sorunların çözümünde uygulanacak normların tanımlanması ve tespiti hukuk muhakemesinin kökenini oluşturmaktadır. Kavramların tanımlanmasında uluslararası sözleşmelerde ortaya konulan temel kavram ve bakış açısını bünyesinde bulunduran FSEK sistematığı temel alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle telif haklarının temel kavramları eser, eser türleri ve eser sahibi ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir.

Telif hakkına konu olan unsurlar tanımlandıktan sonra eser sahipliğinden kaynaklanan hakların neler olduğu, bu hakların çeşitli görünümüleriyle hangi somut durumlarda karşılaşılabileceği örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan tanımlama ve verilen örnekler göstermektedir ki, çoğunlukla esere ilişkin tek bir hukuki eylem, telif hukuku kapsamında birden fazla hakkı içine alan bir görünüm sergilemektedir. Sonuç olarak,

müzelerin koleksiyon yönetiminde esere yönelik herhangi bir tasarruf telif hakları bakımından çok boyutlu bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Müzelerde karşılaşılabilecek telif hakları sorunları değerlendirilirken teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan yeni sergileme olanakları, çağdaş sanat pratikleri gibi olguların hukuksal çözümleme aşamasında analiz edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri olduğu görülmektedir. Örnek vakalarda karşılaşılan olayların büyük bir çoğunluğunun yeni medya olanaklarının telif hakları açısından soru işaretlerine neden olduğu tespit edilmiştir. Büyük çoğunluğu uluslararası sanat dünyasında gündeme gelmiş örneklerde yargı süreciyle sonuçlanan somut olaylara yer verilmeye çalışılmıştır. Örneklerdeki yabancı ülke kararlarında ortaya konulan değerlendirmeler şüphesiz söz konusu ülkenin iç hukuk düzenlemeleridir. Ancak telif hakları alanındaki uluslararası sözleşmelerin ortaya koyduğu ilkelerin ülkemizin de dahil olduğu uluslararası toplumda yaygın kabulü sayesinde, kararda geçen hukuksal çözümlemelerin FSEK sistemiyle örtüşen bir değerlendirmesinin yapılabilmesi de mümkün olmuştur.

Müze yöneticisi, eser sahibi, müze ziyaretçisi gibi farklı paydaşlar ekseninde karşılaşılan hukuksal sorunlarda, zaman zaman finansal politikalar doğrultusunda ulusal ve uluslararası ölçekte hukuksal düzenlemelere gidilerek çözüm üretilmeye çalışıldığı, ancak genel olarak mevcut düzenlemelere ilişkin emsal yargı kararları ve öğreti görüşleriyle sonuca gidildiği gözlemlenmiştir.

Gelecekte farklı ifade ve iletim biçimleri nedeniyle ortaya çıkması ihtimali bulunan hukuksal sorunların çözümünde entelektüel yaratıcılık, ifade özgürlüğü ve sürdürülebilirlik çerçevesinde müze ve kültürel miras konusunda tüm unsurların menfaatlerinin gözetildiği ortak bir paydada buluşulabilmesinin temelinde, müzeler açısından mevcut etik ilkelerin özümsemesiyle birlikte somut olaya ilişkin hukuk kurallarının esnek ancak hakkaniyetli bir şekilde yorumlanmasının çok önemli olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia: **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 2. Bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Antalya, Osman Gökhan: **Hukuk Teorisi**, C.1, Ankara, Seçkin, 2019.
- Atkinson, Benedict, Fitzgerald, Brian: **A Short History of Copyright: The Genie of Information**, Switzerland, Springer, 2014.
- Beck, Benjamin, von Werder, Konstantin: **“Wikimedia Loses German Copyright Case Over Photographs of Public Domain Paintings”** (Çevrimiçi)
<https://www.allaboutipblog.com/2016/07/wikimedia-loses-copyright-case-over-photographs-of-public-domain-paintings> 02 Mart 2020.
- Bollettino d’Arte: <http://www.bollettinodarte.beniculturali.it/opencms/export/BollettinoArteIt/index.html> (Çevrimiçi) 10 Mart 2020.
- CIPIL, University of Cambridge: **“Tidy v Trustees of the Natural History Museum [1996] 39 IPR 501”** (Çevrimiçi)
<https://www.civil.law.cam.ac.uk/virtual-museum/tidy-v-trustees-natural-history-museum-1996-39-ipr-501> 05 Mart 2020.
- Cornell Law School, Legal Information Institute: **“17 U.S. Code § 107.Limitations on exclusive rights: Fair use”** (Çevrimiçi)
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107> 05 Mart 2020.

- Cullingford, Alison: **The Special Collections Handbook**, 2. Bs, London, Facet Publishing, 2016.
- Çakmak, Diren: “Osmanlı Telif Hukuku İle İlgili Mevzuat”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, No:21, 2007, s. 191-234.
- Dubuffet Foundation: **“Biography”**, (Çevrimiçi) <https://www.dubuffetfondation.com/savie.php?menu=21&lang=en> 05 Mart 2020.
- Erel, Şafak N.: **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, 2. Bs., Ankara, İmaj Yayıncılık, 1998.
- Erbay, Fethiye: **Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009)**, İstanbul, Mimarlık Vakfı Enstitüsü, 2009.
- Erbay, Fethiye: “Müze Yönetiminin Etki Alanları”, **Müzebilimin ABC’si**, yay.haz. Nevra Ertürk, Hanzade Uralman, İstanbul, Ege Yayınları, 2012, s. 25-30.
- Erbay, Mutlu: **Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması**, İstanbul, Beta, 2011.
- EUR-Lex: **“Access to European Law”**, (Çevrimiçi) <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en> 02 Mart 2020.
- Evrensel, H. Alperen: **Telif Hakkı Sözleşmesi ve Hakların Devri**, Ankara, Seçkin, 2019.
- Goldstein, Paul: **International Copyright: Principles, Law, and Practice**, New York, Oxford University Press, 2011.

- Güneş, İlhami: **Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku**, 2. Bs., Ankara, Seçkin, 2015.
- Hyperallergic: **“Artists Protest London’s Design Museum As They Retrieve Works From Hope To Nope Exhibition”**, (Çevrimiçi) <https://hyperallergic.com/454036/artists-protest-design-museum-retrieve-works/> 05 Mart 2020.
- International Council of Museums (ICOM): **“Icom Statutes”** (Çevrimiçi) <http://archives.icom.museum/statutes.html> 05 Mart 2020.
- “Code of Ethics” (Çevrimiçi) <https://icom.museum/en/standards-guidelines/code-of-ethics> 05 Mart 2020.
- Karadeniz, Ceren, Özdemir, Ezgi: “Hangi Müze? Müzecilikte Değişim ve Yeni Müzebilim”, **Milli Folklor**, C.30, No:120, 2018, s. 158-169.
- Kuçuradi, Ioanna: **Etik**, 4. Bs., Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2006.
- Kushnir, Alana: “When Curating Meets Piracy: Rehashing the History of Unauthorized Exhibition-Making”, **Intellect Journal of Cultural Studies**, C:1, No: 3, 2012, s. 295-313.
- Küçükali, Canan: **Fikri Hakların İhlalinden Kaynaklanan Tazminat Davası**, Ankara, Seçkin, 2017.
- Massachusetts Museum of Contemporary Art: **“Training Ground for Democracy”** (Çevrimiçi) <https://massmoca.org/event/training-ground-democracy/> 05 Mart 2020.

- Merryman, John Henry: **Thinking About The Elgin Marbles: Critical Essays on Cultural Property, Art and Law**, Netherlands, 2. bs., Kluwer Law International, 2009.
- Moustira, Elena: **Art Collections, Private and Public: A Comparative Legal Study**, Switzerland, Springer, 2015.
- Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği: **“ICOM’un Müzeler İçin Etik Kuralları”** (Çevrimiçi) <http://mmkd.org.tr/icomun-muzeler-icin-etik-kurallari/> 05 Mart 2020
- Özkasım, Hale: “Müzelerde Koleksiyon Yönetimi”, **Müzebilimin ABC’si**, yay.haz. Nevra Ertürk, Hanzade Uralman, İstanbul, Ege Yayınları, 2012, s. 43-56.
- Öztan, Fırat: **Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku**, Ankara, Turhan, 2008.
- Parlatır, İsmail: **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 4. Bs., Ankara, Yargı, 2014.
- Petri, Grischka: “The Public Domain vs. The Museum: The Limits of Copyright and Reproductions of Two-dimensional Works of Art”, **Journal of Conservation and Museum Studies**, No: 12(1): 8, 2014, s. 1-12.
- Prowda, Judith B.: **Visual Arts And The Law**, Surrey, Lund Humphries, 2013.
- Radikal: **“Bu, Para Değil Telif Meselesi”**, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/kultur/zeliha-berksoy-bu-para-degil-telif-meselesi-827689/> 06 Mart 2020.

- Rosati, Eleonora: “The Orphan Works Directive, or Throwing a Stone and Hiding The Hand”, **Oxford Journal of Intellectual Property Law & Practice**, C.8, No:4, 2013, s. 303-310.
- Rosati, Eleonora: “Digitized Images Of Works In The Public Domain: What Rights Vest In Them? Analysis Of The Recent BGH Reiss-Engelhorn Judgment – Part 1” (Çevrimiçi) <https://ipkitten.blogspot.com/2019/02/digitized-images-of-works-in-public.html> 02 Mart 2020.
- Resmi Gazete: (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr>, 02 Aralık 2019.
- Salt Araştırma: (Çevrimiçi) <https://archives.saltresearch.org/> 05 Mart 2020.
- Shiner, Larry: **Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi**, Çev. İsmail Türkmen, 5. Bs., İstanbul, Ayrıntı, 2018.
- Suluk, Cahit, Karasu, Rauf, Nal, Temel: **Fikri Mülkiyet Hukuku**, 2. Bs, Ankara, Seçkin, 2019.
- Tekinalp, Ünal: **Fikri Mülkiyet Hukuku**, 2. Bs, İstanbul, Beta, 2002.
- Teng, Simon: “The Orphan Works Dilemma and Museums: An Uncomfortable Straitjacket”, **Oxford Journal of Intellectual Property Law & Practice**, C.2, No:1, 2007, s. 30-39.
- Tunalı, İsmail: **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Fol, 2019.

- Ulph, Janet: “Frozen In Time: Orphans ad Uncollected Objects in Museum Collections”, **Cambridge Journal of Cultural Property**, No:24, 2017, s. 3-30.
- Uslu, Ramazan: **Türk Fikir ve Sanat Hukuku’nda Eser Kavramı**, Ankara, Seçkin, 2003.
- War Resisters’ International: **“#NopeToArms: Activists Remove Pieces from Design Museum in Arms Trade Protest”** (Çevrimiçi) <https://wri-irg.org/en/story/2018/nopetoarms-activists-remove-pieces-design-museum-arms-trade-protest> 05 Mart 2020.
- Wikimedia Commons: **“Images From The National Portrait Gallery, London”** (Çevrimiçi) https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Images_from_the_National_Portrait_Gallery,_London 05 Mart 2020.
- Wikimedia Commons: **“Images Subject to Reiss Engelhorn Museum Lawsuit”** (Çevrimiçi) https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Images_subject_to_Reiss_Engelhorn_Museum_lawsuit 05 Mart 2020.
- Yargıtay: <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Çevrimiçi) 06 Mart 2020.
- Yavuz, Levent, Alıca, Türkay, Merdivan Fethi: **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu**, C.1, 2. bs., Ankara, Seçkin, 2014.

EKLER

EK 1: ICOM ETİK KURALLARI¹⁶⁰

1. MÜZELER, İNSANLIĞIN DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRASINI KORUR, YORUMLAR VE TANITIR.

İlke

Müzeler, somut ve somut olmayan doğal ve kültürel mirastan sorumludur. Müzelerin yönetim kurulları ve müzelerin stratejik yönetim ve denetimiyle ilgili kişiler, hem bu mirası hem bu amaçla sağlanan insani, fiziksel ve mali kaynakları koruyup geliştirmekten birinci derecede sorumludurlar.

KURUMUN KONUMU

1.1 Yetki Belgesi

Yönetim kurulu, müzenin ulusal yasalarla uyumlu yazılı ve basılı bir nizamnamesinin, tüzüğünün ya da başka kamusal belgesinin olmasını sağlamalıdır. Bu tüzükte müzenin yasal konumu, görevi, sürekliliği ve kâr amacı gütmeme niteliği açıkça belirtilmelidir.

1.2 Misyon, Hedefler ve Politikaların Dile Getirilmesi

Yönetim kurulu, müzenin görevini, hedeflerini ve politikalarını, yönetim kurulunun işlevini ve yapısını gösteren bir bildiri hazırlamalı, kamuya duyurmalı ve bildiri doğrultusunda hareket etmelidir.

FİZİKSEL KAYNAKLAR

1.3 Bina

Yönetim kurulu, müzenin, misyonunda tanımlanan temel işlevleri yerine getirmesi için, müzeye uygun bir bina ve uygun bir ortam bulmakla yükümlüdür.

1.4 Erişim

Yönetim kurulu, herkesin makul saatlerde ve düzenli dönemler boyunca müzeye ve müze koleksiyonlarına erişebilmesini sağlamalıdır. Özel gereksinimleri olan kişilere özel ihtimam gösterilmelidir.

1.5 Sağlık ve Güvenlik

Yönetim kurulu, personel ve ziyaretçiler için kurumsal sağlık, güvenlik ve erişilebilirlik standartlarının uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür.

1.6 Olağanüstü Durumlara Karşı Koruma

Yönetim kurulu, halkı ve personeli, koleksiyonları ve öteki kaynakları, doğal ve doğal olmayan olağanüstü durumlara karşı korumak için politikalar geliştirmeli ve sürdürmelidir.

1.7 Güvenlik Gereklilikleri

Yönetim kurulu, sunum ve sergilerde, çalışma ya da depolama alanlarında ve taşıma sırasında koleksiyonları hırsızlığa ya da hasara karşı korumak için gerekli güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.

1.8 Sigorta ve Tazminat

Koleksiyonlar için ticari sigorta kullanıldığında, yönetim kurulu sigorta kapsamının yeterli olmasını ve bir yerden bir yere taşınan ya da ödünç verilen objeleri ve müzenin sorumluluğundaki diğer parçaları kapsamını sağlamakla yükümlüdür. Bir tazminat planı kullanıldığında, müzenin mülkiyetinde olmayan malzemenin uygun şekilde tazminat kapsamına alınması şarttır.

MALİ KAYNAKLAR

1.9 Finansman Sağlama

Yönetim kurulu, müze faaliyetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesi için yeterli finansman kaynağının var olmasını sağlamalıdır. Bütün mali kaynakların izahı profesyonel bir şekilde yapılmalıdır.

1.10 Gelir Getirme Politikası

Yönetim kurulunun, kendi faaliyetleri aracılığıyla sağlayabileceği ya da dış kaynaklardan kabul edebileceği gelir

¹⁶⁰ ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları, (Çevrimiçi) <http://mmkd.org.tr/icomun-muzeler-icin-etik-kurallari/> 05 Mart 2020.

kaynaklarıyla ilgili yazılı bir politikası olmalıdır. Finansman kaynağından bağımsız olarak, müzeler kendi program, sergi ve faaliyetlerinin içeriğinin denetimini ve yasalara uygunluğunu sağlamalıdır. Gelir getiren faaliyetler, kurumun ya da ziyaretçilerinin standartlarını olumsuz yönde etkilememelidir.

PERSONEL

1.11 İstihdam Politikası

Yönetim kurulu, personel ile ilgili bütün girişimlerde, müzenin yönetim ilkelerine ve ilgili yasal prosedürlere uygun hareket edilmesini sağlamalıdır.

1.12 Müdür ya da Başkanın Atanması

Müze müdürlüğü ya da başkanlığı önemli bir görevdir ve yönetim kurullarının, bir atama yaparken, bu görevi etkili şekilde yerine getirmek için gerekli bilgi ve becerileri göz önünde bulundurmaları gerekir. Bu nitelikler, yeterli zihinsel beceriyi ve profesyonel bilgiyi içermeli; ayrıca, yüksek bir etik tutum standardı ile bütünlenmelidir.

1.13 Yönetim Kurullarına Erişim

Müzenin müdürü ya da başkanı, ilgili yönetim kurullarına karşı doğrudan sorumlu olmalı ve bu kurullara doğrudan ulaşabilmelidir.

1.14 Müze Personelinin Yeterliliği

Bütün sorumlulukları yerine getirmek için gerekli uzmanlığa sahip nitelikli personelin istihdamı zorunludur. (Ayrıca bkz. 2.19; 2.24; bölüm 8).

1.15 Personelin Eğitimi

Verimli bir iş gücü elde etmek için, bütün müze personelinin sürekli eğitimi ve mesleki gelişimine yönelik uygun fırsatlar sağlanmalıdır.

1.16 Etik Çatışma

Yönetim kurulu, müze personeline, bu Etik Kurallar'da öngörülenler ile ya da herhangi bir ulusal yasa ya da uzmanlık alanının etik kuralları ile çatıştığı düşünülebilecek şekilde davranmasını asla şart koşturmamalıdır.

1.17 Müze Personeli ve Gönüllüleri

Yönetim kurulunun, gönüllüler ile müze mesleği üyeleri arasında olumlu bir ilişkiyi teşvik eden gönüllü çalışma hakkında yazılı bir ilkeler bütünü olmalıdır.

1.18 Gönüllüler ve Etik Kurallar

Yönetim kurulu, gönüllülerin, gerek müzeyle ilgili gerek kişisel faaliyetlerini yürütürken, ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları'na ve ilgili diğer kural ve yasalara tamamiyle aşına olmalarını sağlamakla yükümlüdür.

2. KOLEKSİYONLARI OLAN MÜZELER, TOPLUMUN YARARI VE GELİŞİMİ İÇİN BU KOLEKSİYONLARI KORUR.

İlke

Müzelerin görevi, doğa, kültür ve bilim mirasını korumaya bir katkı olarak koleksiyonlar edinmek, bu koleksiyonları korumak ve geliştirmektir. Müze koleksiyonları, önemli bir kamusal miras olup, yasada özel bir yere sahiptirler ve uluslararası mevzuat tarafından korunurlar. İyi yönetim kavramı, bu kamu yararı görevinin organik bir parçasını oluşturur ve yasal mülkiyet, kalıcılık, belgeleme, erişilebilirlik ve uygun elden çıkarmayı içerir.

KOLEKSİYONLAR EDİNME

2.1 Koleksiyonlar Politikası

Her müzenin yönetim kurulu, koleksiyonların edinilmesini, bakımını ve kullanımını konu alan yazılı bir koleksiyonlar politikasını kabul edip yayımlamalıdır. Politika, kataloğa alınmayacak, korunmayacak ya da sergilenmeyecek her tür malzemenin durumunu açıklığa kavuşturmalıdır. (Bkz. 2.7; 2.8).

2.2 Geçerli Mülkiyet Hakkı

Müze, satın alma, bağış, ödünç verme, miras bırakma ya da değişim yoluyla hiçbir obje ya da belgeyi, geçerli mülkiyet hakkının varlığını tespit etmeden edinmemelidir. Bir ülkede yasal mülkiyete ilişkin kanıtlar, zorunlu olarak geçerli mülkiyet hakkı anlamına gelmez.

2.3 Köken ve Gerekli Özen

Satın alma, bağışlama, ödünç verme, miras yoluyla bağışlama ya da değişim amacıyla sunulan herhangi bir obje ya da örneğin, bulunduğu ülkede yasadışı yolla elde edilmediğinden, keza müzenin yer aldığı ülke de dahil olmak üzere bulunduğu ülkeden ya da aracı başka bir ülkeden yasadışı yolla yurtdışına çıkarılmadığından emin olmak için her tür çaba gösterilmelidir. Bu açıdan gerekli özen gösterilerek, nesnenin bulunduğu ya da üretildiği andan başlayarak tarihi eksiksiz olarak belirlenmelidir.

2.4 İzin Alınmamış ya da Bilimsiz Alan Çalışmasıyla Elde Edilen Objeler ve Örnekler

Müzelerin, satın alacakları objelerin elde edilmesinde izinsiz ya da bilimsiz alan çalışmasının ya da anıtlara veya türlerle ve doğal ortamlara yönelik bilinçli tahribin ya da zararın söz konusu olduğunu düşüncelerini gerektirecek makul gerekçeleri varsa, bu objeleri satın almamalıdır. Aynı şekilde, buluntular arazinin sahibine ya da kullanıcıya ya da gerekli yasal ve resmi yetkililere bildirilmemişse, satın alınmamalıdır.

2.5 Kültürel Açıdan Duyarlı Malzeme

İnsan kalıntıları ve kutsal önemi olan malzeme, ancak güvenli şekilde korunabilecek ve gereken saygı gösterilebilecekse satın alınmalıdır. Bu hem mesleki standartlara, hem objelerin alındığı cemaat, etnik ya da dini grup üyelerinin çıkar ve inançlarına –bunlar biliniyor ise– uygun şekilde yapılmalıdır. (Ayrıca bkz. 3.7; 4.3).

2.6 Korunan Biyolojik ya da Jeolojik Örnekler

Müzeler, vahşi yaşamın korunması ya da doğal tarihin korunması ile ilgili yerel, ulusal, bölgesel ya da uluslararası yasa ya da antlaşmalara aykırı olarak derlenen, satılan ya da başka yollarla bir yerden bir yere taşınan biyolojik ya da jeolojik örnekleri satın almamalıdır.

2.7 Canlı Koleksiyonlar

Koleksiyonlar, canlı botanik ya da zoolojik örnekler içeriyorsa, hem bunların getirildiği doğal ve toplumsal ortam, hem vahşi yaşamın korunması ya da doğal tarihin korunması ile ilgili yerel, ulusal, bölgesel ya da uluslararası yasa ya da antlaşmalar özel olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

2.8 Uygulama Odaklı Koleksiyonlar

Koleksiyonlar politikasında, objeden çok kültürel, bilimsel ya da teknik süreci korumaya ağırlık veren, keza objelerin ya da örneklerin bildik kullanım ve öğretim amacıyla bir araya getirildiği uygulama odaklı koleksiyonlara özel bir yer ayrılabilir. (Ayrıca bkz. 2.1).

2.9 Koleksiyonlar Politikası Dışında Alımlar

Müzenin yazılı olarak bildirilen politikası dışında obje ya da örnek alımı, ancak sıradışı koşullarda söz konusu olmalıdır. Yönetim kurulu, ulaşabildiği profesyonel görüşleri ve ilgili bütün tarafların görüşlerini göz önünde bulundurmalıdır. Bu değerlendirmede, kültürel ya da doğal miras içindeki yeri de dahil olmak üzere obje ya da örneğin önemi ve bu tür malzemeleri derleyen diğer müzelerin özel ilgileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, bu koşullarda bile, geçerli mülkiyet hakkı olmayan objeler alınmamalıdır. (Ayrıca bkz. 3.4).

2.10 Yönetim Kurulu Üyelerinin ya da Müze Personelinin Önerdiği Alımlar

Yönetim kurulu üyelerinin, müze personelinin ya da bu kişilerin aile ve yakınlarının satış amacıyla, bağış ya da vergi avantajı sağlayan armağan olarak sundukları herhangi bir parçanın değerlendirilmesinde özellikle dikkatli olunmalıdır.

2.11 Son Çözüm Depoları

Bu Etik Kurallar'daki hiçbir şey, bir müzenin, yasal sorumluluk alanı içindeki topraklarda bulunmuş, kökeni belirsiz, yasa

dışı yollardan derlenmiş ya da elde edilmiş örnek ya da objeler için yetkili bir depo işlevi görmesini engellememelidir.

KOLEKSİYONLARI ELDEN ÇIKARMA

2.12 Yasayla ya da Başka Yolla Belirlenmiş Tasfiye Yetkisi

Müze, tasfiyelere izin veren yasal yetkiye sahipse ya da tasfiye koşullarına tabi objeler almışsa, yasayla ya da başka yolla belirlenmiş şartlara ve prosedürlere eksiksiz olarak uyulmalıdır. İlk alımın zorunlu ya da başka türlü sınırlamalara tabi olduğu durumlarda, bu koşullara uyulmalıdır; söz konusu sınırlamalara uymamanın olanaksız olduğu ya da kuruma önemli ölçüde zarar vereceği açıkça gösterilebiliyorsa, bu koşullara uyulmaz ve gerekiyorsa yasal prosedürler aracılığıyla çözüm aranabilir.

2.13 Müze Koleksiyonlarından Çıkarma

Bir müze koleksiyonundan bir obje ya da örnek, ancak parçanın önemi, niteliği (yenilenebilir olup olmadığı), yasal statüsü tam olarak anlaşıldıktan sonra çıkarılmalı; ayrıca, bu tür bir eylem, kamunun çıkarlarında herhangi bir yitime yol açmamalıdır.

2.14 Koleksiyondan Çıkarmanın Sorumluluğu

Koleksiyondan çıkarma kararı, müze müdürü ile ve ilgili koleksiyonun küratörü ile birlikte hareket eden yönetim kurulunun sorumluluğundadır. Uygulama odaklı koleksiyonlar, özel düzenlemeleri gerektirebilir. (Bkz. 2.7; 2.8).

2.15 Koleksiyonlardan Çıkarılan Objelerin Tasfiyesi

Her müzenin, bağışlama, devir, değişim, satış, memleketine iade ya da yok etme yoluyla koleksiyonlardan bir objeyi kalıcı olarak çıkarmaya yönelik yasal yöntemleri belirleyen ve sınırlamasız mülkiyet hakkını alıcı herhangi bir kuruma aktarmaya olanak sağlayan bir politikası olmalıdır. Bütün elden çıkarma kararlarının, ilgili objelerin ve objenin tasfiyesinin eksiksiz kayıtları

tutulmalıdır. Elden çıkarılan parçanın, öncelikle bir başka müzeye önerilmiş olması beklenir.

2.16 Koleksiyonların Tasfiyesinden Elde Edilen Gelir

Müze koleksiyonları kamu çıkarı gözetilerek oluşturulur; bunları paraya çevrilebilir varlıklar olarak görmemek gerekir. Bir müze koleksiyonundaki obje ve örneklerin elden çıkarılıp tasfiye edilmesiyle elde edilen para ya da getiri, yalnızca koleksiyonun iyileştirilmesi için ve genellikle aynı koleksiyona yeni alımlar için kullanılmalıdır.

2.17 Tasfiye Edilen Koleksiyonların Satın Alınması

Müze personelinin, yönetim kurulunun ya da onların aile ve yakınlarının, sorumlulukları kapsamındaki bir koleksiyondan çıkarılıp satılan objeleri satın almalarına izin verilmemelidir.

KOLEKSİYONLARIN BAKIMI

2.18 Koleksiyonun Sürekliliği

Müze, (hem kalıcı hem geçici) koleksiyonlarının ve onlarla bağlantılı, gereğince kaydedilmiş bilginin şu anki kullanım için ulaşılabilir olmasını; mevcut bilgi ve kaynakları dikkate alarak, gelecek kuşaklara olabildiğince iyi ve güvenli bir durumda aktarılmasını sağlayacak politikaları belirlemeli ve uygulamalıdır.

2.19 Koleksiyondan Sorumlu Kişilerin Belirlenmesi

Koleksiyonların bakımıyla ilgili mesleki sorumluluklar, gerekli bilgi ve becerisi olan ya da gereğince denetlenen kişilere verilmelidir. (Ayrıca bkz. 8.11).

2.20 Koleksiyonların Belgelenmesi

Müze koleksiyonlarının belgelenmesi, benimsenmiş mesleki standartlara uygun olarak yapılmalıdır. Bu belgeleme, her parçanın eksiksiz künyesini ve

betimlemesini, o parçayla bağlantılı öğeleri, geldiği yeri, durumunu, tabi olduğu işlemleri ve mevcut yerini içermelidir. Bu veriler güvenli bir ortamda korunmalı ve müze personeli ile diğer yasal kullanıcıların bilgiye erişimini mümkün kılan erişim sistemleriyle desteklenmelidir.

2.21 Olağandışı Durumlara Karşı Koruma

Koleksiyonları, silahlı çatışmalar ve diğer insan kaynaklı ya da doğal yıkımlar sırasında korumaya yönelik politikalar geliştirmeye özel bir önem gösterilmelidir.

2.22 Koleksiyonun ve Koleksiyonla Bağlantılı Verilerin Güvenliği

Müze, koleksiyonla ilgili veriler halka açıldığında, hassas kişisel ya da benzeri bilgilerin ve diğer gizli meselelerin açığa vurulmaması için gerekli denetim önlemlerini almalıdır.

2.23 Önleyici Koruma

Önleyici koruma, müze politikasının ve koleksiyon bakımının önemli bir ögesidir. Korumaları altındaki koleksiyonlar için – ister depoda ya da sergideyken, ister bir yerden bir yere taşındıkları sırada – koruyucu bir ortam oluşturup bu ortamı korumak, müze mesleği üyelerinin asli sorumluluklarından biridir.

2.24 Koleksiyonu Koruma ve Onarma

Müze, bir obje ya da örneğin ne zaman koruma-onarma çalışması ve nitelikli bir konservatör-restoratörün emeğini gerektirdiğini belirlemek için koleksiyonların durumunu dikkatle takip etmelidir. Ana amaç, obje ya da örneğin istikrarlı hale getirilmesi olmalıdır. Bütün koruma prosedürleri belgelenmeli, mümkün olduğu ölçüde geri döndürülebilir olmalı ve bütün değişiklikler özgün obje ya da örnekten açıkça ayırt edilebilmelidir.

2.25 Canlı Hayvanların Esenliği

Canlı hayvanlar barındıran bir müze, bu hayvanların sağlık ve esenliğinin bütün sorumluluğunu üstlenmelidir. Müze, müze personelinin ve ziyaretçilerin, bunun yanı

sıra hayvanların korunması için, veterinerlik alanından bir uzmanın onayladığı bir güvenlik kılavuzu hazırlayıp uygulamalıdır.

2.26 Müze Koleksiyonlarının Kişisel Kullanımı

Müze personelinin, yönetim kurulunun, ailelerinin, yakın tanıdıklarının ya da başkalarının, geçici olarak bile olsa müze koleksiyonlarından parçaları dışarı çıkarmalarına izin verilmemelidir.

3. MÜZELER, BİLGİ BİRİKİMİ OLUŞTURMAK VE BU BİRİKİMİ GELİŞTİRMEK AMACIYLA BİRİNCİL TANIKLIKLARI KORUR.

İlke

Müzelerin, derledikleri ve koleksiyonlarında korudukları birincil tanıklıkların bakımı, erişilebilirliği ve yorumu konularında herkese karşı özel sorumlulukları vardır.

BİRİNCİL TANIKLIKLAR

3.1 Birincil Tanıklıklar Olarak Koleksiyonlar

Müzenin koleksiyonlar politikası, birincil tanıklıklar olarak koleksiyonların önemini açıkça ortaya koymalıdır. Politikaya yalnızca mevcut entelektüel eğilimler ya da mevcut müze uygulaması yön vermemelidir.

3.2 Koleksiyonların Ulaşılabilirliği

Müzelerin, gizlilik ve güvenlik nedeniyle ortaya çıkan kısıtlamalara uymak koşuluyla, ilgili bütün bilgiyi olabildiğince özgür şekilde ulaşılabilir kılma konusunda özel bir yükümlülükleri vardır.

MÜZELERİN DERLEME VE ARAŞTIRMA FAALİYETLERİ

3.3 Saha Üzerinde Derleme

Saha üzerinde derleme girişiminde bulunan müzeler, akademik standartlar, ilgili ulusal ve uluslararası yasalar ve anlaşma yükümlülükleri ile uyumlu politikalar geliştirmek zorundadırlar. Saha çalışmasına başlarken, mutlaka yerel toplulukların görüşleri, çevresel kaynakları, kültürel pratikleri gözden geçirilip dikkate alınmalı ve kültürel ve doğal mirası

zenginleştirme çabaları göz önünde bulundurulmalıdır.

3.4 Birincil Tanıklıkların Derlenmesinde Sıradışı Durumlar

Sıradışı bazı durumlarda, kökeni bilinmeyen bir parça, yapısı gereği bilgi birikimine olağanüstü bir katkıda bulunabilir ve bu parçanın korunması kamu yararına olabilir. Böyle bir parça müze koleksiyonuna, ilgili alan uzmanlarının kararı ile ve ulusal ya da uluslararası yan tutma olmaksızın kabul edilmelidir. (Ayrıca bkz. 2.11).

3.5 Araştırma

Müze personelinin araştırmaları, müzenin misyon ve hedefleriyle bağlantılı ve yerleşik yasal, etik ve akademik uygulamalarla uyum içinde olmalıdır.

3.6 Tahrip Edici Analiz

Tahrip edici analiz teknikleri kullanıldığında, objeye ilişkin kalıcı kayıt şunları içermelidir: analiz edilen malzemenin eksiksiz kaydı, analiz verileri ve bunun sonucunda yapılan araştırma (yayınlar dahil olmak üzere).

3.7 İnsan Kalıntıları ve Kutsal Önemi Olan Malzemeler

İnsan kalıntıları ve kutsal önemi olan malzemeler üzerine araştırma, mesleki standartlara uygun şekilde gerçekleştirilmeli ve malzemenin ait olduğu cemaat, etnik ya da dini grupların ilgi ve inançları –bunlar biliniyor ise– dikkate alınmalıdır. (Ayrıca bkz. 2.5; 4.3).

3.8 Araştırma Malzemeleri Üzerindeki Hakların Saklı Tutulması

Müze personeli, sunum için ya da saha araştırmasını belgelemek üzere malzeme hazırladığında, bu çalışmanın bütün hakları konusunda sponsor müze ile açık bir anlaşmaya varılmış olmalıdır.

3.9 Uzmanlığın Paylaşılması

Müze mesleği üyeleri, bilgi ve deneyimlerini, ilgili alanlardaki meslektaşları, bilim adamları ve öğrenciler ile paylaşmakla yükümlüdürler. Bilgi edindikleri kişilere saygı göstermeli ve onların adlarını anmalı, teknik ve deneyim alanlarında başkalarına yararlı olabilecek ilerlemeleri başkalarına aktarmalıdır.

3.10 Müzeler ile Öteki Kurumlar Arasında İşbirliği

Müze personeli, benzeri ilgi alanları ve koleksiyon derleme uygulamaları olan kurumlar ile işbirliği ve fikir alışverişi gereğini kabullenmeli ve desteklemelidir. Araştırmanın, uzun vadeli güvenlikten yoksun önemli koleksiyonların derlenmesi ile sonuçlanabileceği yüksek öğretim kurumları ve bazı kamu kuruluşları ile işbirliğinde bu özellikle geçerlidir.

4. MÜZELER, DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRASIN DEĞERLENDİRİLMESİ, ANLAŞILMASI VE YÖNETİMİ İÇİN FIRSATLAR SUNAR.

İlke

Müzelerin, eğitimdeki rollerini geliştirmek ve hizmet verdikleri toplum, yer ya da gruptan daha geniş kitleleri kendilerine çekmek gibi önemli bir görevleri vardır. Toplumla etkileşim ve onların mirasını tanıtmaya, müzenin eğitsel işlevinin bütünüleyici bir parçasıdır.

SUNUM VE SERGİLEME

4.1 Sunumlar, Sergiler ve Özel Etkinlikler

Fiziksel ya da elektronik sunumlar ve geçici sergiler, müzenin yazılı olarak dile getirilen misyon, politika ve amacına uygun olmalıdır. Bunlar, koleksiyonların niteliğini de, uygun bakım ve korumasını da olumsuz etkilememelidir.

4.2 Sergilerin Yorumu

Müzeler, sunum ve sergilerde sundukları bilginin, sağlam ve doğru olduğundan ve temsil edilen grup ya da inançları uygun şekilde yansıttığından emin olmalıdır.

4.3 Hassas Malzemelerin Sergilenmesi

İnsan kalıntıları ve kutsal önemi olan malzemeler, mesleki standartlara uygun şekilde ve objelerin ait olduğu cemaat, etnik ya da dini grup üyelerinin çıkar ve inançları –bunlar biliniyor ise– dikkate alınarak

sergilenmelidir. Bu malzemeler, insanlık onuruna dair bütün halkların ortak hislerine karşı büyük bir ölçülülük ve saygı ile sergilenmelidir.

4.4 Kamuya Sergilememe

İnsan kalıntılarının ya da kutsal önemi olan malzemenin ait olduğu topluluk, bunların sergiden kaldırılmasını talep ettiğinde; talepleri, hemen saygı ve duyarlılık gösterilerek dikkate alınmalıdır. Bu tür malzemelerin iade edilmesi taleplerine de benzeri şekilde yaklaşılmalıdır. Müze politikaları, bu taleplere cevap verme sürecini açık olarak tanımlamalıdır.

4.5 Kaynağı Belli Olmayan Malzemenin Sergilenmesi

Müzeler, kökeni net olmayan ya da geldiği yer bilinmeyen malzemeleri sergilemekten ya da başka yollarla kullanmaktan kaçınmalı; bu tür sergileme ya da kullanımların, kültürel değerlerin

yasadışı ticaretine göz yummak ve katkıda bulunmak olarak görülebileceğinin bilincinde olmalıdır.

BAŞKA KAYNAKLAR

4.6 Yayın

Müzelerin her ne yolla olursa olsun yayımladıkları bilgiler, sağlam ve doğru olmalı ve akademik disiplinleri, toplumları ya da sunulan inançları sorumlu bir tutumla değerlendirmelidir. Müze yayınları, kurumun standartlarına zarar vermemelidir.

4.7 Röprodüksiyonlar

Müzeler, koleksiyondaki parçaların ikinci nüshası çıkarıldığında, röprodüksiyonu ya da kopyası yapıldığında, özgün yapının bütünlüğüne saygı göstermelidir. Bütün bu tür kopyalara kalıcı olarak "kopya" ibaresi düşülmelidir

5. MÜZE KAYNAKLARI, BAŞKA KAMU HİZMET VE YARARLARI İÇİN FIRSATLAR SAĞLAR.

İlke

Müzeler, müzedekinden çok daha geniş uygulaması olan bir uzmanlıklar, beceriler ve fiziksel kaynaklar yelpazesinden yararlanır. Bu, müzenin faaliyetlerinin bir uzantısı olarak, ortak kaynaklar ile ya da çeşitli hizmetlerin sunumu ile sonuçlanabilir. Bunlar, müzenin yazılı olarak dile getirilen misyonuna zarar vermeyecek şekilde organize edilmelidir.

KÜNYE BELİRLEME HİZMETLERİ

5.1 Yasadışı ya da Meşru Olmayan Yollarla Elde Edilen Objelerin Belirlenmesi

Müzeler, künye belirleme hizmeti sunduklarında, hiçbir biçimde bu faaliyetten doğrudan ya da dolaylı olarak çıkar sağladıkları izlenimini uyandıracak şekilde hareket etmemelidirler. Yasadışı ya da

meşru olmayan yollarla satın alındığı, bir yerden bir yere taşındığı, yurt dışına çıkarıldığı ya da yurda getirildiği düşünülen ya da bundan kuşku duyulan objelerin künyesinin belirlenmesi ve doğrulanması, ilgili makamlara bilgi verilmeden kamuya duyurulmamalıdır.

5.2 Doğrulama ve Değerlendirme (Değerleme)

Müze koleksiyonlarının sigortalanması amacıyla değerlendirmeler yapılabilir. Başka objelerin maddi değeri üzerine görüşler, ancak öteki müzelerden ya da yetkili yasal, resmî ya da diğer sorumlu

kamu yetkilileri tarafından resmî bir talep üzerine sunulmalıdır. Bununla birlikte, değerlendirmeyi yaptıran müzenin kendisi ise, bir obje ya da örneğe ilişkin değerlemeyi bağımsız bir kuruluş üstlenmelidir.

6. MÜZELER, KOLEKSİYONLARININ KÖKENİNİ OLUŞTURAN VE HİZMET ETTİKLERİ TOPLULUKLAR İLE YAKIN İŞBİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞIR.

İlke

Müze koleksiyonları, kaynaklarını oluşturan toplumların kültürel ve doğal mirasını yansıtır. Bu özellikleriyle müze koleksiyonlarının, sıradan bir maddi varlığı aşan; ulusal, bölgesel, yerel, etnik, dini ya da siyasal kimlik ile güçlü bağları olan bir nitelikleri vardır. Bu yüzden, müze politikasının bu durumu dikkate alması gerekir.

KOLEKSİYONLARIN KÖKENİ

6.1 İşbirliği

Müzeler, koleksiyonlarının kökenini oluşturan ülkeler ve toplumlardaki müzeler ve kültür kuruluşlarıyla bilgi, belge ve koleksiyon paylaşımını teşvik etmelidir. Kültürel miraslarının önemli bir bölümünü yitirmiş ülke ya da bölgelerdeki müzelerle ortak girişimler geliştirme olanağı araştırılmalıdır.

6.2 Kültürel Varlığın Geri Verilmesi

Müzeler, kültürel varlığın, o varlığın ait olduğu ülke ya da halka geri verilmesi için diyalogları başlatmaya hazır olmalıdır. Hükümet ya da siyaset düzeyinde eyleme geçmektense; bu, bilimsel, mesleki ve insani ilkeleri, keza ulusal ve uluslararası ilgili mevzuatı temel alarak yansız bir biçimde yapılmalıdır.

6.3 Kültürel Varlığın İadesi

Bir obje ya da örneğin ait olduğu ülke ya da halk, uluslararası ve ulusal sözleşmelerin ilkeleri çiğnenerek yurt dışına çıkarıldığı ya da başka yolla transfer edildiği kanıtlanabilen ve o ülke ya da halkın kültürel veya doğal mirasının bir parçasını oluşturduğu gösterilebilen o obje ya da örneğin iadesi için girişimde bulunduğu;

ilgili müze, yasalar izin veriyorsa, o obje ya da örneğin iadesi için işbirliğinde bulunmaya yönelik acil ve sorumlu adımları atmalıdır.

6.4 İşgal Edilmiş Bir Ülkeden Alınan Kültürel Objeler

Müzeler, işgal edilmiş bir beldeden elde edilen kültürel objeleri satın almaktan ya da almaktan uzak durmalı ve kültürel ya da doğal malzemelerin yurda getirilmesini, yurt dışına çıkarılmasını ve bir yerden bir yere taşınmasını düzenleyen yasa ve sözleşmelere tam olarak uymalıdır.

HİZMET VERİLEN TOPLULUKLARA SAYGI

6.5 Çağdaş Cemaatler

Müze etkinlikleri, çağdaş bir cemaat ya da onun mirası ile ilgili ise, alımlar yalnızca bilgiye ve karşılıklı rızaya dayalı olmalı, mal sahihi ya da bilgi verenler istismar edilmemelidir. İlgili cemaatin isteklerine saygı son derece önemlidir.

6.6 Cemaat Etkinliklerinin Finansmanı

Çağdaş cemaatler ile ilgili etkinlikler için finansman aranırken, bu cemaatlerin çıkarlarına zarar verilmemelidir. (Bkz. 1.10).

insanların esenliğini, toplumsal gelişimi, hoşgörüyü ve saygıyı teşvik etmek için kullanılmalıdır. (Bkz. 4.3).

6.7 Çağdaş Cemaatlere Ait Koleksiyonların Kullanılması

Çağdaş cemaatlere ait koleksiyonların müzede kullanılması, insan onuruna ve bu tür malzemeyi kullanan gelenek ve kültürlere saygıyı gerektirir. Bu tür koleksiyonlar, toplum, kültür ve dil açılarından çoğulcu anlatımı savunarak,

6.8 Cemaatteki Kurumların Desteklenmesi

Müzeler, cemaat desteği için elverişli bir ortam oluşturmali (örneğin, Müze Dostları ve diğer destekleyici kuruluşlar), onların katkısını teslim etmeli ve cemaat ile müze personeli arasında uyumlu bir ilişkiyi teşvik etmelidir.

7. MÜZELER, YASALARIN ÖNGÖRDÜĞÜ ŞEKİLDE ÇALIŞIR.

İlke

Müzeler, uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel mevzuata ve antlaşma yükümlülüklerine tam olarak uymak zorundadır. Ayrıca yönetim kurulu, müze, müze koleksiyonları ve işlemlerinin herhangi bir yönüyle bağlantılı yasal olarak bağlayıcı bütün koşullara ve yükümlülüklerle uymak zorundadır.

YASAL ÇERÇEVE

7.1 Ulusal ve Yerel Mevzuat

Müzeler, bütün ulusal ve yerel yasalara uymalı ve faaliyetlerini etkilemesi durumunda diğer devletlerin mevzuatına riayet etmelidir.

7.2 Uluslararası Mevzuat

Müze politikası, ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları'nın yorumlanmasında standart kabul edilen aşağıdaki uluslararası mevzuata gönderme yapılmalıdır:

- Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlığın Korunmasına İlişkin Sözleşme ("Lahey Sözleşmesi" Birinci Protokol, 1954; İkinci Protokol, 1999);
- Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalat, İhracat ve Mülkiyet Transferinin

Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Tedbirler Sözleşmesi (UNESCO, 1970);

- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Washington, 1973);
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BM, 1992);
- Çalınmış ve Kanunsuz Şekilde Yurt Dışına Çıkarılmış Kültürel Varlıklar Sözleşmesi (UNIDROIT, 1995);
- Sualtı Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi (UNESCO, 2001);
- Somut Olmayan Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi (UNESCO, 2003).

8. MÜZELER, PROFESYONEL ŞEKİLDE ÇALIŞIR.

İlke

Müze mesleği üyeleri, kabul edilmiş standart ve yasaları benimsemeli ve mesleklerinin saygınlık ve onurunu korumalıdır. Yasadışı ya da etik olmayan mesleki tavra karşı kamu çıkarını kollamalıdır. Halkın müzelerin topluma katkıları konusundaki kavrayışını geliştirmek için, mesleğin amaçları, hedefleri ve idealleri hakkında halkı bilgilendirmeye ve eğitmeye yönelik her fırsattan yararlanılmalıdır.

MESLEKİ TUTUM

8.1 İlgili Mevzuata Aşına Olma

Müze mesleğinin bütün üyeleri, ilgili uluslararası, ulusal ve yerel mevzuatı ve kendi istihdam edilme koşullarını bilmeli; uygunsuz tutum olarak yorumlanabilecek durumlardan uzak durmalıdırlar.

8.2 Mesleki Sorumluluk

Müze mesleğinin üyeleri, çalıştıkları kurumun politikalarına ve prosedürlerine uymakla yükümlüdürler. Bununla birlikte, müzeye, mesleğe ya da mesleki etik meselelerine zararlı olduğunu düşündükleri uygulamalara, usulüne uygun şekilde itiraz edebilirler.

8.3 Mesleki Tutum

Çalışma arkadaşlarına ve hizmet verilen müzeye bağlılık, önemli bir mesleki sorumluluk olup, bir bütün olarak mesleğe uygulanabilecek temel etik ilkelere bağlılığı temel almalıdır. Bu ilkeler, **ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları**'ndaki maddeler ile uyumlu olmalı ve müze çalışmasıyla ilgili diğer kurallar ya da politikaları göz önünde bulundurmalıdır.

8.4 Akademik ve Bilimsel Sorumluluklar

Müze mesleği üyeleri, koleksiyonların içerdiği bilginin araştırılmasını, korunmasını ve kullanılmasını teşvik etmelidirler. Dolayısıyla, bu akademik ve bilimsel verilerin yitirilmesi ile sonuçlanabilecek her etkinlikten ya da durumdan uzak durmalıdırlar.

8.5 Yasadışı Piyasa

Müze mesleği üyeleri, doğal ya da kültürel varlıklarla ilgili yasadışı ticaret ya da piyasayı doğrudan veya dolaylı olarak desteklememelidirler.

8.6 Gizlilik

Müze mesleği üyeleri, çalışmalarını sırasında ulaştıkları gizli bilgileri korumalıdır. Ayrıca, künye belirleme amacıyla müzeye getirilen parçalar hakkındaki bilgiler gizli olup, yayımlanmamalı ya da sahibinin özel izni olmaksızın başka herhangi bir kurum ya da kişiye aktarılmamalıdır.

8.7 Müze ve Koleksiyon Güvenliği

Müze personeli, müzenin ya da özel koleksiyonların ve resmi görevler sırasında ziyaret edilen yerlerin güvenliği hakkındaki bilgileri kesinlikle gizli tutmalıdır.

8.8 Gizlilik Yükümlülüğünün İstisnası

Çalınmış, yasadışı yolla alınmış ya da yasal olmayan yolla transfer edilmiş olabilecek varlıkların araştırılmasında polise ya da ilgili diğer yetkililere yardım etmek söz konusu olduğunda, gizlilik yasal yükümlülüğe tabidir.

8.9 Kişisel Bağımsızlık

Bir mesleğin üyelerinin, belli bir ölçüde kişisel bağımsızlığa hakları vardır; ne var ki, hiçbir özel iş ya da mesleki ilginin,

çalıştıkları kurumdan bütünüyle kopuk olamayacağını fark etmeleri gerekir.

8.10 Mesleki İlişkiler

Müze mesleği üyeleri, çalıştıkları müzenin içinde ve dışında pek çok başka kişiyle çalışma ilişkileri kurarlar; başkalarına mesleki hizmetlerini verimli şekilde ve yüksek bir standartta sunmaları beklenir.

8.11 Mesleki Danışma

Müze uzmanlığı, herhangi bir konuda iyi bir karara varılmasında yetersiz kalıyorsa, müze bünyesinde ya da dışında başka meslektaşlara danışmak mesleki bir yükümlülüktür.

ÇIKAR ÇATIŞMALARI

8.12 Armağan, Hediye, Borç Alma ya da Diğer Kişisel Menfaatler

Müze çalışanları, müzedeki görevleriyle bağlantılı olarak kendilerine sunulabilecek olan armağan, hediye, borç para ya da diğer kişisel menfaatleri kabul etmemelidirler. Kimi zaman mesleki nezaket, hediye alıp vermeyi içerebilir, ama bu her zaman ilgili kurum adına yapılmalıdır.

8.13 Kurumun Dışında Çalışma ya da Ticari Çıkarlar

Müze mesleği üyelerinin, belli bir ölçüde kişisel bağımsızlığa hakları vardır; ne var ki, hiçbir özel iş ya da mesleki ilginin, çalıştıkları kurumdan bütünüyle kopuk olamayacağını fark etmeleri gerekir. Müzenin çıkarlarıyla çatışan ya da çatıştığı düşünülebilecek olan başka ücretli işe girişmemeli ya da dış görevleri kabul etmemelidirler.

8.14 Doğal ya da Kültürel Mirasın Alım-Satımıyla Uğraşmak

Müze mesleği üyeleri, doğal ya da kültürel mirasın ticaretiyle (kâr amaçlı alım-satımıyla) doğrudan ya da dolaylı olarak uğraşmamalıdır.

8.15 Tüccarlarla Etkileşim

Müze çalışanları, müze parçalarının satılmasını ya da elden çıkarılmasını ya da resmî girişimde bulunulmasını ya da bulunulmamasını teşvik için tüccarların, müzayedecilerin ya da başka herhangi bir kişinin sunduğu herhangi bir armağanı, ağırlamayı ya da başka herhangi bir karşılık biçimini kabul etmemelidirler. Ayrıca müze çalışanları, halktan herhangi bir kimseye belirli bir tüccarı, müzayedeciyi ya da değerleyiciyi önermemelidirler.

8.16 Özel Koleksiyonculuk

Müze mesleği üyeleri, objelerin alımında ya da herhangi bir kişisel koleksiyonculuk uğraşında kendi kurumlarıyla rekabet etmemelidirler. Özel herhangi bir koleksiyonculukla ilgili olarak müze çalışanı ile yönetim kurulu arasında bir sözleşme düzenlenmeli ve buna harfiyen uyulmalıdır.

8.17 ICOM Adının ve Logosunun Kullanımı

Kurumun adı, kısaltması ya da logosu, kâr amaçlı herhangi bir işlem ya da ürünü tanıtmak ya da desteklemek için kullanılamaz.

8.18 Diğer Çıkar Çatışmaları

Bir birey ile müze arasında başka herhangi bir çıkar çatışması meydana gelirse, müzenin çıkarları ağır basmalıdır.

SÖZLÜKÇE

ALIM-SATIM

Kişisel ya da kurumsal kazanç amacıyla malların alınması ve satılması.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Bir çalışma durumunda ilkesel ihtilafa yol açan, dolayısıyla karar almanın nesnelliğini sınırlandıran ya da sınırlandırıyor görünen kişisel ya da özel bir çıkarın varlığı.

DEĞERLENDİRME

Bir obje ya da örneğin değerlendirilmesi ve sahil olduğunun belirlenmesi. Bazı ülkelerde bu terim, vergi avantajı amacıyla önerilen bir armağanın bağımsız bir kuruluş tarafından değerlendirilmesini göstermek üzere kullanılır.

DOĞAL MİRAS

Bilimsel öneme sahip olduğu ya da manevi bir tezahür olduğu düşünülen herhangi bir şey, olgu ya da kavram.

GEÇERLİ MÜLKİYET HAKKI

Bir varlığa ilişkin tartışmasız mülkiyet hakkı; sahip olunan parçaya ilişkin, bulunduğu ya da üretildiği andan başlayarak bize ulaşan eksiksiz köken bilgisi, bu hakkı destekler.

GELİR GETİREN ETKİNLİKLER

Kurumun yararına maddi kazanç ya da kâr getirmesi amaçlanan etkinlikler.

GEREKLİ ÖZEN

Bir eylem sürecine karar vermeden önce –özellikle alım ya da kullanım için önerilen bir parçanın alımından önce, o parçanın kaynağı ve tarihi belirlenirken–, olgusal gerçeklerin belirlenmesine yönelik her tür çabanın gösterilmesi şartı.

KÂR AMACI GÜTMİYEN KURULUŞLAR

Geliri (aktif ile pasif arasındaki herhangi bir pozitif fark ya da kâr dahil olmak üzere),

yalnızca kurumun ve etkinliklerinin yararına kullanılan, yasal olarak kurulmuş, tüzel ya da tüzel olmayan kuruluş.

KONSERVATÖR-RESTORATÖR

Kültürel varlığın teknik incelemesini, korumasını ve onarımını yapacak uzmanlığa sahip müze personeli ya da bağımsız personel. (Daha fazla bilgi için bkz. *ICOM News*, cilt 39, sayı 1 (1986), s. 5-6).

KÖKEN

Bir parçanın, bulunduğu ya da üretildiği zamandan günümüze dek eksiksiz tarihi ve mülkiyet bilgisi; bu yolla parçanın sahil olup olmadığı ve kime ait olduğu belirlenir.

KÜLTÜR MİRASI

Estetik, tarihsel, bilimsel ya da manevi önemi olduğu düşünülen herhangi bir şey ya da kavram.

MİNİMUM STANDART

Bütün müzelerden ve müze personellerinden hedef edinmelerini bekleyebileceğimiz bir standart. Bazı ülkelerin minimum standartlar konusunda kendi tanımları vardır.

MÜZE*

Müze, topluma ve toplumun gelişmesine hizmet eden, kâr amacı gütmeyen halka açık bir kurum olup, araştırma, eğitim ve eğlence amacıyla, halkların ve yaşadıkları ortamların somut ve somut olmayan verilerini derler, korur, araştırır, aktarır ve sergiler.

PROFESYONEL MÜZE ÇALIŞANI*

Profesyonel müze çalışanları, ICOM Tüzükleri'nin 2. Maddesinin 1 ve 2 nolu Fıkralarında tanımlandığı üzere, müzelerin ya da kuruluşların personellerinden (ücretli ya da ücretsiz) oluşur. Profesyonel müze çalışanları, bir müzenin yönetimi ve işletmesi ile ilgili herhangi bir alanda uzmanlık öğrenimi görmüş olan ya da bu

öğrenime denk pratik deneyimi olan kişiler ile **ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları**'na uyan ve yukarıda değinilen Tüzük'te tanımlandığı üzere müzeler ya da kurumlar için çalışan bağımsız kişilerden oluşur. Müzeler ve müze hizmetleri için gerekli ticari ürünleri ve donanımı tanıtan ya da bunların ticaretini yapan kişiler, profesyonel müze çalışanı grubundan değildir.

YASAL MÜLKİYET

Bir varlığa ilişkin ilgili ülkedeki yasal mülkiyet hakkı. Bazı ülkelerde bu, verilmiş bir hak olabilir ve gerekli özenin gösterildiği bir araştırma açısından yetersiz olabilir.

YÖNETİM KURULU

Müze mevzuatında, müzenin sürekliliği, stratejik gelişimi ve finansmanından sorumlu oldukları belirtilen kişiler ya da kuruluşlar.

** "Müze" ve "profesyonel müze çalışanı" terimlerinin, ICOM'un Müzeler İçin Etik Kuralları'nı yorumlamada kullanılan geçici tanımlar olduğu unutulmamalıdır. ICOM Tüzükleri'nde kullanılan "müze" ve "profesyonel müze çalışanları" tanımları, o belgenin gözden geçirilmesi tamamlanıncaya kadar yürürlükte kalacaktır.*